Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

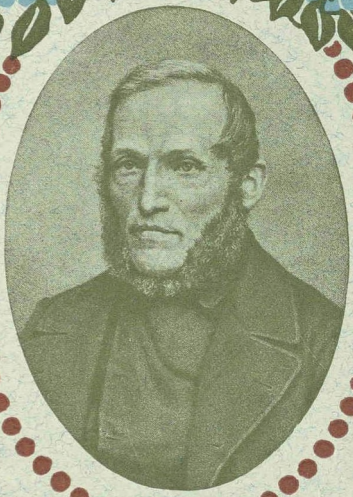

CHRISTEN KOLD

AF

ANDREAS AUSTLID

PAA DANSK VED *MARIE KOLD PEDERSEN*

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG
MDCCCCXVI

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

C. Kold

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ANDREAS AUSTLID

CHRISTEN KOLD

PAA DANSK VED
MARIE KOLD PEDERSEN

MED FORORD AF FOLKETINGSMAND
KLAUS BERNTSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
1916

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

FORORD

Nordmanden fhv. Højskoleforst. Austlid udgav for nogle Aar siden en fortrinlig Bog om Skolemanden Christen Kold; men da Bogen var skrevet paa norsk Landsmaal, har den ikke været tilgængelig for ret mange danske Læsere, og det er derfor en fortjenstfuld Gerning, at Kolds ældste Datter, Fru Marie Kold Pedersen, har paataget sig at oversætte Austlids Bog og i noget forkortet Skikkelse udgive den paa Dansk nu, da vi her i Danmark den 29. Marts 1916 kan fejre Hundredaarsdagen for denne for vort Folk saa betydelige og indflydelsesrige Skolemands Fødsel.

Grundtvig kaldte en Gang Kold „den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand i Fyn", og han kunde uden Overdrivelse have sagt „i Danmark", thi Kold har frem for nogen anden dansk Folkelærer vist det danske Folk, hvorledes en menneskelig og folkelig Undervisning skal meddeles, for at den ikke blot kan virke til Oplysning, men tillige være opdragende saavel for Børn som for voksne. Han er tillige den Skolemand, som først og selvstændigt har ført Tanken om en Højskole for den voksne Ungdom ud i Livet, og han er Skaberen af en ny Art af Børneskoler, de saakaldte Friskoler, der helt og holdent er bygget og hviler paa Hjemmets Grund, lige som han er den første Højskoleforstander, der har aabnet Højskolen for Kvinder i rigtig Erkendelse af, at et Folks Udvik-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ling maa bæres i Fællesskab af Kvinder og Mænd, hvorfor der i videst muligt Omfang maa gives begge Adgang til samme Oplysning og aandelige Paavirkning.

Austlid har i sin Bog ydet et godt Bidrag til Værdsættelse af Kolds Virksomhed paa de nævnte Felter, og da han aldrig selv har hørt eller set Kold, maa man højlig beundre, at han — kommende fra et andet Land — ved nogle Aars Ophold i Danmark alene ved at omgaas og færdes mellem Kolds gamle Elever har opnaaet et saa indgaaende Kendskab til Kold og hans Virksomhed, at han ved sine Optegnelser har kunnet yde et saa værdifuldt Bidrag til Forstaaelse af Kold som Menneske, som Folkeoplyser og Opdrager for unge og gamle, som Bogen bærer Vidnesbyrd om.

Som en af Kolds Elever tillader jeg mig varmt at anbefale denne Bog til velvillig Modtagelse og størst mulig Udbredelse.

København, i Novbr. 1915.

KLAUS BERNTSEN.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da jeg i sin Tid tog fat paa Arbejdet med Oversættelsen af Austlids Bog, var det mit Ønske, at den danske Udgave ikke skulde være større eller dyrere, end at den kunde blive tilgængelig for enhver, som havde Lyst at læse den.

Jeg udelod derfor en Del, som [efter mit Skjøn] nærmest var henvendt til norske Læsere, og har i Stedet for kun indsat enkelte ordrette Gengivelser af Breve og Udtalelser, som ikke fandtes i den norske Udgave.

Naar der er indvendt mod Austlids Bog, at den ikke bragte noget særlig nyt, da tillægger jeg ikke denne Indvending nogen Betydning; thi Bogen indeholder saa megen rigtig Opfattelse og Forstaaelse, at den altid vil have blivende Værd.

At bidrage til at faa Billedet af Fader til at træde saa sandt og klart frem som muligt, samt at beholde den norske Bogs Friskhed og Varme har været min Opgave.

Til dette Par Ord føjer jeg en Tak til min Faders gamle Venner, Folketingsmand Kl. Berntsen, der har medgivet Bogen sin varme Anbefaling, og Landstingsmand Jørg. Pedersen, der har gennemset Manuskriptet og hjulpet mig over forskellige Vanskeligheder ved Udgivelsen.

Aaby Bækgaard, i Novbr. 1915.

MARIE KOLD PEDERSEN.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I DANMARK 1880.

I Foraaret 1879 rejste jeg til Danmark og opholdt mig der i to Aar. Om Vinteren paa Folkehøjskoler: Vallekilde, Testrup, Askov, og om Sommeren hos Bønder og Friskolelærere. Jeg var sammen med mange Præster: Hoff, Hostrup, Birkedal, Otto Møller, Jens Lassen, Knudsen, C. Appel, Teilmann o. fl. af Grundtvigs Venner. I nogle Maaneder bestyrede jeg et Børnehjem. Jeg var til Stede ved store Møder og Skyttefester; jeg besøgte Mejerier, Slagterier og Landbrugsskoler, og jeg blev godt kendt, hvor jeg kom frem. Men mest var jeg sammen med Ungdommen; selv var jeg kun 28 Aar.

Det var et rigt Liv, jeg var med i. For mig, Gudbrandsdølen, var det næsten for stærkt. Det baade tiltalte og skræmmede mig. Saa livlig og aabenhjertig en Ungdom havde jeg aldrig været sammen med.

De bevægede sig i et eget Luftlag, disse Folk; lad mig kalde det Vaaren. De var saa glade og begejstrede, at det ligefrem lyste om dem. Men naar de talte om deres Fremtid og alt det, de vilde udrette, da blev jeg bange.

Jeg syntes, jeg havde prøvet lidt af hvert. Jeg havde været Børnelærer i 8 Aar og derefter Landbruger. Jeg havde været meget syg, og jeg havde gjort en Del Erfaring. Det skulde være mærkeligt, om disse unge ikke kom til at rende Hornene af sig.

Saa frejdigt og lyst som de dog saa paa Fremtiden! De tog det næsten paa Smaabørns Vis. Alle skulde de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

udrette noget, alle vilde de være noget. Og det var ikke saa lidt endda. Men troede — det gjorde de, saa det gnistrede. Tvivl fandtes ikke i deres Ordbog. Og saa talte de, mere end godt var, syntes jeg. I Norge vilde det have været utænkeligt. Man vilde have gjort Løjer med dem: „Smaagutter", „Vigtigper'er", „ikke vadsket bag Ørerne" vilde Gudbrandsdølerne have sagt om dem.

Men her gik disse Drømmere frit omkring ved højlys Dag og byggede Luftslotte.

En Fynbo vilde skabe sin Fædrenegaard om til en Mønstergaard og omvende hele Egnen. Naboerne skulde nok komme til at gnide Søvnen af Øjnene og følge efter.

En anden havde kun en Husmandslod med to Køer. Men han vilde kappes med Gaardmanden; han vilde lægge sig efter Havebrug, holde 20 Svin og 200 Høns og faa mere ud af sin Have end den anden af sin Gaard.

En tredie vilde oprette et stort Mejeri.

En lille Vestjyde vilde bygge et stort Slagteri i Ribe, hvortil Bønderne kunde levere deres Kreaturer i Stedet for at sælge dem til Handelsmænd.

En anden — ja skulde han endelig sige det, saa vilde han være Digter. Men det var ikke saa lige til. Han havde allerede brændt een Fortælling; nu skrev han Nat og Dag paa den næste.

En mager, blankøjet Fyr vilde ud i en afsides Egn og begynde en Friskole. Folket sov, men han skulde faa det vækket.

En Karl med svært Haar, noget af en Taler og Tænker, vilde gaa til Folkehøjskolen. Han vilde forberede sig godt paa Vallekilde, Askov og flere Steder, og saa vilde han rejse sin Skole, hvor det bedst kunde falde sig. Om 5—6 Aar kunde jeg bare komme og se.

De tog det paa Stormandsvis; det gjaldt bare om at tage

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fat og gaa paa. Der var ingen Tvivl om, at det vilde lykkes. Saaledes var det med næsten alle de unge, jeg var sammen med.

De talte ikke meget om Vorherre, men jeg forstod snart, at de havde ham i Baggrunden baade inden i og uden om sig. Han var Solskinsmanden, deres rige, gode Fører, som havde skabt dem just til dette og vidste Raad mod alle Hindringer. De stolede trygt paa ham og byggede deres Fremtidsplaner paa hans Hjælp. Det mærkede jeg sent og tidlig.

Det var, som om de havde fundet Vejen til Paradiset og havde den liggende lys foran sig.

Noget maatte være sket her, det saa jeg. Hvor havde de denne stærke, lyse Tro fra?

Fra Friskolelærere, Højskolelærere, nogle Præster og Bønder hist og her, som havde prøvet at leve efter dette og set, at det var sandt — sagde de.

Men hvor havde saa disse faaet det fra?

Fra Grundtvig og Kold! Det var bestandig det samme Svar.

Men saa de da?

Ovenfra — fra Gud, blev der sagt. Det var dem givet; det havde de selv sagt.

„Mig blev det givet at opdage den store Naturlov for Aandens Virken og Forplantelse i Menneskelivet," siger Grundtvig. Og Kold havde sagt:

„Grundtvig og jeg er nu de to eneste, som paa første Haand har faaet at vide, hvordan en Skole for Mennesker skal være."

Naar Talen var om Skolesagen, blev Kold nævnt meget oftere end Grundtvig, særlig blandt Bønder og Friskolefolk. Og mellem dem levede han som et Orakel, skønt han havde været borte i 9 Aar. Han døde 1870.

Hvor jeg kom, hørte jeg om Kold, og man gengav Ord af ham ordret. For hans Tale havde brændt sig ind i dem

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som en Aabenbaring fra en højere Verden. Den lød saa selvfølgelig sand, at de aldrig kunde glemme den.

Som et stort Træ stod han midt i Folkeskoven. Han havde slaaet sine Rødder dybt, og Kronen bredte sig ud over Skoven.

Den Mand, som kunde sætte saadanne Spor hos alle, som han kom sammen med, maatte have ført et Liv i stor aandelig Kraft, tænkte jeg.

Jeg vedblev at spørge og fik mere og mere at høre.

Da skrev jeg hjem til min Lærer og Ven Kristofer Brun, at nu lærte jeg mere af Christen Kold, skønt han var død, end af alle de levende. Han begyndte at sætte Spor ogsaa i mig.

Ja, alt hvad de fortalte om denne Mand og gengav efter ham, var saaledes, at han lyste og levede i det. Det skar sig ind saa klart som Solskin. Han var ikke alene en Dansker, nej en Nordmand var han for mig, en god Bekendt fra Gudbrandsdalen, en „Vis-Knut", en „Paal paa Kvennhusheidi", som Garborg fortæller om.

Og altid paany denne himmelhøje Gaade at løse: „Hvorledes skal vi leve, saa der kan blive Guddomsmening i vort Liv? Og hvorledes skal vi hjælpe vore Børn og Ungdommen til det samme?"

Kold gav Svar paa dette. Hele hans Liv var Svar.

I Skolen var han en Herre, en Rydningsmand af de første, vi kender. Det er ikke overdrevent at sige, at han var den største Pædagog, Norden har fostret.

Grundtvig var Seeren og Præsten. Med brændende Kraft slog han til Lyd for det levende Ords Magt. Christen Kold havde samme stærke Tro paa Ordets Magt. Han havde den fra sin Moder, da han var Barn, fra Peter Larsen, da han blev vakt, og fra sit eget Liv, da han som Mand erfarede, at ogsaa han ejede Ordet og kunde virke ved dets Magt. Nu saa han, at der gik Vejen — Skolevejen — til en ny, stærk Æt. Ikke en

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Klassevej, men en Vej for hele Folket til Folkelykke; og Aanden i Ordet var Følgesvenden. I Grunden var dette den gamle Vej, som Kristus og Apostlene havde anvist, men nu var den overgroet med Ugræs.

Christen Kold trak igen Vejens Linier op, og nu skulde Børn og Ungdom, ja, alle ind paa denne Livsvej og faa deres Vækst der. Da først kunde de blive hele Mennesker.

Aanden havde sagt til Kold: „Vær min Tjener paa denne Vej mellem Børn og Ungdom!"

Og han var lydig, og han var Tjener. Aanden blev Herre og Husbond og Vejviser for ham gennem hele hans Liv.

En Dag var Præsten Cornelius Appel paa Askov. Da sagde jeg: „Sig os nu kort og klart, hvad Christen Kold var og gjorde i sit Folk. Sig det med ti Sætninger!"

„Det er svært," sagde han, „men jeg skal forsøge."

„Tiden var saa jordbunden, som den kunde være. Det var bare Mad og Drikke og en lille Smule Kristendom til Sjæleføde, naar Døden kom.

Den store Mængde af Folket var fremmed for den Aandens Verden, som er mere end Mad og Drikke.

Jeg kan maaske bedst sige det saaledes, at Kold havde faaet et stærkt Kald til at vække Folket, give det nye Øjne at se med.

Og med hele sin Sjæl tog han mod dette Kald. Siden gik han sin Arbejdsvej saa støt og trofast, at jeg kender ikke hans Mage i vort Folk. Han saa hverken til højre eller venstre — levede kun for dette ene.

Jeg glemmer aldrig en Dag, han talte til os om Menneskelivet og lagde det saa klart frem og saa tæt ind til os, at vi ligesom kunde tage og føle paa det. Han kom med Billeder og Eksempler, der lyste op som Solskin i den Verden, han førte os omkring i. Først et harmfuldt Piskeslag til Kødet og al Raaddenskaben, og du kan tro,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det sved. Saa et kvikt Skæmteord til Naragtigheder og Papegøjeuvæsenet, vi gaar og vader i. Det var, som mit Hjerte hoppede i mig. Saa standsede han og tog sig en Pris Tobak; det gjorde han, naar han havde sagt noget, det rigtig gnistrede af, og som skulde have Tid til at synke ned.

Vi sad og stirrede ind i dette Ansigt. Ikke en Mine fortrak sig; det var som Marmor. Men af Øjnene skød bogstavelig Straaler. Der laa en aldrig svigtende Magt, ja en overmenneskelig Styrke i hans Blik.

Dette var Livskraft af den rette Slags til Gavn for Folket. Jeg har aldrig hørt eller set Mage til Menneske.

Ved hans Kiste sagde jeg: Aldrig mødte jeg en Mand, som havde en sikrere Tro paa sit Kald, et fastere Greb paa sit Arbejde og en større Forvisning om Sejr.

Dette Ord skal staa fast!"

— I den frie Folkeskole skulde Kold arbejde — hjælpe Hjemmene og Kirken med at opfostre en ny Slægt, som vilde gaa Kongevejen med Glæde. Det var hans Kald. Og her blev han Reformator.

Christen Kold fødte den frie Folkeskole til Verden og førte den gennem Fattigdom og Nød frem til det, den blev. Uden Kold vilde den aldrig være naaet ned til Menigmand og have faaet en saadan Magt til at omskabe Folkelivet, som den fik.

Snarere var den gledet ud til en Kundskabsskole — en Klasseskole for de velhavende. Det er den Vej, det altfor ofte gaar med det, Vorherre sender os — til Folkegavn. Nogle kloge Rovdyr raner det til sig og gør sig til Herre over det uden Hensyn til, at det var en Gudstanke, der krævede Tjenere.

Og Spekulanter slaar sig paa det. Saa har vi Skyggen i Stedet for Manden. Og Folket faar Stene for Brød.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I BARNDOMSHJEMMET

„Faar Barnet bare raade,
da lever vi i værste Nød
som af Vorherres Naade,
der gi'r i Ørken Brød."

B. B.

Christen Kold er født i Thisted.

Hans Forældre var gammeldags jævne, troende Folk: Skomagermester Mikkel Christensen Kold og Hustru Kjersten Marie Kold.

Gamle Skomager Kold var en Slider; han sad ved Læsten tidlig og sent.

Christen Kolds Søstersøn, Kristian Grønlund, husker tydeligt, at han som Barn kom i sine Bedsteforældres Hjem. Han fortæller, at der var noget stille, tænksomt og fint hos gamle Kold, hvad dog aldrig rigtig kunde komme frem ved Siden af hans myndige Hustru.*)

Der var seks Børn, af hvilke Christen var den ældste. Han blev født den 29. Marts 1816.

I den Tid var det ikke ualmindeligt, at Folk troede paa Trolddom. Kolds Moder troede fuldt og fast paa Vorherre og de lyse Magter. Faderen var ærlig og streng og saa klog, at der gik Ord af det.

Da Christen Kold var 12 Aar gammel, hændte det en Sommeraften, at Faderen var ude i Nabolaget for at

*) I sin Tale ved Vennemødet i København 1866 fortæller Kold selv om sin Moder og sine første Barndomsindtryk.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„skifte en Arv". Mellem Arvingerne var der en Kone, der havde Ord for at kunne hekse.

Da Moderen og Børnene denne Aften sad sammen i Stuen, hørte de med eet ligesom tunge Trin paa Loftet lige over deres Hoveder. Det gav et Sæt i dem alle, for de vidste, at der var ingen paa Loftet.

Moderen gik hen og saa ud af Døren, men kom straks tilbage igen og satte sig, og de fem mindste Børn flokkede sig om hende og lagde Hovederne i hendes Skød. Christen sad stille paa Bænken. Da var det, som om to Bylter kom rullende fra Loftet ned ad Trappen. De kom farende ind gennem Stuen, og nu saa de, som sad derinde, at det var to store, sorte Hunde med gloende Øjne. Og paa samme Tid blev det mørkt i Stuen.

„Vorherre være med os for Jesu Kristi Skyld!" sagde Moderen højt. Straks efter blev det atter lyst, og Synet var forsvundet.

Da sagde Moderen: „Ja, nu siger vi ikke længer, at der intet Troldtøj er til, men nu siger vi til vor Gud og Fader: „Led os ikke ud i Fristelse, men frels os fra det onde!"

Dette Syn glemte Kold aldrig. Han var sikker paa, at han den Gang havde faaet et Glimt at se af de onde Magter.

Da Faderen kom hjem og hørte, hvad der var sket, fortalte han, at han paa samme Tid havde haft et hvast Ordskifte om den Slags Ting der i Huset, hvor han havde været.

„Men jeg gjorde en Ende paa Samtalen," sagde han, „ved at slaa i Bordet og sige, at der er hverken Troldskab eller sorte Kunster til. Men," føjede han til, „jeg burde maaske ikke have sagt det saa højt".*)

Da Kold var 11 Aar, skulde han lære at være Skomager

*) Dette har jeg fra Thyge Hansen, Ferritslev paa Fyn, som havde det fra Kold selv.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som sin Fader. Men Faderen fandt, at hans Fingre sad daarlig paa Skaftet. Han var vred og sagde:

„Da jeg var 11 Aar, kunde jeg sy Tobakspunge og Lommebøger lige saa fint som nu.“

Da Christen havde været i Lære halvanden Dag, kom hans Moder, tog ham ved Haanden og sagde:

„Kom, min Dreng, du skal ikke være Skomager!“

Nu var der ikke Tale om andet, end at han skulde være „Skolemester“, skønt det var den mest foragtelige Bestilling, hans Moder kendte.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„SKOLEMESTER“ I SIT 14de AAR

Da Kold var godt 13 Aar gammel, tog hans Moder ham med sig op til gamle Provst Carstensen, som hun havde tjent i 10 Aar, og bad Provsten om at hjælpe hendes Søn ind paa Lærervejen.

Provsten fik ogsaa Kold ansat som Lærer ved en lille Skole i Nærheden af Thisted, og her holdt Drengen nu Skole for Børn, af hvilke nogle var jævnaldrende med ham og meget større end han.

Men det blev ikke af lang Varighed.

Om Foraaret 1830 blev han konfirmeret i Thisted Kirke, hvor han „stod“ som Nr. 1.

Af Sognepræsten fik han følgende Vidnesbyrd:

I Købstaden Thisteds Ministerialbog Folio 181 findes antegnet:

Aar 1830, 1ste Søndag efter Paaske, blev confirmeret i Thisted Kirke — Christen — Søn af Skomagermester Mikkel Kold i Thisted og Hustru.

Han er født i Thisted 29. Marts 1816, vaccineret af Wittendorph d. 4. Juli 1817.

I Henhold til Kundskab og Selvtænksomhed siges han i Kirkebogen at have haft Fortrin for Aarets øvrige Konfirmander, der alle roses for at have været unge Mennesker af god og ulastelig Sædelighed og antagelig Christendomskundskab.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fra 1ste Maj 1831 og indtil Novbr. samme Aar har han været Lærer i Faartoft Omgangsskole, og jeg har i den Tid haft Grund til at være tilfreds med hans Flid og Opførsel.

Thisted, d. 21. Oktbr. 1831.

P. Rasmussen,
const.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

HUSLÆRER

Derefter var Kold Huslærer i 3 Aar paa en større Gaard i Koustrup i Sønderhaa Sogn. Her underviste han Børnene og arbejdede i Haven for en Løn af 11 Rigsdaler om Aaret.

Kold syntes, at denne Løn var altfor lille. Han fandt ogsaa, at hans Medtjenere fik for lidt i Løn, og det sagde han højt til dem.

Men da Husbonden hørte det, tog han Kold strengt i Skole, fordi han „udbredte revolutionære Ideer blandt Tjenestefolkene".

Kold forstod ikke dette Udtryk, og han gik derfor straks til Præsten og bad om en Forklaring, hvilket han ogsaa fik.

Senere nævnte Kold ofte dette, naar han talte til de unge. Han bad dem være varsomme med at kræve høj Løn, naar de ikke vilde arbejde strengt.

„Lønnen skal svare til Arbejdet; det har Husbonden Ret i," sagde han. „Men hans Tjenere krævede stor Løn for lidt Arbejde, og det var min Skyld, for jeg saa den Gang kun med det ene Øje."

Han sad til Bords sammen med Folkene, og om Aftenen læste han højt for dem. „Stundom var han saa morsom," fortalte en gammel Pige, „at vi lo os halvt ihjel, og stundom var han saa alvorlig, at vi sad som i en Kirke. Vi var allesammen glade ved ham."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En Dag stod han nede ved Havet i en stærk Vestenstorm. Alle andre holdt sig hjemme. En gammel Tjener blev da sendt ud for at hente ham.

„Hvad stirrer du efter?“ spurgte Tjeneren.

„Jeg grunder paa, hvad Vind og Skyer er,“ svarede Kold.

Han var meget barnlig. En Dag havde han af Vanvare klemt en Kylling ihjel i en Ladedør, og han sørgede saadan over dette, at han ikke fik Fred, før han fik Kyllingen begravet og skrevet en Klagesang over den.

I et Glas havde han to smaa Mus, som han gav Mad og Drikke og legede med.

Men han havde en hvas Tunge. Der var megen Sladder paa Gaarden, og allerværst var en gammel Jomfru; hun skulde have Rede paa alle Ting. Og da hun ikke var godt gaaende, kom alle til hende og diskede op med, hvad de vidste.

Kold harmede sig meget herover. En Dag blev Jomfruen syg og jamrede sig himmelhøjt. Ingen vidste Raad. Man løb efter Draaber og raabte: „Hvad skal vi dog gøre?“

„Aa, det er vist bare en Pose eller to med nyt, som er kommen i Klemme og ikke kan slippe ud,“ sagde Kold tørt.

Den gamle Jomfru rystede af Vrede. Hun havde længe tænkt, at den lille Lærer vist var en næsvis Knægt; nu behøvede hun ikke at tvivle derom.

Nogen dygtig Havekarl var Kold ikke der paa Gaarden, men Børnene underviste han med den største Omhu.

Nu var han 18 Aar, og nu vilde han ind paa Seminariet i Snedsted. Af sin Husbond fik han følgende Vidnesbyrd:

„Foreviseren heraf — Christen Mikkelsen Kold — har tjent mig i 3 Aar og undervist trende Børn i de første Børnelærdomme til min største Tilfredshed og For-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nøjelse. Hans Opførsel og Sæder har i min Tjeneste været gode.

Jeg ønsker ham i hans ny Stilling al mulig Lykke.

Koustrup, d. 1. Novbr. 1834.

Lillelund).*

*) En senere Svigerdatter af Lillelund, Frk. Charlotte la Cour, var i flere Aar Lærerinde for de unge Piger paa Dalum.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PAA SEMINARIET

I November 1834 blev Kold optaget paa Seminariet i Snedsted, hvorom han selv fortæller i sin Tale paa Vennemødet i 1866.

I Begyndelsen følte han sig meget fremmed. Han syntes ikke, han forstod Undervisningen, og han følte sig ikke vel ved Samlivet paa Seminariet.

Men en Dag kom Peter Larsen Skræppenborg. Og det blev et Vendepunkt i Kolds Liv.

Han blev stærkt grebet af Peter Larsens Tale om Guds Kærlighed til Mennesker. Han syntes, det var noget, han aldrig før havde hørt. Det kom til at kaste Glans over hele hans senere Liv.

Fra den Dag befandt han sig vel. Og Algreen*), som var Lærer paa Seminariet, tog sig af ham og hjalp ham til Rette. Om Aftenerne og Søndag Eftermiddag samlede han flere af de unge, deriblandt Kold, paa sit Værelse, hvor de læste og sang sammen. De læste i Bibelen, i „Nordisk Kirketidende" og i Grundtvigs Søndagsbog og samtalede til langt ud paa Nætterne om den nye Verden, som havde aabnet sig for dem.

Kold var hele sit Liv Algreen taknemlig for dette Venskab.

*) Peder Kjellerup Algreen, Skomagersøn fra Nykjøbing Mors.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da Kold havde opholdt sig paa Seminariet et Aarstid, forlovede han sig med en 17aarig Pige fra Nabobyen. Hun hed Else, og hendes Moder var Jordemoder. Hun var ualmindelig kvik og blev anset for den smukkeste unge Pige der paa Egnen.

Kold var lille og fin af Vækst; han var kvik og livlig, havde smukke, blaa Øjne og et ualmindelig skarpt Blik. Han talte godt for sig, og hans jævnaldrende saa op til ham.

Han og Else holdt inderligt af hinanden, og de mødtes saa tidt, det lod sig gøre. Naar de andre sov, fandt Kold Vej ud gennem Vinduet, og han gik gladelig en Mil for at se og tale med Else en halv Time. Ja, selv om han ikke opnaaede andet end at se hendes Vindue eller Huset, hvori hun boede, fortrød han ikke Turen. Og to Gange om Ugen skrev han til hende, to store Ark hver Gang.

I en Ferie var hun med ham i Thisted hos Forældrene, og det gamle Skomagerhus genlød da af Glæde og Munterhed. Kold spillede den ene Dans efter den anden, og Else og hans Søstre dansede.

Men mod Slutningen af Kolds Ophold paa Seminariet begyndte Else at komme i Tvivl. Kold var blevet „vakt", og hun fik mange underlige Ting at høre om ham. Ordet gik, at han havde været oppe i Thisted hos Amtmanden og sagt til ham, at han var ugudelig og skulde omvende sig.

Og videre fortaltes der, at han havde været ude ved Fjorden hos Fiskerne og sagt til dem, at nu skulde de bare sætte Garnene ud, saa skulde de faa alle de Fisk, de ønskede.

Det var jo nok løs Snak. Men vist var det, at han havde gaaet barfodet fra Seminariet hjem til Thisted for at ligne Apostlene, og at Smaadrengene havde kastet Sten efter ham.

Else syntes, at det gik helt galt med ham nu. Og mindst

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af alt saa det ud til, at han kunde faa det store og gode Lærerembede, som hun havde drømt om og glædet sig til.

Nu kom hun og vilde tale med ham. En hel Nat gik de rundt om en Rugmark i alvorlig Samtale. Hun tiggede og bad, at han dog vilde lade de underlige Tanker fare og blive som før.

„Uden det kan jeg ikke have dig," sagde hun, „for som du nu er, kan jeg aldrig blive."

Men han svarede, at det kunde han ikke — det vilde han ikke.

De græd begge meget, inden de skiltes — for aldrig mere at mødes.

Kold sørgede meget over Else. Efter at være kommen til Mors stod han tit om Aftenen og saa ud over Fjorden mod Thy, hvor hun havde hjemme.

En Friskolelærer hørte 20 Aar efter Kold tale om denne Ungdomskærlighed.

„Saa rørt har jeg aldrig set Kold," sagde han.

Men Kold var vis paa, at det var Guds Vilje, at det gik, som det gjorde. Og ud fra den Opfattelse talte han ofte derom paa Skolen til Hjælp og Trøst for de unge.

„Naar en Fader," sagde han en Gang, „ser sit Barn ligge paa Gulvet og lege med en blank men skarp Kniv, tager han den fra Barnet, for han ved, at det ellers vil skære sig paa den. Da græder Barnet. Men lidt efter sagtner Graaden, og Barnet er frelst.

Saaledes gør vor Fader i Himlen ofte med unge Mennesker, naar han ser, at det tjener dem bedst."

Kold opholdt sig i 2 Aar paa Seminariet. I 1836 tog han Lærereksamen med „Meget duelig" som Hovedkarakter og Udmærkelse for Religion og Skønskrivning.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

MELLEM VAKTE PAA MORS

Da Kold var færdig paa Seminariet, kom han til Præstegaarden i Solbjerg paa Mors som Huslærer hos Provst Sørensen. Det var Algreen, som havde skaffet ham denne Plads.

Den første Dag, Kold var i Præstegaarden, sagde han til Provsten:

„Der er kun een Ting, jeg bestemt ønsker."

„Og det er?" spurgte Provsten.

„At jeg maa spise sammen med Tjenestefolkene."

„Ja, men kære, det vil da se underligt ud," sagde Provsten. „Sig mig, hvorfor vil De det?"

„Der er een Ting, jeg holder fast paa mere end alt andet," svarede Kold, „og det er min Frihed. Nu kan jeg hævde den paa to Maader. Enten, ved at jeg bliver saa rig, at jeg kan gaa efter min egen Næse og blæse hele Verden et Stykke, eller ved at jeg vænner mig til at være saa fordringsløs, at Vorherre vil give mig Brødet, uden at jeg behøver at tigge Verden om det. Nu kan jeg ikke det første, og derfor vil jeg øve mig paa det sidste."

Provst Sørensen forstod Kold. Han var en Discipel af Grundtvig, men først og sidst af Jesus Kristus.

Her fandt Kold kristelig vakte Folk, som han kunde tale med og føle sig hjemme iblandt.

Ud paa Vinteren 1837 kom P. Larsen Skræppenborg til Mors og holdt „gudelig Forsamling", og efter den Tid

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gik det Slag i Slag med „Forsamlinger“ og Møder. Og Kold blev mere og mere den, der førte Ordet. Han stod for Bordenden og holdt Taler og bad lange Bønner. 44 Aar efter — i 1881 — fortalte „gamle Ane“ om den ildfulde unge Mand med det blege Ansigt og de brændende Øjne. Hun kunde endnu høre Omkvædet af Salmen, de sang, før de skiltes:

„Hvor er det godt at lande
i Himlens høje Havn!“

Kun een Ting var ikke godt i de Tider.

Gudelige Forsamlinger var forbudte af Statsmagten, og Præsterne hadede dem som Pesten. „Guds Ord var dyrt,“ men det havde været endnu dyrere for en Menneskealder siden.

Da stod næsten alle Kirker tomme for Kristendom; kun enkelte Præster stod endnu tilbage med inderlig Kristentro som en ældgammel Arv.

Rationalisterne troede vel paa Gud, men ikke paa Kristus. For dem var han kun et ophøjet Menneske som Sokrates eller Plato. Aandløsheden havde trængt sig ned i Folket og laa over det som en Mare.

„Hvi er Herrens Ord forsvundet fra hans Hus?“ spurgte Grundtvig i en Prædiken. Men for den Prædiken maatte han „staa til Skrifte.“

„Kristendommen hos os sang paa det sidste Vers og lod til ganske at skulle fortrænges af den franske Vantro og moderne Oplysning,“ siger Kold i en lille Bog, han senere skrev om Børneskolen*). Og han fortsætter: „Sætninger som denne: „Bibelen er kun til for at holde de uvidende i Tømme; ingen fornuftig Mand eller Kvinde tror derpaa,“ blev og bliver endnu prædiket paa Tagene.“

Kold skulde komme til at faa det at føle. Men han var aandsstærk og glad og agtede ikke derpaa.

*) Udgivet af Harald Holm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I denne Tid gik han mellem Venner paa Mors og nynnede ofte paa Brorsons Salme: „Nu er der Vej til Livets Land.“

„Vi sang og talte og bad lange Bønner og sang igen,“ siger Kold om denne Tid paa Mors. „Jeg var just ikke saa svært pietistisk; jeg havde ikke Rede paa stort andet end det, at Gud elsker os. Men Hovedsagen var, at jeg havde lært at kende Ordet som en Stormagt. Jeg havde følt det paa mig, naar andre talte, og jeg mærkede, at andre følte det samme, naar jeg talte. Og denne Magt skulde og vilde jeg tjene.“

Her paa Mors var det, han første Gang læste Ingemanns historiske Romaner: „Valdemar Sejr“ og „Erik Menveds Barndom““, og de gjorde et uudsletteligt Indtryk paa ham. Han siger derom: „Jeg var i den syvende Himmel, da jeg saa, at det danske Folk en Gang havde været saa stort og mægtigt og lykkeligt, og at det havde været saa fagert at leve i gamle Danmark.“ Nu var det saa fattigt og ringe. Han sagde til sig selv: „Gid jeg ejede den Slags Ord, som skal til for igen at vække og rejse det danske Folk!“

De, der stod uden for Vennekredsen, rystede paa Hovedet og troede, at Kold havde en Skrue løs. Og hen paa Sommeren stod der at læse i Bladene:

„En halvtosset, nybagt Seminarist har faret omkring i Sognet og under mange Ophævelser indbudt Krøblinge, Halte og Blinde. De troede, at et stort Gæstebud ventede dem, og ikke saa faa mødte. Men i Stedet derfor tyllede ovennævnte Seminarist en Mængde aandelig Valle ... i de tandløse Kællinger. ... Ved Midnat skiltes Forsamlingen. Men Bønderne bandte paa, at de ikke oftere vilde spilde en god Nats Søvn paa at luge i disse nye Profeters aandelige Brakmark.“

Provst Sørensen skrev skarpt imod disse Angreb og tog Kold varmt i Forsvar.

Paa denne Tid søgte Kold Lærerembedet der paa Stedet;

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

men skønt Bønderne ansøgte om at faa ham, fik han ikke Embedet.

Rygtet om den „halvtossede Seminarist“ var allerede naaet ind til Kirkestyrelsen i Hovedstaden.

I halvandet Aar var Kold paa Mors. Saa rejste han til Sønderjylland.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I SØNDERJYLLAND

Om Foraaret 1838 kom Kold til den rige Knud Knudsen i Forballum som Huslærer.

Her skulde han komme til at prøve, om han ejede de Ord, der skulde til for at bringe Danmark paa Fode igen.

Han maa ikke have syntes, at her var Jordbund for den Slags Kristenliv, han havde været med i paa Mors. Maaske han ogsaa selv var gaaet træt. Men han tog kraftig fat paa at vække den slumrende Danskhedsfølelse. Her, syntes han, laa der et Arbejde og ventede paa ham.

Han fik fat i Ingemanns „Valdemar den Store og hans Mænd" og læste:

„Hvad Danmark var, kan det atter blive,
endnu er Fædrenes Aand i Live!"

Og nu syntes han ikke, han kunde faa Fred, før han fik dette Arbejde sat i Gang: „at faa Danmark genrejst."

Vinteren 1840—41 samlede han 15 unge Karle hver Onsdag Aften fra Kl. 6 til 9 og fortalte og læste højt for dem.

Dette var Begyndelsen til Kolds Højskole.

Jens Lassen Knudsen, en Broder til Storbonden, sang med de unge og lærte dem Melodierne.

De fik „Dansk Samfunds" Sange fra København og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ingemanns og Grundtvigs Sange ved Frederik den Sjettes Død.

Blandt deres Yndlingssange var „Danmark, dejligst Vang og Vænge", „Underlige Aftenlufte", „Holger Danske tøved længe" og „Dronning Dagmar ligger i Ribe syg"; den sidste maatte en af de unge, Peder Møller i Faarballum, siden synge for sin Fader, da denne laa paa sit Dødsleje.

Kun ved enkelte Lejligheder talte Kold med dem om Sangenes Betydning. Da de saaledes en Gang havde sunget „Den gamle Nattergal i Danevangen", forklarede han dem, at „Føniksfuglen" her var et Billede paa den danske Folkeaand.

Dette var noget nyt. Folk spottede, lo og — undrede sig. Men det gik godt med Sammenkomsterne.

Karlene mødte hver Gang. Kold vidste nok, hvorledes han skulde holde fast paa dem. Han sluttede Læsningen, naar de var naaet til et rigtig spændende Sted; og Tilhørerne sad og slugte hvert Ord, som om de havde „Hjertet i Halsen". Da prøvede de paa at bevæge ham til at læse videre, men det vænnede han dem snart af med; han var ikke til at rokke. Næste Gang skulde de faa mere.

De havde Lov at ryge Tobak og drikke Øl, naar de var tørstige. Men raa Tale og højrøstet Latter taalte han ikke og endnu mindre Banden.

Det var jo ham, der ledede Sammenkomsterne, og han forstod at styre derhen, hvor han vilde.

I et Selskab af Bønder havde han sagt: „Der er kun tre Ting, Folk her taler om, naar de kommer sammen."

„Og hvad er det?" spurgtes der.

„Det er om de Stude, de havde i Fjor, de Stude, de har i Aar, og de Stude, de skal have til næste Aar. Men her skal snart blive andet at tale om."

Bønderne blev rasende; de spottede endnu værre end før. Men det styrkede kun Sammenholdet i den lille Kreds. Og de bedste blandt Ungdommen sluttede sig til.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det maa ikke have været Vorherres Vilje, at denne Gren af Kolds Arbejde foreløbig skulde fortsættes.

Nu bliver det helt og holdent Børneskolen, der optager ham.

Han skrev senere derom:

„I denne Tid gik det op for mig, hvorledes der paa rette Maade skal holdes Skole for Børn. De har Ret til helt og fuldt at nyde Barndomstiden, som Gud har givet dem.

Børneskolen maa indrette sig efter Børnene og tjene dem."

Han spurgte sig selv:

„Hvad er Folks Mening med at sende deres Børn i Skole? Kan det være for at faa dem stoppet med nogle døde Kundskaber, som de ikke forstaar og endnu mindre har Brug for. Og kan saadanne Kundskaber lagres et Sted i Børnene, til de en Gang faar Brug for dem?"

Til dette maatte han svare Nej. Børnene skal have Mad for Dagen til aandelig Vækst.

Men først maatte deres Modtagelighed vækkes. Saa kom Lysten til at høre og lære. Da var Tiden til at undervise dem, men kun om de Ting, de havde Brug for og Evner til at forstaa.

Og Kundskaberne maatte gives Børnene paa en saadan Maade, at de tog imod dem med Glæde og ikke som en tung Byrde. Uden dette sad Kundskaberne ikke fast, og de fik ikke Hunger efter mere. Kundskaberne maatte ikke gemmes hen; de skulde straks tages i Brug.

Den rette Mening med Barneskolen maatte være den at gøre Børnene til glade og villige Tjenere for Far og Mor, Gud, Hjem og Fædreland med alle de Kræfter og Kundskaber, de ejede. Paa Skolen maatte de faa Lyst, Drift og Kraft til dette. Læreren maatte faa dem til helt at tro paa Guds Kærlighed og paa en lys Fremtid for Fædrelandet, at Gud havde skabt dem just til et Arbejde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

for dette, og at han vilde hjælpe dem i Arbejdet til Lykke og Glæde for dem selv.

Læreren skulde ikke tro ringe om sig selv.

Denne Tro maatte være saa levende og stærk, at den drev Børnene til straks at tage fat paa dette Tjenerarbejde med de Kræfter, de ejede. Ellers vilde de tabe Troen og miste Drivkraften. Men tog de fat, skulde de vokse og faa Trang til mere og mere. Og de skulde faa Lønnen, naar de holdt ud.

Som det ses, er dette et højt Maal med strenge Krav. Alt skal være personligt og levende.

Der var høj Himmel med varmt Solskin og ren Luft over denne Børneskole. Børnene faar Lov at føle sig fri og glade. Læreren er først og sidst et levende Menneske med Tro. Kun da tændes Ilden i Barnehjærtet, og kun i denne Luft kan Børnene vokse op til Mennesker, der kan være til Gavn og Glæde for Hjem og Fædreland.

„Det mindste Gran af Sandhed har mere Værd end hele Læs af Skin og paaklistret Visdom," sagde Kold.

Efter moden Overvejelse blev Kold enig med sig selv om, at han ikke vilde lade Børnene lære Balles Lærebog udenad paa Ramse, da det vilde være til Skade for deres aandelige Udvikling. Men den stedlige Tilsynsmand, Provst Gabriel Koch, mente anderledes. Han var en Ætling af Biskop Brorson, men havde ikke hans lyse, varme Tro.

I en Langfredagsprædiken havde han sagt om Jesus: „Jeg beklager, at en saa haabefuld ung Mand skulde dø i sin blomstrende Ungdom."

Da han hørte om, hvorledes Kold holdt Skole, mødte han op med Præsten og Skoleraadet for at holde Eksamen.

Den blev ikke efter hans Ønske.

— — „Aa nej, lille Kold," sagde en Lærer. „Det nytter ikke at gabe mod Ovnsdøren".

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

De voksne mente det samme, men Børnene holdt med Kold.

En Tid efter kom der Brev fra Biskoppen i Ribe, gamle Tage Müller. Han vilde vide, hvad Slags Undervisning Kold brugte.

Kold svarede og gjorde Rede for sine Skoletanker. Men skønt Biskoppens Hjerte var paa Kolds Side, kunde han ikke hjælpe ham. Han sagde: „Slib de skarpe Kanter af, Kold!“ Men Kold svarede:

„Nej, Hr. Biskop! for saa blev jeg saa rund, at jeg trillede bort mellem de andre.“

Nu søgte Kold Embede i Almueskolen, men han fik alle Steder Afslag.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ET AAR I HOVEDSTADEN

Paa den Tid er det, at Præsten Hass i Sønderjylland beslutter sig til at rejse til Lilleasien som Missionær. Han søger en Tjener til at følge med paa Rejsen, og Kold faar Pladsen.

Om et Aar skulde de rejse.

Kold uddannede sig nu paa den bedste Maade, han vidste. Han lærte at være Bogbinder. Baade paa Mors og i Sønderjylland havde han indbundet Bøger og lært Børnene at lave Legetøj og Æsker af Pap. Nu vilde han ind til Hovedstaden for at blive udlært i Faget.

Om Efteraaret 1841 forlod han Sønderjylland. Han havde været der i halvtredie Aar og havde mange Venner dernede. Det var tungt at forlade dem, og han følte sig hjemløs.

Før han rejste til København, besøgte han Forældrene i Thisted og Vennerne paa Mors, hvem han fandt stærkere og gladere i deres Kristentro end nogen Sinde. De lagde Mærke til noget nyt hos Kold; han vilde næsten ikke tale om andet end Børn og Børneskolen. Det var, som havde han været inde i en anden Verden og set noget nyt.

Om dette talte han med en Magt og Myndighed, saa de maatte undre sig.

Nu drog han til København. Han kom i Lære hos Bogbinder Falck, og han indbandt Wilsters Oversættelse af „Odysseen“ i Skind og Guld til Svendeprøve.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Her i København kom Kold til at staa Ansigt til Ansigt med de største Aandskæmper i Tiden. Han hørte Grundtvig, P. C. Kierkegaard og Jac. Chr. Lindberg. Han kom med i det rige Kristenliv, som mere og mere brød sig Vej derinde i Hovedstaden.

Og han følte sig varm og glad paany, men fattig og lille, som det fremgaar af nogle Breve, han sendte hjem.

Han skriver:

„Magister Lindberg er en forunderlig Mand; jo mere jeg lærer ham at kende, desto mere vokser han for mig. I denne Tid holder han Møder, hvori han udlægger Bibelen. Ingen kan kende Bibelen bedre. Det er et Under, saa meget han ved, og saa dybt han tager alt, og saa gribende han taler!

Han talte en Aften om gamle Jakob, der stod for Farao og skulde svare paa, hvor gammel han var: „Faa og tunge har mine Dage været, og de er ikke saa mange som mine Fædres.“ Da brast Lindberg i Graad og fik knap Ordene frem: „Ja, mine Venner,“ sagde han, „den af os, som har faaet Øjnene op for noget af det aandelige Liv, som ligger højere end denne Verden, han vil i Sandhed kunne sige, at faa og mørke er hans Livsdage i denne Slægt.“

Jeg maa sige, det var som gamle Jakob stod der selv. Og sikkert saa Lindberg i denne Stund for sine Øjne al den Nød og Modgang, han selv havde lidt. — Fattigdom er en haard Følgesvend.“

Dette Brev sendte Kold til Knud Knudsen i Forballum. Kort Tid efter kom der Gaver fra ham til Lindberg.

Til Algreen skriver Kold: „Dr. Kierkegaard har paa en Maade været større for mig end Grundtvig.“

Dette betyder meget i Kolds Mund. For Grundtvig var og blev altid for ham det højeste Mønster paa en kristen Præst. Han gik stadig i Kirke i Vartov.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Herlige Tale," skriver han herom; „De kan tro, han prædiker godt!"

Kold skriver senere til Algreen:

„Meget nyt har aabnet sig for mig, siden jeg er kommen her ind. Men dette sidste vil faa mere at sige end noget andet. For nu har jeg faaet at se, at jeg ikke paa langt nær er saa duelig en Karl, som jeg troede. Nu har jeg set den store Forskel, der er paa at vide en lille Smule om en Ting og saa at kende og forstaa Tingen til Bunds.

For nu har jeg hørt *Dr. Kierkegaard;* han kan baade prædike og tale. Der fandt jeg en Kundskab og en Dømmekraft saa stor, at jeg paa een Gang saa hele min egen Fattigdom, og at jeg ingen Ting vidste.

Ja, jeg vidste vel noget; men det var altfor lidt, særlig naar jeg mindes de hvasse og bidende Svar, som jeg al Tid havde paa rede Haand.

Men lad gaa! Det er godt at komme udenfor Stuedøren og mødes med stærke Aander."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PAA UDENLANDSREJSE

Den 1. Oktober 1842 Kl. 4 om Morgenen gik Kold om Bord paa „Caroline Amalie“ sammen med Pastor Hass, hans Kone og to Børn.

De lagde Vejen over Berlin, Dresden, Prag og Wien og sejlede ned ad Donau, gennem Sortehavet til Konstantinopel.

Kold havde som Tjener nok at varetage. Men han fik alligevel Lejlighed til at gøre mange Iagttagelser: for han havde skarpe Øjne og gode Øren.

I sin Dagbog*) fortæller han om Rejsen.

I Berlin blev han helt betaget af „Unter den Linden“ og det vældige Slot. Paa en Malerisamling saa han et Billede af Johann Hus, der gjorde et mægtigt Indtryk paa ham: Dette blege, udtærede, alvorlige Ansigt og den ærlige, urokkelige Tro, som lyste ud af det, og rundt omkring ham alle disse urolige og hviskende Præster paa Rigsdagen i Kostnitz. Han syntes, dette var Billedet paa en Mand.

I Bøhmen stod Kristusbilleder og smaa Kapeller langs med Vejene og lyste „Guds Fred“ over den vejfarende. Og Folk, som mødtes, hilste: „Lovet være Jesus Kristus!“ og svarede: „I al Evighed, Amen!“

„Ja, lovet være Jesus Kristus i al Evighed“ — ikke bare med et fattigt Taarn ved Vejen, men med vor lyseste, gladeste Barnetro, du Sejrherre, som stod op af Graven og gav os et evigt Liv!“

*) Udgivet af Harald Holm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saaledes ender Kold denne Skildring.

I Wien var han i Stefanskirken, hvor han hørte Sang og Messe.

Ved Synet af Bjergene udbryder han: „Hvi gjorde du saadanne Kæmper, Herre? For at vise os din Storhed. Og sandelig, her ser jeg, at du er stor og mægtig og gammel. Aldrig har min Sjæl kendt slige Følelser."

Men han ynkedes over Menneskene i dette dejlige Land. De stod pjaltede og gabende med lange Piber hængende i Mundvigene uden for deres fattige Hytter, der, uden Døre og Vinduer, nærmest lignede Hundehuse.

„Herre, min Gud!" udbryder han, „jeg forstaar dig ikke længer — du er mig en Gaade. Hvorledes kan du, kære Gud, være i Stand til at se paa, at nogen af dine Skabninger synker saa dybt som dette Valakfolk?"

Den 1. Decbr. 1842 sejlede de ind til Smyrna.

„Jeg sov til Kl. 8 om Morgenen," siger Kold, „stod op og hørte, at vi straks var i Havn. Jeg saa kun Fjelde, der saa ud, som om de svævede i Skyerne, for Taagen laa over Havet og Kysten. Saa saa jeg Masterne paa store Krigsskibe og Huse, der laa som Svalereder op ad Fjeldsiderne.

Vi gik i Land i Asien, dette herlige Land! Vejret her er varmt som midt om Sommeren i Danmark. Og frem for alt — Bjergene — det ene bag ved det andet, højere og højere opad!"

Havde Kold tænkt sig at skulle være med i et Missionærarbejde, der lignede Apostlenes, blev han sørgelig skuffet.

Pastor Hass bosatte sig i Budscha, en lille Villaby nær Smyrna, hvor han levede paa evropæisk Vis — mest for sine Studeringer.

Kold underviste Børnene og udførte Tjenestepigegerning. Han skriver i et Brev til Hjemmet:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Ikke kan jeg begribe, hvorfor Herren lader saa mange ret vakre Mænd hendrive deres Tid som Missionærer i disse Lande. De, der skriver Bøger, har dog en Smule at gøre; de andre tilbringer deres Tid med at rejse til Staden og gøre Indkøb til et godt Bord, føre deres Dagbøger og skrive Missionsberetninger. Og for det Arbejde har nogle 1,000 Species Dalere om Aaret, frit Hus, fri Læge og Medicin, fri Rejse, frie Bøger og 9 Pund Sterling i Præmie for hvert Barn, de er saa heldige at bringe til Verden.

Læs Apostlenes Gerninger og følg Paulus paa hans Vandring fra Stad til Stad — se ham arbejde om Natten og prædike om Dagen. Og hør Herrens Befaling til sine Disciple, hvis de vilde gaa ud og prædike: I skal ikke tage to Kjortler eller Penge med eller Brød i eders Poser; men æder hos Folk, hvor I kommer, thi en Arbejder er sin Løn værd."

Da Kold havde været hos Pastor Hass i halvandet Aar, ophævede de Samværet, og Kold rejste den 1. Marts 1844 til Smyrna, som ligger noget sydligere end Budscha.

Her lejede han sig et Hus og bekendtgjorde, at han var Bogbinder og ønskede Arbejde.

Men Arbejdet udeblev. Og Opholdet her blev en streng Skole for Kold, den haardeste, han havde været i. Han skriver til Hjemmet:

„Jeg kan med Sandhed sige, at mit Arbejde er det bedste af vore ti Bogbindermestres her i Byen." Og billigere var han end nogen anden. Men hvad hjalp det altsammen, naar han ikke fik Arbejde! Og hans Penge var snart opbrugte.

En Dag kom der en Græker til ham. Kold havde ikke Mad i Huset, og han kunde ikke forlade Værkstedet, da der kunde komme Folk, mens han var borte. Saa gav han Grækeren Penge og bad ham gaa ud og købe lidt Mad. Grækeren gik, men han kom ikke tilbage.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det blev værre og værre. Penge havde Kold ikke, og han havde i to Dage ikke faaet noget at spise.

Han kendte ingen, han vilde henvende sig til om et Laan, og endnu mindre vilde han tigge. Til sidst saa han kun een Udvej — at dø.

Saa gik han ned til Havet og lagde sig paa Strandbredden. Han syntes, at Havet mindede ham om Hjemmet.

Som han laa der, kom han til at tænke paa, at Gud elsker Mennesker, og han spurgte sig selv: „Tror du dette endnu?“ Og han svarede „Ja.“

Nu vilde han bede, raabe til Gud, for nu var han i Nød. Men han fik ikke et Ord frem. Alt løb ud i Taage for hans Øjne. Han saa kun et stort endeløst Øde, og han troede, at nu maatte Døden komme.

Men paa en Gang var han lysvaagen. Der var nogen, som talte Svensk.

Det var en svensk Skibskaptajn, der kom hen til ham og spurgte, om han kendte nogen i Smyrna, der kunde binde Bøger ind.

„Det kan jeg,“ svarede Kold og sprang op. Det var, som Livsmodet vaagnede paany.

„Dette underlige Møde med den svenske Kaptajn reddede mit Liv den Gang,“ sagde han senere; „af mig selv vilde jeg aldrig være vaagnet.“ Og han tilføjer:

„I Danmark kan ingen dø af Sult. Naar de ikke har mere, melder de sig til Fattigvæsenet og faar Hjælp af det. Men hos Tyrkerne faar man Lov at dø Hungersdøden, og ikke et Menneske bryder sig om det.“

Efter denne Dag gik det godt for Kold i Smyrna. Den engelske Konsul hjalp ham, saa han fik stadigt Arbejde. Og dette voksede, saa han maatte have Hjælp, først een og to og tilsidst fem, seks Svende paa sit Værksted.

Da han havde tjent den første store Guldmønt, stod han med den i Haanden og saa længe paa den.

„Jeg havde aldrig troet, at det gule Metal kunde have

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en saadan Magt," sagde han siden, naar han fortalte dette.

En Aften kom der en fattig dansk Hattemagersvend og bad om Hjælp, og Kold gav ham Penge til Hjemrejsen. Mange Aar efter, da Kold havde Højskole i Dalum, kom der en Dag en meget fin Herre, som vilde hilse paa ham. Det var Hattemageren, der vilde sige Tak for Hjælpen. Nu boede han i Odense.

„Jeg var i Smyrna i fem Aar," skriver Kold, „og jeg tænkte hver Dag paa Børnene i Danmark, som maatte lære udenad paa Ramse. Men tre Ting lærte jeg der til stor Gavn for mig selv. For det første lærte jeg at nøjes med lidt; den Lærdom har jeg haft megen Brug for siden. Dernæst lærte jeg at se paa hele Menneskeslægten som een stor Søskendeflok med samme guddommelige Bestemmelse, og jeg fik at se, at her hjemme kan Synet stundom være for trangt. Endelig lærte jeg at tie stille.

Var jeg blevet ved at tale, som jeg gjorde før Rejsen til Smyrna, saa havde jeg talt mig tom, og saa havde jeg været færdig. Men her kom jeg i en god Skole. At tie, tænke og gemme i nogle Aar, det var godt, ja ligefrem nødvendigt for mig, saa ung som jeg var."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

HJEM TIL DANMARK

Hen paa Sommeren 1847 forlod Kold Smyrna. Nu var han 31 Aar.

Han sejlede over Adriaterhavet til Triest. Derfra til Danmark er der 200 Mil over Land. Og denne Vej vilde han gaa paa sin Fod. Han skriver til Forældrene:

„Jeg kunde have kørt lige saa billigt med Postvognene, for da havde jeg gjort Rejsen paa 8 à 10 Dage. Men jeg vilde se mig om. Det har al Tid været min Lyst."

I Triest købte han en Trækvogn, pakkede sine Sager i den og gav sig paa Vej.

Og Kold gik gennem Evropa — fra Adriaterhavet til Danmark.

Naar han blev spurgt om, hvor han skulde hen, svarede han:

„Jeg kommer fra Smyrna og skal til Thisted."

Han fik rigt Udbytte af Vandringen. Han saa og hørte meget, som han senere fortalte for Børnene og Ungdommen. Og da var det, som om de selv var med, og oplevede det altsammen.

I September kom han til Jylland og blev i to Uger hos Knud Knudsen i Forballum for at hvile ud og hilse paa gamle Venner. Her skilte han sig af med Trækvognen, og der fortælles, at den endnu findes der. Den hører jo med til den fri Skoles Historie.

Derefter tog han op til sine Forældre og til Vennerne paa Mors, og der blev han en hel Maaned.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Men hvad skulde han saa tage sig for? Det var det samme gamle Danmark som for fem Aar siden. Intet var sket, som gav Plads for det, han vilde.

Han tænkte paa at rejse til Amerika, for i Danmark syntes han ikke, han kunde være.

Saa besøgte han Seminariet i Snedsted. Her var Ludvig Chr. Müller blevet Forstander, og med ham var der kommet nyt Liv paa Seminariet. Han fortalte Bibel- og Danmarkshistorie for de unge.

Dette var en stor Glæde for Kold. Han opgav Tanken om Amerika og søgte foreløbig en Huslærerplads.

I November samme Aar kom han saa til Præsten C. F. Hassenfeldt paa Holmsland ved Ringkøbing og blev Lærer for hans tre Børn. Præsten var en levende Kristen og Ven af Grundtvig, og her kunde Kold holde Skole uden Ramser.

Men Opholdet blev ikke af lang Varighed.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SOLDAT OG HUSLÆRER

Tidlig om Foraaret 1848 udbrød Krigen, og Kold meldte sig straks som frivillig.

Det viste sig dog snart, at Krigstjeneste ikke laa særligt for ham. Han kunde ikke lære Geværgrebene og kom altid lidt efter de andre. Her skal blot fortælles et Par Smaatræk fra Soldatertiden.

En Gang, da Soldaterne stod opstillet, raabte en Løjtnant til Kold: „For S., hvordan er det De staar?"

„Aa, Hr. Løjtnant, jeg stod blot og tænkte."

En Morgen kom Kold lidt for sent til Paraden. Major Wagner red da hen imod ham og spurgte:

„Hvor kommer De fra?"

„Fra Sanderum, Hr. Major."

„Har De nogen Undskyldning?"

„Nej, Hr. Major."

Majoren stirrede forbavset paa den spinkle, men meget sikre Soldat. Saa sagde han stille.

„Gaa paa Deres Plads!" Og dermed var Sagen endt.

Men kunde Kold ikke lære Eksercits, saa kunde han noget andet, der var ikke mindre nyttigt. Han lavede Mad til Soldaterne og fortalte Sagn og Eventyr for dem i Hviletiden.

Der fulgte Liv med Kold, saa frisk som Salt. Han var aldrig træt eller gnaven, og han var afholdt baade af Officerer og menige.

Men til Krigsmand duede han ikke, det blev ham mere

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og mere klart. Og saa troede han ikke, det kunde være Guds Vilje, at han skulde blive ved Hæren.

Han kom heller ikke til at deltage i selve Krigen. I November 1848 rejste han hjem igen.

I et Aar var Kold saa atter Huslærer, denne Gang hos Præsten Kristian Østergaard i Sønder Felding i Jylland. Foruden Præstens Søn underviste han Sønnerne af de to Nabopræster Vilhelm Birkedal og Victor Bloch. Alle tre Præster var Lærlinge og Venner af Grundtvig. Her holdt Kold Skole efter sit Hjertes Lyst med Tale og Fortælling. Og dygtige og opvakte blev Drengene til Fædrenes store Glæde og Tilfredshed.

Her i Sønder Felding læste han første Gang Grundtvigs Verdenshistorie, der gjorde et dybt Indtryk paa ham.

Det var bevægede Tider for Danmark, men Krigen blev til stor Velsignelse for Landet. For nu skete det største, som kunde ske, syntes Kold. *Folkeaanden vaagnede.* Føniksfuglen, han en Gang havde talt om, steg med sin nye, friske Sang op over Danmark og vakte Liv alle Steder.

Trolddommen var brudt. En Bølge af Tro, Haab og Mod strømmede gennem Folket.

Kold saa nu, hvorledes Aanden arbejder i det store paa et helt Folk. Det var den samme Aand, som havde fyldt ham og lagt ham Ordene i Munden, da han i Sønderjylland og ved Hæren sad i Kredsen af unge Bønderkarle og talte til dem om Danmark og læste Ingemanns Romaner for dem.

Nu var Aanden kommen over Folket.

Kong Frederik den Syvende havde givet Danmark en Grundlov med Frihed og Folkestyre. Fædrelandssange tonede over Landet; alle vilde være Danske.

Nu følte Kold, at i Danmark vilde han være. Her skulde hans Arbejde gøres og intet andet Sted i Verden.

Det var her i Præstegaarden paa Heden, at Kolds Livs-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gerning for Alvor begyndte at gaa op for ham. Han syntes ikke, det kunde nytte at rejse ud og holde et Foredrag hist og her; han maatte have de unge samlet i en Skole, for at *Oplivelsen* og *Oplysningen* kunde blive af Varighed.

I November 1849 forlod Kold Sønder Felding og rejste til Fyn som Huslærer hos Vilhelm Birkedal.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

RYSLINGE-PRÆSTEN

Frederik Nygaard fortæller om Birkedal*):

„Vilhelm Birkedal blev Præst i Ryslinge paa Fyn 1849. Han stod ikke blot ret vendt i kristelig Henseende — de folkelige Strenge laa herligt spændte over hans Sjæls Harpe. — —

Den fjerde Søndag efter Paaske holdt han sin første Prædiken i Ryslinge Kirke. Det var et helt Folkehav, der samledes om Søndagen ved Kirken. — —

Den ene Opvækkelse skete efter den anden.

Nu kunde de Sjæle, i hvilke Længselen var vaagnet, faa Svar. Og dette Svar lød paa en Henvisning til Genfødelsen i den hellige Daab og Daabens Pagt og til, at i Nadveren er Herren selv til Stede med sit eget Legeme og Blod, som han giver hver troende Sjæl til Mættelse for Gudslivet.

Husker man nu paa, at dette kirkelige Liv kom samtidig med hin Folkevækkelsens Morgenrøde, da der for et Pust fra Nordens Aand hen over Danmarks Sletter, saa tager det sig dobbelt skønt ud og faar dobbelt Betydning, at den folkelige og den kristelige Vækkelse paa disse Egne kunde følges saa skønt ad og gaa Haand i Haand med hinanden."

Da Birkedal begyndte sin Virksomhed paa Fyn, mødte han snart Modstand. Den kom fra Verdsligheden og Ha-

*) I sin Bog »Kristen Kold« (1895).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det til det Vidnesbyrd, der vilde vække de sovende. Den rejste sig ikke mindst fra Egnens Herregaarde, hvor der i Almindelighed førtes et temmelig aandløst Liv. Men den kom da ogsaa fra Bøndernes Kreds og særlig fra Ryslinge Sogn.

Birkedal har sagt om sin Virksomhed i Ryslinge:

„Her var nok min Blomstringstid. — Det gik først gennem Strid og Modstand ogsaa her, men Ordet trængte dog igennem hos flere og flere. Og hvor mange søde, rige Stunder har jeg ikke haft i Ryslinge Sognekirke, naar jeg forkyndte Evangeliet, ofte ligesom selv indhyllet i en Sky, hvori Solsmil blandedes med Vemodstaarer under al min Byrde."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I PRÆSTEGAARDEN

Oberst Vaupell skal have sagt:
„Vil jeg storme en Skanse, saa tager jeg Fynboerne, for de kan raabe Hurra og gaa paa. Men vil jeg holde Skansen, maa jeg ha' Jyderne, for de staar, hvor de bliver sat."

Kold kom til samme Resultat. Senere hen i sit Liv var han sikker paa, at Gud selv havde sendt ham til Fyn at begynde sin Skole der, fordi Fynboerne er lettere at begejstre, hjerteligere og livligere end Jyderne.

I November 1849 begyndte Kold sin Skolegerning i Ryslinge Præstegaard. Der var foruden Birkedals Børn to Bøndersønner fra Fyn og to fra Jylland samt Præsterne Blochs og Østergaards Sønner ligeledes fra Jylland.

Kold levede bestandig sammen med disse unge Mennesker og var Kammerat og Legebroder med dem. Men han var først og fremmest deres Lærer, og han tog ikke paa dem med Silkehandsker, naar han syntes, de trængte til Tugt.

En Aften sad Kold og lappede sine Sivsko, og Lærlingene gik op og ned ad Gulvet og røg Tobak af lange Piber.

Kold kunde ikke lide dette, men sagde endnu intet. Han holdt sig Ordet efterrettelig: Du skal aldrig tage en Glæde fra de unge uden at give dem en bedre i Stedet.

Endelig sagde han: „Nu skal jeg fortælle jer, hvilke tre

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ting der skal til for at være en stor Mand. Men I ved det maaske allerede?"

Nej, det vidste de ikke, og de bad ham fortælle.

„Ja, i Morgen paa Skolen skal I faa det at vide."

Den næste Dag var Peter Larsen Skræppenborg kommet paa Besøg, og han var med i Skolen. Efter at der var sunget: „Udrundne er de gamle Dage", talte Kold:

„De tre Ting, som hører til for at være en stor Mand, er disse:

At kunne sige store Ord,
at kunne ryge Tobak af en lang Pibe og
at kunne spytte i Bue."

Lærlingene, der havde begyndt med at gøre store Øjne, slog nu Øjnene ned, medens Pigebørnene lo.

Men nu fortalte Kold dem, hvad Gud kræver, og hvad Danmark kræver af den, der vil være en stor Mand. Og han talte saaledes om dette, at Peder Larsen sagde til Birkedal: „Denne er den bedste Skole i Danmark."

En Aften fik Kold fat paa en af Drengenes Regnebøger. Nederst paa hver Side havde Drengen skrevet sit Navn med mange Snirkler og Sving.

Kold sad længe og saa paa dette. Saa gav han sig til at vende Blad efter Blad, og for hvert, han vendte, læste han Navnet højt for alle tilstedeværende. Til sidst vendte han sig til Drengen og spurgte:

„Dette er vel en Mand, du sætter meget højt, siden du har skrevet hans Navn saa mange Steder?"

Tilhørerne lo, og Synderen blev flov. Hensigten var naaet.

Blandt Bønderne i Ryslinge var Poul Hansen en af de fremmeligste; men den ny Præst kunde han ikke rigtig forlige sig med. Han syntes, at Præsten talte alt for meget om Tro og alt for lidt om gode Gerninger. „Der blev ikke

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lagt Vej til Himlen af gode Gerninger," havde Præsten sagt.

En Lørdag Aften betroede Poul Hansen sig til Kold.

„Nu," sagde han, „vil Præsten ikke længer give os Lov til at hjælpe et fattigt Menneske med en Smule Sødmælk."

„Ja," svarede Kold, „ved De hvad, Poul Hansen, det var nu ogsaa alt for godt Køb at slippe ind i Himlen for."

Der var ingen af Bønderfolkene i Ryslinge, Kold holdt saa meget af eller følte sig saa hjemme hos som Frederik Larsen og hans Hustru Johanne. I dette Hjem hentede Kold tit Raad og Trøst. Søndag Aften gik de ofte Birkedals Prædiken igennem, og ingen kunde bedre finde den rette Udlægning end Kold. Naar han syntes, at de fynske Tilhørere var kommet til at flyve for højt, søgte han at drage dem ned, saa de kom til at staa med begge Ben paa Jorden. Det var hans største Opgave at faa Folk til at leve deres Liv i personlig Sandhed.

En Aften kom der to Karle fra Nabosognet. De havde hørt Birkedal nogle Gange og var kommet i stor Angst. De vilde gerne have Lys over den Verden, han havde vist dem. Imidlertid var de ikke gaaet til Birkedal med deres Spørgsmaal, men havde henvendt sig til Smeden, og han havde sagt:

„I skal heller ikke gaa til Præsten med eders Spørgsmaal; men her er kommet en Huslærer i en gammel Jægerfrakke; han kan forklare det for jer."

De fandt Kold, og det kan nok være, han kunde forklare for dem baade det, Birkedal havde sagt, og meget mere.

Nygaard fortæller i sin Bog om Samlivet i Ryslinge:

„Der var mange dejlige Aftener i Præstegaarden, naar alle sad samlede og hørte paa Birkedal. Han havde sine store Øjeblikke, hvor han steg højt op og havde herlige Syner. Men han kunde ogsaa føle sig tom og fattig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da fandt han stundom Trøst ved at høre paa Kold, og saa kunde de være Hjertens Venner. Men naar de blev uenige, kunde Ordskiftet vokse til Holmgang. Dagen efter kunde da Birkedal sige: „Naa, Kold, er De lige saa krigslysten i Dag som i Gaar?“ Og Kold svarede da med sin overlegne jydske Ro og Tilbageholdenhed: „Aa, ja saamænd!“

Hvor den ene havde sin Styrke, havde den anden sin Svaghed. Naar Birkedal paa sine brede Sjælsvinger var dalet ned fra de straalende Højder, kunde han ofte se alt sort i sort.

Der havde Kold, naar han var i Aande, en Hjælp at byde i den Herlighed, han glimtvis fik Øje for, samtidig med at han stod med begge Ben paa Jorden.

Denne Herlighed i Kolds Tale kunde stundom betage Birkedal saaledes, at han fik Lyst til bogstavelig at omfavne Kold.

Med Skolen gik det godt.

Hvorledes Kold saa paa Stillingen, fremgaar af et Brev, han den 16. Novbr. 1849 skrev til Algreen. Efter en Indledning, der nærmest synes at angaa Forholdene paa Mars, skriver han om sin Skolegerning:

„— — De Bønder, jeg har talt med her i Sognet, er med Liv og Sjæl gaaet ind paa min Plan og mine Anskuelser. Og er det mig en stor Glæde ogsaa heri at finde mit Syn paa Sagen stadfæstet.

Jeg har fire Elever at begynde med og skal have 10 Rdlr. for Stykket i Vinter; vel en stærk Betaling, men Forældrene siger, det er ingen Ting. De have haft en inderlig Fornøjelse af at høre deres Børn med Liv og Lyst fortælle dem, hvad de have hørt hos mig. Og jeg tvivler slet ikke om Sagens heldige Udfald med Hensyn til Børnenes Dannelse, thi de annamme Undervisningen med Begærlighed.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Efter min Mening bliver Hovedhensigten med min Skole at aabne Livskilden hos Vedkommende. Thi er den først aabnet, da vil det øvrige fornødne vorde dem tillagt af Livets Herre.

Som Middel til at aabne den bruger jeg en levende historisk, poetisk Undervisning. Den prosaiske Undervisning kan aabne Tænkningen, men giver hverken Liv eller Varme. Derfor begynder jeg med Mythologien, fortæller L. C. Müllers Udtog, og dernæst læser vi Øhlenschlægers „Nordens Guder" til stor Fornøjelse for alle. — Grundtvigs Bragesnak vil jeg læse for dem og selv læse Grundtvigs Mythologi for at give dem den aandelige Forstand. — Siden vil jeg fortælle efter L. C. Müller hele Historien og lade dem læse Brandts historiske Digte.

Men da i det mindste jeg ikke kan bygge en dansk folkelig Oplysning, der har noget Indhold, paa anden Grundvold end den ebræisk kristelige Anskuelse af Menneskelivet, eftersom jeg ser og forklarer den nordiske Livsanskuelse kun i dens Lys, saa følger deraf, at jeg maa bibringe dem den Anskuelse først — levende — og saaledes begynde med Bibelhistorien.

Pastor Helweg i Rødding sagde til mig, at den største Hindring for ham var den næsten totale Mangel paa Poesi hos Eleverne. Og dette er ogsaa min Erfaring, hvorfor jeg holder mig til Konfirmationsalderen. 18 Aars Alderen er Storslyngelalderen og allerede mere uimodtagelig for Poesiens Indtryk. Det er Uhr- og Pibehandelens Periode. Da begynder man at gøre Haneben, og den aandløse Betragtning af Menneskelivet har allerede taget fast Sæde, Hovederne og Hjerterne er allerede fulde. Dertil kommer, at de Bønder, jeg har talt med, ere af den Mening, at Bonden bedst kan undvære sine Sønner i 15—16 Aars Alderen. Og dertil kommer, at jeg nok skal vedligeholde Forbindelsen med mine Elever, og agter at besøge Folkefesterne paa Himmelbjerg eller Skamling med dem hvert Aar.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

... Trende Gange har jeg haft Sognets Ungdom samlet til et Slags danske Samfund efter deres Tarv. En halv Snes mødte og vare vel tilfredse. I øvrigt er den aandelige Død tilhuse i den Klasse fra 18 til 30 Aar. Mændene derimod ere mere levende. Livets Erfaring har bragt dem til Gemyt. For deres Skyld ønsker jeg „Danskeren".

Fra Birkedal skal jeg hilse. Han prædiker mageløst og har besøgt min Skole, ved hvilken han er meget glad.

Dermed Gud befalet!

C. Kold."

Hver Lørdag Aften samlede Kold de unge fra Byen i Præstegaarden. Disse Sammenkomster kaldte han „Store danske Samfund".

Første Gang, de var samlede, fortalte han dem Fabelen om Lemmerne, der gjorde Oprør mod Maven. Dette var til stor Fornøjelse. Og saa forklarede han dem, hvad et Samfund var, baade det lille, vi kalder Hjem, og det store, vi kalder Fædreland. Og til sidst sagde han:

„Kærligheden er Livet og Styrken i alle Samfund. Kun den bliver stærk og lykkelig, som finder en Glæde i at gøre Gavn for andre."

Om disse Sammenkomster skriver Kold til Algreen:

„Store danske Samfund" har det Vidnesbyrd i Egnen, at det gør en god Gerning. Bønderne mener allerede at kunne spore Fremgang hos deres Tjenere baade i Tale og Adfærd."

Men Herremændene og nogle Storbønder syntes ikke om det Røre, der var kommen til Egnen med Birkedal og Kold. De prøvede at spotte, men som oftest maatte de stikke Piben ind og tie.

En Søndag mødte Kirkegængerne en Herremand, der kørte Korn ind. Herremanden raabte: „Vi kører Korn ind i Dag, Hr. Kold!"

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Det ser jeg," svarede Kold. „Det er vel Deres eget Korn?"

„Ja, selvfølgelig."

„Ja, saa har De Lov til det. Vi andre kører Vorherres Korn ind, og han har givet os fri i Dag."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

GERNINGEN VOKSER OP TIL FOLKEHØJSKOLE

„Vanskelighederne er skabte til at overvindes, og Hindringerne forvandles til Betingelser, saa snart Aanden blæser paa dem."

I Aaret 1850 købte Kold en Jordlod paa Ryslinge Mark og begyndte at arbejde paa sin første Skolebygning.

Naar hans Tid tillod det, var han selv til Stede ved Nedbrydelsen af det gamle Hus, der fulgte med Jordlodden, og Opførelsen af det nye. Med stor Omhu trak han selv hvert et gammelt Søm ud med en Knibtang; var det kroget, blev det rettet og derefter lagt til Side for igen at bruges. De gamle Mursten i Huset, som var af ubrændt Ler, rensede han selv og stablede dem op, saa de kunde bruges til den ny Bygning.

Hen paa Sommeren skrev Kold til Algreen:

„Tømmeret er købt i Odense og er billigt. Grundstenene fik jeg til Givende fra en anden By, og Bønderne kørte dem hertil frit. Alt lykkes over Forventning som en Sag, der har Vorherres Bifald."

Kold udsendte en Opfordring til kendte Mænd om at støtte Sagen. I denne Opfordring hedder det:

„For et Aar siden begyndte jeg en Skole i Hr. Pastor Birkedals Hus i Ryslinge med den Hensigt at prøve, hvor vidt der for Øjeblikket var Trang til højere Dannelsesanstalter for Bønderbørn, samt hvorledes en levende

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

folkelig Undervisning vilde optages af vore danske Bønder, og hvad Virkning samme kunde have paa Ungdommen. Nødvendigheden af saadanne Skoler finder jeg her ikke fornødent at omtale, da jeg henvender mig til Mænd, der have Hjerte for gamle Danmark og klart indse, at en kristelig og folkelig oplyst Bondestand er Samfundets Grundpille."

Grundtvig gik i Spidsen for en Pengeindsamling. Selv gav han 50 Rgdlr., og Fru Toft, hans senere Hustru, gav 100 Rgdlr.

Om Efteraaret fortsatte Kold „danske Samfund"s Møder i sit nye Hus.

Dette var rigtignok langtfra færdigt; Murene stod somme Steder aabne. Men han havde lavet sig et Værelse i Sydgavlen paa Loftet. Man skulde op ad en Stige og hen over et Stykke mørkt Loft for at komme der ind.

Der kom kun ganske faa, men Kold var helt stolt af, at ni af dem var Gaardmænd fra Ryslinge paa henved et halvt hundrede Aar.

Naar de kom stavrende op ad Stigen i Mørket, kom Kold med et Lys i Haanden og bød dem Velkommen. De sang hver Gang: „At sige Verden ret Farvel". Kun een Gang sagde Kold: „I Aften skal vi have en rigtig aandelig Kampsang. Og saa sang de:

„Nu skal da Satans Rige aldeles styrtes om".

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

DEN FØRSTE SKOLEVINTER

Der var endnu Vanskeligheder at overvinde. Dette var jo noget helt nyt. Da det kom til Stykket, var mange ængstelige for at sende deres unge i Skole. Og det kostede jo ogsaa mange Penge.

Da det led hen paa Sommeren 1851, havde Kold kun bestemt Løfte paa en eneste Elev, og det var en Søn af Christen Larsen i Dalby.

Skolebygningen var nu færdig. Der var en rummelig, lys og venlig Skolestue og en tilsvarende Spisestue, hvor alle skulde sidde til Bords sammen. Ovenpaa var der nogle mindre Værelser, hvoraf et var til Kolds Søster Ane, der skulde styre Huset, og en stor fælles Sovesal for Lærere og Elever. Huset var tækket med Straa.

Til Medlærer skulde Kold have sin Ungdomsven, Seminarist Poulsen-Dal.

Den 1. November 1851 aabnedes Kolds første Højskole.

Han var tidlig oppe. Og han gik ind i Skoven, faldt paa sine Knæ og bad inderligt til Gud, at han vilde hjælpe ham, saa Skolen kunde komme i Gang, om det saa kun var med tre Elever. I Dag var han i større Nød, end da han laa paa Strandbredden i Smyrna. Nu maatte Gud hjælpe.

Der var flere, der denne Morgen bad for Kold og hans Skole.

En Ryslingbonde, der gik forbi, standsede som fastnaglet til Stedet og kunde ikke faa sine Øjne fra Huset.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Jeg kunde ikke lade være," sagde han senere, „jeg maatte ønske alt godt over denne Mand og hans Arbejde. Jeg vidste, hvad det gjaldt."

Og Kold fik mere, end han havde bedt om. Han og Poulsen-Dal kunde begynde Skolen med 15 Elever.

Nogle Dage senere skrev Kold derom til Algreen:

„Endelig fik vi da Skolen i Gang, men det var haardt! Jeg ved ingen Ting, som har taget mere paa mig end dette. Der var saa meget at ordne og saa meget at ængstes for. Naar jeg blev mindet om 1. November, var det, som om jeg fik et elektrisk Stød. De kunde have købt mit Liv for en Skilling.

Jeg skal aldrig raade nogen til at begynde paa noget saadant, naar de ikke kan faa mere Hjælp, end jeg har haft. Vennerne blev bange. De syntes, at nu kom Skammen over baade dem og mig.

Saaledes stod jeg alene. Dog nej — ikke alene. Han var med, som paa saa mange forunderlige Maader havde sagt, at jeg skulde begynde paa dette Arbejde, og at han vilde være med.

Da Folk kom kørende med deres Sønner, var der straalende Glæde over alle. De var rent forbavsede over at se, hvor alt var nyt og pænt.

De kom med Gaver af Mad og Drikke og vilde betale forud.

Saaledes er det gaaet godt med alle Ting. Og jeg er saa glad ved Skolen, som jeg kan være.

Alle Karlene er fra gammeldags kristelige Hjem af Landets gode Marv, og de er svært glade ved at være her baade paa Skolen, og naar vi sidder sammen om Aftenen. — Birkedal har tilbudt at fortælle Kirkehistorie her i Vinter.

Vorherre har gjort det godt i alle Ting!"

Tiden benyttedes godt. Om Aftenen, naar Skolearbejdet var endt, samledes alle, og de talte sammen om stort

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og smaat, som laa dem paa Hjerte. Og tre Gange om Ugen kom Egnens Ungdom, saa mange som Huset kunde rumme.

Da læste Kold „Aladdin“, „Hakon Jarl“, „Thorvald Vidførle“, „Valdemar den Store“. Og han talte om det, han havde læst, og gjorde det klart og forstaaeligt for Tilhørerne.

I Følge Kolds Redegørelse omfattede Skolens Undervisning:

Verdenshistorie i Foredrag, med Brandts „Digte“ til Selvlæsning.
Bibelhistorie i Fortællinger, med Grundtvigs bibelske Sange.
Kirkehistorie i Uddrag.
Danmarkshistorie og Nordens Mytologi.
Geografi, særlig Danmarks.
Danske Digtere og Forfattere i Udvalg.
Sang, særlig Kæmpeviser.

„Desuden,“ tilføjer Kold, „underviser vi i de almindelige Skolefag, som de unge har lært mekanisk. Her skal de læres med Liv, saa de kan blive til Brug i det daglige Liv.“

Og Poulsen-Dal gav de unge et lille Indblik i Naturkundskaberne. Med enkelte læste han Matematik.

Kold handlede aldrig planløst i sin Undervisning. Han var klar og praktisk. Han spurgte al Tid: Hvorfor? Og han gav sig ikke, før han havde fundet Svar. Derfor vidste han, hvad han vilde, og kendte Midlerne til at naa det.

Han kendte og forstod hver enkelt af Eleverne saa godt, at han kunde sige om Foraaret:

„Nu kan jeg gaa ud og ind i dem med Træsko paa, om jeg vil.“

Til en Karl sagde Kold første Gang, han saa ham: „Ja, med dig faar jeg meget at gøre. Du har nogle gode Øjne, men de er døde. Men det skal nok gaa.“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Og det gik. Karlen var paa Skolen to Vintre og en Sommer, og Kold havde ham bestandig om sig.

„Jeg lærte mere af Samlivet end af Skolen," sagde Karlen.

Senere blev han en dygtig Børnelærer, en af Foregangsmændene i Friskolen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

EN BONDE

Nogle af Kolds Elever den første Skolevinter var fra Hindsholm i det nordøstlige Fyn. Da det led mod Julen, indbød disse hele Skolen til at holde Jul paa Hindsholm, og Indbydelsen blev efterkommet.

Det blev en meget fornøjelig Tur. Man gik hele Vejen; men Kold fortalte „Krøniker", saa det mærkedes ikke, at Vejen var lang.

Her paa Hindsholm var mange gammeldags kristne Bønder af Kolds gode Venner. Især holdt Kold meget af Christen Larsen i Dalby.

Chr. Larsen var vokset op under god kristelig Paavirkning af sin Bedstemoder. Hun sang Folkeviser og Salmer, og hun kunde sin Bibel saa godt som nogen Præst.

Men i Skolen fik Chr. Larsen andet at høre. Læreren forklarede f. Eks. Underet ved Brylluppet i Kana saaledes, at Jesus ved at forvandle Vand til Vin havde narret dem allesammen. En Student i København, sagde han, kunde gøre det samme Under ved at komme et Pulver i Vandet.

Og i Hjemmet var Tonen efter Bedstemoderens Død blevet en anden. Chr. Larsens Fader læste om Aftenen højt for Børnene Skrifter af vantro Forfattere og daarlige Romaner. Til sidst var det ikke langt fra, at Christen helt havde mistet sin Barnetro.

Han gennemgik en stærk Brydningstid, hvorunder han overvældedes af mægtige indre Følelser. Han kunde ikke

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gøre sig Rede for disse, men ofte knælede han ned og bad til den Gud, han saa haardt fristedes til at fornægte.

En Dag fandt han i sit Hjem Grundtvigs Søndagsbog. Hvorledes den var kommet der, kunde han senere aldrig forstaa. Det var netop Søndag, og Chr. Larsen satte sig ud i Haven og læste i Bogen.

Det varede ikke længe, før han sad med Taarer i Øjnene; men det var Glædestaarer. Han følte sig saa glad, som han ikke havde været i mange Aar. Det var, som om Solen fra Himlen havde optøet Isklumpen om hans Hjerte. Nu vidste han, hvor Sandheden og Freden var at finde, og fra den Dag var Grundtvigs Søndagsbog og det nye Testamente hans kæreste Læsning.

Da hans Fader døde, overtog han Gaarden, og det varede ikke længe, før han ved sin aandelige Overlegenhed fik en ledende Stilling mellem Bymændene. De valgte ham til Formand for Sogneforstanderskabet. Og da der skulde vælges Medlemmer til den grundlovgivende Rigsdag, valgtes Chr. Larsen fra Dalby.

Det var denne Mand, Kold var saa glad ved, og Chr. Larsen satte ikke mindre Pris paa Kold.

Det var svært for Kold og hans Elever at skilles fra Kredsen i Dalby, da Julen var forbi. — Kold skrev senere til Algreen:

„I Julen var jeg paa Hindsholm, hvor jeg fandt megen Begejstring for Skolesagen, hvis Iværksættelse de med mig ansaa for et Livsspørgsmaal for den danske Bondestand."

Nu vilde de have ham derud for at oprette en fri Børneskole. Og da Kold hørte, at Læreren i Almueskolen pryglede Børnene, naar de ikke kunde „Ramsen", var han ikke sen til at svare Ja. Han lovede, at han og Poulsen-Dal skulde skiftes til at komme og holde Skole.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

TIGGERFÆRD TIL HOVEDSTADEN

Den første Skolevinter i Ryslinge sluttede 1. April 1852. Forsøget var gjort.

Kold havde søgt Staten om en Pengehjælp og med Chr. Larsen sendt sin Ansøgning til Kirkeministeriet. Og Minister Madvig havde sagt, at „uagtet man ingenlunde kan billige adskilligt i Undervisningsplanen, der synes ensidig og lidet beregnet paa en sund og praktisk Livsudvikling hos unge Mennesker af Bondestanden", skulde Kold alligevel have 300 Rdlr., da dette var et Forsøg. Men han skulde mindst have 15 Elever.

Disse Penge fik da Kold nu, og de kom ret tilpas; thi da Skolen var sluttet og Regnskabet gjort op, viste det sig, at der var et Underskud paa 200 Rdlr.

Nu maatte Kold igen prøve at gaa til Grundtvig; han vidste ingen anden Udvej.

Kold og Poulsen-Dal fulgtes ad. De gik som sædvanlig hele Vejen.

Hos Grundtvig maatte Kold frem med Regnskabet: Klipfisk havde de brugt meget af, men det kunde ikke være mindre; Karlene var i Voksealderen og havde en vældig Appetit. — Saa var der Rosinerne; heller ikke det kunde godt være mindre, naar der i Fadet skulde være een til Mands. — Sukkeret kunde de maaske have sparet lidt paa, for af det havde de brugt hele 6 Pund i 5 Maaneder.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Grundtvig lo, saa han fik Taarer i Øjnene, og sagde til sin Kone: „Der kan du se — der kan du se!“

Under Samtalen kom de ind paa Spørgsmaalet om, i hvilken Alder det var bedst for de unge Mennesker at komme paa Skole. De havde talt om samme Sag før, og Kold havde da holdt paa 15—16 Aars Alderen og staaet meget fast paa sin Mening, hvorimod Grundtvig havde hævdet, at 18 Aars Alderen var heldigere. Nu maatte Kold indrømme, at Grundtvig havde Ret i, at man lettere kan paavirke voksne Karle end 15—16 Aars Drenge.

Grundtvig tegnede sig for 50 Rdlr. til Skolen, og noget mere fik Kold af Præster og andre Venner af Sagen.

I Sorø besøgte Kold og Poulsen-Dal Ingemann. De traf den gamle, hvidhaarede Digter siddende i sit dejlige Hjem, der var omkrandset af Vinløv. Hans Ansigt lyste af Glæde, da Kold fortalte ham, hvor megen Glæde og Velsignelse baade han selv og den Ungdom, han arbejdede med, havde haft af Digterens Bøger, og frembar sin Tak derfor.

Hos P. Chr. Kierkegaard, hvem de to ogsaa besøgte, blev der talt om Kirke og Kristendom. Kold sagde senere, at Kierkegaard var en af de faa lærde Mænd, han satte Pris paa at faa en Samtale med; og han erkendte villigt hans store Overlegenhed i Debatten.

Da Kierkegaard senere var blevet Biskop i Aalborg, besøgte Kold ham altid, naar han kom til denne Egn.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PAA HINDSHOLM

Samme Sommer begyndte Kold en fri Børneskole paa Hindsholm, som han havde lovet sine Venner i Juleferien.

Der var en ugift Spillemand og Skomager i Dalby, der havde bygget en Dansesal til sit Hus. Denne Sal blev lejet, og *her begyndte Kold den første Friskole,* som blev Moder til alle de senere, der siden spredtes ud over Landet og inden for deres Omraade dræbte Udenadslæsning, Prygl og Trusler og skabte Glæde hos Forældre og Børn.

I Juli skrev Kold til Algreen:

„Nu er Børneskolen paa Hindsholm i god Gang. Vi har tyve vakre Børn, og Poulsen og jeg skiftes til at gøre Arbejdet."

Og i Septbr. skriver han:

„Hils Grundtvig, at Skolen gaar godt med 20 Børn, og at vi snart venter 15 til. Det er Børnene, som driver Sagen. Forældrene har ikke Hjerte til at sige Nej, naar de ser, hvor glade Børnene er ved at gaa i Skole."

Den 1. Novbr. aabnede Kold Folkehøjskolen i Ryslinge paa anden Vinter. Han havde 16 Karle, og Skolen gik godt. Men denne Vinter 1852—53 blev den sidste i Ryslinge.

Det var nu mere og mere Hindsholm, som drog Kold. Bønderne der forstod ham bedre end Bønderne i Ryslinge. Selv om Birkedal vakte nogle af disse ved sin stærke Tale, saa stod de fleste dog langt tilbage. Kold turde ikke

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vente sig stor Støtte af dem i Kampen for det, han vilde have frem.

Derhos var Birkedal og Kold alt for forskellige; de kunde i Længden mindre og mindre arbejde sammen.

Enden blev saa, at Kold solgte Hus og Hjem for 2000 Rdlr. og flyttede til Hindsholm.

Denne Gang byggede han ikke sin Skole af Mursten. Maaske har han haft en Anelse om, at han endnu en Gang vilde komme til at flytte den. Nu byggede han Væggene af Tømmer og Brædder.

Spotterne kaldte Huset „Fjælekassen".

Bønderne hjalp godt til med Arbejdet, men alligevel maatte Kold tidlig og sent slide i det. Naar han spurgte: „Hvor faar vi Heste fra i Dag?" blev der svaret: „Aa, hvis Kold selv vilde gaa hen til den eller den og bede ham komme, fik vi vel nok Heste; der er ingen, der kan gøre det saa godt som Kold selv."

Naa, Huset blev bygget med to Skolestuer paa den ene Side af Gangen, „Blomsterstuen" og Dagligstuen, Køkken og nogle mindre Rum samt et lille Værelse til Kolds Søster paa den anden Side Gangen. Ovenpaa var Sovesalen, hvor Kold laa i den ene Ende og Poulsen-Dal i den anden. Køkkenet blev i Begyndelsen brugt til Spisestue, hvortil det havde tilstrækkelig Plads, da mange af Eleverne gik hjem at spise.

Kold skriver i et Brev:

„Samlivet mellem Eleverne er særdeles godt og kærligt. Det eneste mindre behagelige er, at Letheden, som er Ungdommen egen, maaske kunde staa Fare for at gaa over til smaa vilde Streger, som f. Eks. at lægge Tørv i hinandens Senge, smaanykkes og narres. Men derpaa raades Bod ved vor stadige Nærværelse Dag og Nat.

I det hele trænges der til stadig Opsigt for at give Hverdagslivet den nødvendige Holdning, uden hvilken det ikke vilde være rart at leve med dem.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Men her kommer den Evne, som jeg er i Besiddelse af: at kunne tæmme Ulve og Bjørne, godt tilpas, saa Livet uden mindste Tvang — uden at Eleverne selv ved det — gaar sin jævne Gang i det gode." —

Da Skolen begyndte, fik Kold sin Søster Marie til Medhjælp, og hun var den rette her: en fin, stille Kvinde, dygtig til alt Kvindearbejde.

Hun bar Gerningen sammen med Broderen gennem de svære Kampaar næsten lige til Enden. Med hende kunde han tale om alt, raadføre sig om alle Ting. Hun forstod ham, som ingen anden gjorde det. Med hende blev Hjemmet venligere og hyggeligere.

Noget af det sværeste for Kold i de første Aar var, at Skolen ikke kunde betale sig. Undervisningspengene var for Børnenes Vedkommende for en Gaardmand, hvis han kun havde eet Barn i Skole, 8 Rigsdaler aarlig; var der flere Søskende, 5 Rdlr. for hver. Husmænd betalte det halve. De voksne Elever gav 6 Rdlr. om Maaneden for Kost, Bolig og Undervisning, i Ryslinge tillige Vask.

Poulsen-Dal fik 100 Rdlr. om Aaret og lidt ekstra, naar der var „Overflod" i Kassen.

Indtægterne rakte saaledes ikke langt, og god og kraftig Kost skulde Eleverne have. Men Kold vilde ikke sætte Prisen op af Hensyn til Husmænd og andre Smaafolk, som havde allermest Brug for Skolen. Det skulde blive ved de 6 Rdlr. om Maaneden, skønt det paa Rødding kostede 20 Rdlr. maanedlig.

Poulsen-Dal tilbød at arbejde uden Løn et Aar; men det kunde Kold ikke tage imod. Saa maatte der yderligere spares. Selv gik Kold i Træsko og graat Vadmel. Og i den Tid, der ikke var Skole, levede de mest ved Mælk og Brød.

Kold skar Græs i Skoven til sine to Køer, og naar der kom fremmede, maatte de med ud at skære Græs.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Statsunderstøttelsen steg til 400 Rdlr., men de forslog ikke.

Det gik dog stadig fremad. Børneskolen havde nu 70—80 Elever.

Hvert Foraar maatte Kold indsende Beretning om Skolen til Provsten. Det fremgaar af disse Beretninger, at Kold selv underviste i Modersmaalet med Læsning og Retskrivning. Poulsen-Dal havde Regning, Landmaaling, Fysik og Kemi. Dertil kom de fortællende Fag, som de delte imellem sig.

Kold vedblev i de første Aar paa Hindsholm at slutte sig til Kirken i Ryslinge, skønt det var en Kirkevej paa 5—6 Mil. Da han en Gang blev spurgt om Grunden til, at han i den sidste Tid i Ryslinge ikke rigtig kunde enes med Birkedal, svarede han:

„Det skal jeg sige Dem. Naar jeg taler, løfter jeg Folk saa højt (han viste med Haanden), og der bliver de staaende. Men naar Birkedal taler, sender han sine Folk saa højt op, at der er Fare for, at de falder ned og slaar sig. Dette skulde saa jeg bøde paa; men jeg var for haardhændet, og saa rev det ud imellem os."

Men nu kom den store Strid paa Hindsholm. Og Kold lærte lidt efter lidt at se mildere paa Birkedal.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

DEN STORE DAG

„De høje Bjerge, som vor Hytte
end true haardt med Undergang,
dem vil ej Aanden fra os flytte,
men jævne lig den grønne Vang,
som Havets Bjerge tidt man saa
sig jævne ud til Bølger smaa."

Grundtvig.

Det var ikke at vente, at noget saa nyt og radikalt som Kolds Maade at holde Skole paa, skulde kunne trænge igennem uden at møde alvorlig Modstand.

Den kom, og Striden blev haard.

Paa et stort Møde vedtog „Landboforeningen for Hindsholm" at rette en Henvendelse til Kirkeministeriet og ligefrem kræve af Staten, at den skulde høre op med at yde Bidrag til en saa skadelig Institution som Kolds Skole.

Henvendelsen fik 344 Underskrifter.

Alt dette kom i Bladene.

To og fyrre af Kolds Elever indsendte et Modandragende og bad om, at Skolen vedblivende maatte faa Statsunderstøttelse. De gjorde opmærksom paa, at uden for de paa Skoleplanen opførte Fag fik enkelte Elever tillige Undervisning i Engelsk og Tysk.

Hvorledes Regeringen vilde stille sig til disse Henvendelser, kunde man ikke vide; men at den ikke var særlig venlig sindet over for Skolen, det vidste alle.

Nu var man henne paa Sommeren 1857, men Statshjælpen var ikke kommet. Kold ventede hele Sommeren over;

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

men der kom ingen Penge. Han var i stor Gæld, og det saa frygtelig sort ud.

Modstanderne glædede sig. Nu mente de, at de nok skulde faa Bugt med „Ulven i Fjæleburet".

Men til 1. Novbr, begyndte Skolen igen, og Kold og Poulsen-Dal arbejdede som sædvanlig.

Det led hen paa Vinteren, og Statshjælpen var endnu ikke kommet.

En Dag hed det sig, at nu skulde Kold slaas ihjel.

Da han hørte det, smilte han og sagde: „Nej saamænd, om de gør! Martyr bliver jeg ikke; dertil ligner jeg alt for meget mine Modstandere."

Endelig skete der noget. En Dag i Marts 1858 kom Kold med faste Fodslag ind til Poulsen-Dal og meddelte, at nu var der kommet Brev fra Skoledirektionen. Alle de høje Herrer vilde komme i Flok og Følge for selv at se og høre, hvad det var, der gik for sig.

Om otte Dage skulde det gaa løs.

Kold næsten hverken spiste eller sov i den Tid.

„Det er min Livsgerning, det gælder," sagde han til Poulsen-Dal, „og grueligt vilde det være, om Skolen skulde blive til Spot og Spe for Fjenden."

Han grundede frem og tilbage paa, hvorledes han skulde stille sig over for disse Mennesker. De kom som Fjender, det vidste han.

Endelig blev han enig med sig selv og Poulsen-Dal om, at de vilde tage vel imod dem og lade dem høre paa Undervisningen. Men hvis de forlangte at holde Eksamen med hver enkelt, saa vilde han sige Nej og — standse Skolen med det samme.

Ikke fordi han var bange for Eksamen. Nogle af Karlene var udmærket dygtige den Vinter; han kunde faa dem til at „glimre", hvis han vilde. Men netop dette var han bange for. Her laa Fristelsen. Bøjede han Knæ for Kundskabsguden, saa havde han mistet Aanden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saa kom Dagen. Folk var i stor Spænding; i Dag skulde „Fjælekassen“ ramle. Hele Byen var paa Færde; Folk stod i Døre og Vinduer, paa Veje og Gærder, ja, krøb op paa Tagene. De høje Herrer kørte først ind i Præstegaarden, men omsider kom de hen til Skolen: Stiftamtmanden, to Provster, hele Sogneraadet og Sognepræsten i Dalby.

Da Skoledirektionen var kommet til Sæde, gav Kold dem en Liste over Elevernes Navne.

Provst Rohmann saa paa Listen og sagde derpaa: „Ja, saa kan vi tage Geografi og begynde med Nr. 1.“

Poulsen-Dal havde Geografiundervisningen. Han saa hen paa Kold, som stod bagved. Kold ventede lidt for at høre, om Poulsen-Dal vilde gøre Indvendinger. Men han „rystede som et Espeløv“. Karlene saa paa de to i stor Spænding; hvad skulde det blive til?

Da traadte Kold frem for Provst Rohmann og sagde bestemt og med stor Kraft:

„Nej, Provst Rohmann, er det Meningen, at Eleverne skal eksamineres enkeltvis, saa vil jeg ingen Eksamen have. Vi har ingen Ret til at overhøre dem paa den Maade. De ønsker det ikke, og de betaler selv for deres Skolegang. Skal det gaa paa den Vis, saa slutter jeg hellere Skolen.“

Stiftamtmanden sad og grundede; han var en forstaaende Mand.

Han tog nu Ordet og bad i en venlig Tone Kold om at tage fat paa Undervisningen paa den Maade, de plejede, for at det kunde erfares, paa hvilket Standpunkt Skolen stod.

„Det var,“ sagde Kold siden, „som Provst Rohmann sank sammen.“ Han sagde nu helt spagfærdig: „Kan ikke Nr. 1 svare, saa kan maaske Nr. 2 eller Nr. 3.“

Hermed vendte Bladet sig.

Nu begyndte Geografiundervisningen. Og det gik straalende; den ene vilde hellere svare end den anden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saa kom Kold. Med sin ejendommelige Ro og Overlegenhed traadte han frem og spurgte Provst Rohmann, hvilken Del af Verdenshistorien han skulde begynde med.

„Lad dem fortælle os noget om Hunnerkrigen," sagde den gamle Provst.

Kold indledede selv paa sin aandrige Maade og lod derefter de unge Karle fortælle om Krigen med Hunnerne Stykke for Stykke.

De klarede sig udmærket, fortalte kvikt og godt, saa Provsten til sidst interesseret spurgte, om ogsaa han maatte forsøge.

Det fik han Lov til, og Eleverne svarede fortræffeligt. Men til sidst spurgte han: „Hvad hed den romerske Feltherre, der slog Attila?"

Den ene saa paa den anden. Da var der en lille Jyde, som hed Hauge, der svarede: „Aëtius."

„Dette Svar reddede Skolen," sagde Kold siden.

Nu kom Poulsen-Dal igen. Han talte med Karlene om Ilt og Brint og Syrer og Baser, saa det rent løb rundt for de gamle Herrer. Det var noget, de ikke kendte til, hverken Gejstligheden eller Sogneraadet.

Men den ene af Provsterne havde lagt Mærke til, at et Par af Karlene ikke talte med, og dette gjorde han opmærksom paa.

„Det kommer af," forklarede Kold, „at de ikke kan høre."

„Herre Gud," sukkede Provsten, „det er da tungt for de unge Mennesker."

Men Kold svarede: „Naar de har været paa Skolen lidt længer, haaber jeg, de under min Behandling nok skal komme til at høre."

Denne Bemærkning fremkaldte almindelig Munterhed i Skolen.

Nu blev Skrivebøgerne efterset, og der blev prøvet i Regning.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da Overhøringen var til Ende, sang de en Sang. Og Provst Rohmann stod frem og holdt en lille Tale, hvori han roste baade Lærere og Elever.

Provst Hald spurgte Kold: „Men hvordan kan deres Elever dog lære alt dette, naar De ikke bruger Bøger?"

„Vi fortæller dem det," svarede Kold. „Sagen er, at de bliver saa glade ved at *høre,* saa der kommer Liv i Undervisningen."

Det havde forbavset ham at høre, sagde Provsten.

Provst Rohmann tog nu Kold med ind i en anden Stue og udbetalte ham 800 Rdlr. Det var Statsunderstøttelsen for to Aar.

Saa forlod de høje Herrer Skolen og gik tilbage til Præstegaarden. Og Folk samlede sig i Klynger og saa hen mod Skolen. „Jo, Fjælehuset stod der endnu."

Poulsen-Dal fik til sine 100 Dalers Løn et Ekstratillæg paa 50 Rdlr. til Tak for Dagen og Sejren.

Efter dette skete der en Vending i Skolesagen. Herefter behøvede Kold ikke mere at gaa omkring og tigge om Elever. Nu gik det mere i Retning af, at Eleverne selv meldte sig.

Han satte aldrig Bekendtgørelse om Skolen i Bladene.

„Den Aand," sagde han, „som Vorherre har givet det Arbejde at hjælpe min Skole, han sørger nok for, at jeg faar de Elever, jeg skal have."

Saaledes gik Bølgerne i de Dage højt paa Hindsholmen. Men Kold og Poulsen-Dal brød sig Vej gennem alle Vanskeligheder og spredte Sol og nyt Liv i Hjemmene, hvor de kom frem.

Om Sommeren holdt den ene Skole, medens den anden rejste omkring og satte nye Friskoler i Gang. I Sommeren 1856 oprettedes Friskolen i Trunderup i Kværndrup Sogn og i Sommeren 1857 Friskolen i Tarup i Sdr. Næraa Sogn. Om Vinteren var de hjemme, bundne til

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Friskolen og Højskolen „som en Hund til en Pølse", som Kold udtrykte sig.

Ungdommen fra Egnen samledes stadig paa Skolen to Gange om Ugen. Da forhandledes der om Folkefrihed, Kirkefrihed og andre store Spørgsmaal, som var oppe i Tiden, og som brændte stærkt paa Hindsholm. Kold var streng mod Præsterne i de Dage. Han vilde have Hindsholmerne til at danne Frikirke og selv lønne deres Præst, men ikke gaa ud af Folkekirken. De skulde tvinge Staten til at anerkende dem som Led af Folkekirken.

Han kunde ogsaa tage haardt paa Bønderne, naar han syntes, de trængte til det.

Naar Gaardmændene om Søndagen slog sig sammen og kørte til Kirke i Kerteminde i deres nye Fjedervogne, men lod Husmanden, der havde slidt de 6 Ugedage, gaa paa sin Fod den lange Vej, revsede han dem eftertrykkeligt med sin bidende Satire.

Endnu skal nævnes, at det var i Christen Kolds Hus paa Hindsholm, at Grundtvigs Venner første Gang samledes til Lærermøde, til Forhandling om den nye Oplysning, der nu steg frem med Dagslys over Danmark.

Det var i August 1859.

Her var samlet Lærere fra tolv smaa „Koldske Friskoler"*), og blandt andre var der fire Teologer. Men det, der særlig kastede Glans over Mødet, var, at gamle Professor Flor fra Rødding Højskole var blandt Deltagerne.

Selvfølgelig var det Kold, der mest førte Ordet.

Professor Flor udtalte senere, at han var „overordentlig glad ved paa nærmere Hold at erfare Kolds Syn paa Højskolen og ved at høre hans kraftige og levende Vidnesbyrd om Højskolens Undervisning."

*) I den første halve Snes Aar kaldtes Skolerne de »Koldske Friskoler«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

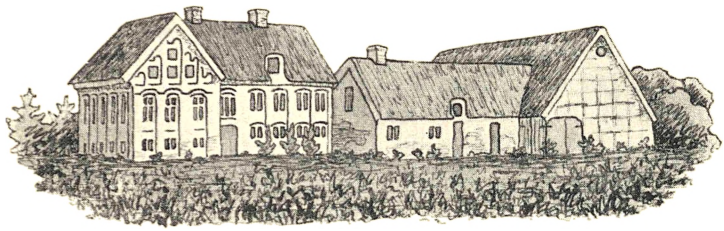

Kolds Skole i Dalum.

KOLDS SKOLE I DALUM

Kolds Anelse om, at han vilde komme til at flytte Skolen endnu en Gang, gik i Opfyldelse.

Han har en Gang sagt: „Fynboerne er Fantasifolket i Danmark, og Hindsholmerne er Fantasifolket paa Fyn. Derfor skulde jeg til Hindsholm. Der var det lettest at komme i Gang."

Men Hindsholm laa for afsides. Kold indsaa, at han maatte bo mere centralt. Der blev ogsaa for trangt i „Fjælekassen", efter som Skolen udviklede sig.

Han sagde: „Det gælder om paany at slaa et Slag. Og jeg vil være paa Slagmarken."

Han gjorde flere Rejser ud blandt Bønderne for at vejre Stemningen.

„Aanden spaar i hver en By, at det skal lykkes," sagde han, da han kom hjem fra en saadan Rejse.

I et Brev skriver han:

„Jo længere jeg arbejder fremad, jo tydeligere bliver det mig, at det er Guds Vilje, hvilken Følelse og Overbevisning skænker mig et hidtil ukendt Maal af Kraft,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saa det bæres mig for, at jeg ejer Kræfter til et helt Levnedsløb igen forfra."

Han havde set paa en Jordlod paa 40 Tdr. Land en halv Mil fra Odense i Dalum Sogn. Men den var straks ikke at faa til Købs — for Kold. Ingen vilde sælge Jord til „Ulven i Fjælekassen".

En af Vennerne tilbød at købe Jorden i sit Navn. Men da Kold havde tænkt lidt over det, sagde han:

„Nej, det skal vi ikke. Naar vi staar over for de store Afgørelser i Livet, da gælder det om, at alt er fuld Sandhed."

Endelig fik han Jorden. Han købte den selv for 10,000 Rdlr. Men Jorden var sur og uopdyrket, fuld af Vandhuller.

Han begyndte straks at dræne. Men da det var nødvendigt for at faa Afløb at lede Vandet ind over Naboens Mark, begyndte der nye Vanskeligheder.

Naboerne hidsede hinanden op, og Manden, som ejede Marken, var umedgørlig.

Men Kold sagde: „Det skal nok gaa."

Han gik selv over for at tale med Manden. Først talte de længe om dennes egen Gaard og gik saa ud at se paa Marken. Og Manden fortalte, at han ved sit eget Arbejde havde bragt alt i den gode Stand, hvori det nu var.

„Men hvorledes kan det da være," spurgte Kold, „at De vil stænge Vejen for mig, saa jeg ikke kan faa min Jord sat i Stand — standse mig i min Livsgerning — De, som selv har gjort saa godt og smukt et Arbejde?"

Manden saa forbavset paa Kold. Saa sagde han:

„Grav De bare væk — grav saa bred en Grøft, som De vil!"

Skønt Manden aldrig lærte at forstaa Kold, var de fra den Dag de bedste Venner. Manden sagde mange Aar senere: „Aldrig kunde jeg ønske mig en bedre Nabo."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kold skriver om Flytningen i et Brev fra Hindsholm:

„Hvad der har hjulpet til at modne Indskydelsen til Forsæt, er jo vel det store Elevantal — 28 —, vi har haft i Vinter, samt at Skolen gaar rigtig godt under Guds Velsignelse —, ligesom ogsaa at flere af Eleverne er blevne dragne hertil paa forunderlige Maader og ad forunderlige Veje, saa at *Guds Finger er umiskendelig i Styrelsen.* Det sidste især har stærkt opfordret mig til at gøre Skolen saa fuldkommen som muligt, for at den nogenlunde kunde svare til de store Opofrelser, det unægtelig er for en Tjenestekarl at bortgive en Vinter af sin Tid og 50 Rdlr. af sine Penge.

Det er i øvrigt kun 8 Dage siden, jeg en Morgenstund vaagnede og fandt mig besjælet af den Livskraft, som jeg siden uafbrudt har været i Besiddelse af, og som allerede er sat i Bevægelse.

Samme Dags Morgen opsatte jeg en Begæring til Sagens Venner om en aarlig Understøttelse i 5 Aar som en Haandsrækning til Værket — et Forsæt, jeg har haft over 100 Gange uden at finde Kraft til dets Udførelse. — Eleverne tegnede sig straks for 42 Rdlr. aarlig. Og vi har nu begyndt paa Dalbyerne — thi Kærligheden begynder hjemme fra. ... — Hvis jeg altsaa ikke støder paa uovervindelige Hindringer — det er saadanne, som mødte Bileam i Hulvejen — thi for andre viger jeg ikke — kommer Flytningen nok i Stand.

Men hvis Guds Time er kommen, som jeg tror, vil Flytningen være tilendebragt første Novbr. 1861. Thi da forekommer det mig, at Skolen begynder i den nye Bygning."

Saa byggede Kold sin Højskole for tredie Gang — meget større og smukkere end de to andre Gange.

„Egentlig vilde jeg ikke have bygget saa stort, jeg havde saa lidt at gøre med," sagde han siden. „Men Aanden sagde til mig: „Byg stort, Christen Kold! Og saa maatte jeg bygge stort."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Han havde sin yngste Søsters Mand, Jens Lausen fra Thisted, til Bygmester. Han byggede ogsaa senere Valgmenighedskirken paa Mors.

Ingen vilde nu til Dags begynde et saadant Foretagende saa at sige uden Penge. At Kold kunde gøre det, kan kun forklares ud fra hans stærke Tro og hans faste Overbevisning om, at han derved fremmede Guds Vilje.

Han har fortalt, at han dog af og til kunde overfaldes af Tvivl og Tungsind. Forstanden saa jo ingen Udvej.

En Aften, han kom gaaende ad Landevejen fra Odense, syntes han, at onde Aander fo'r omkring ham til alle Sider, og at der kastedes Sten efter ham, saa de rullede hen ad Vejen.

„Det var en forfærdelig Vandring," siger han, „men da jeg kom ind til min Søster og fik talt et Par Ord med hende, var det forbi med det samme."

Siden sagde han: „Pengene kom til Dag og Tid, som de skulde, skønt jeg ofte faa Dage i Forvejen ikke vidste, hvor de skulde komme fra. Havde jeg haft en stærkere Tro, saa kunde jeg have sparet mig mangen en tung Time og søvnløs Nat. Jeg kunde have siddet i min Stol og sagt til Vorherre: Disse Penge trænger jeg til; hvorledes jeg skal faa dem, bliver din Sag."

I Efteraaret 1862 var Skolebygningerne i Dalum færdige. Første Gang man sad omkring Bordet, og Kold skulde bede Bordbønnen, fyldtes han af saa stor en Tak til Gud, at han ikke kunde faa Ordene frem.

Første November 1862 aabnedes Folkehøjskolen i Dalum med 58 Elever.

1868—69 var der 110 Karle om Vinteren og 112 Piger om Sommeren.

Nu frasagde Kold sig Statshjælpen. Nu skulde Skolen staa paa egne Ben.

Hans Venner syntes ikke om dette. De mente, at Pen-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gene kunde bruges til højere Lærerløn og til fattige Elever.

„Nej, det vilde ikke være sandt," sagde Kold, „for Pengene er ikke givet til det Brug. Og de fattige Elever har godt af selv at gøre Udvej."

Der gik altid fattige Elever helt eller delvis frit. Saa hjalp de til i Huset eller med andet Arbejde, naar det kunde falde sig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

HØJSKOLEN FOR PIGER

Christen Kold var den første, som aabnede Højskolen for unge Piger.

I 1855, det andet Aar, han var paa Hindsholm, var Tanken fremme; men først i 1860 blev den Virkelighed.

Det begyndte med, at en af Karlene bad, om hans Søster maatte komme i Besøg en lille Tid. En anden, om ikke hans Kæreste kunde komme i Huset o. s. v. Og de blev alle modtaget som huslige Medhjælpersker. Men der blev efterhaanden for mange, og Kold vilde heller ikke have Karle og Piger samtidig.*)

Kold skriver i Anledning af Pigeskolen:

„At Kvinderne er bløde, den Sætning kender jeg. Men erfaret har jeg, at de kan ofre meget for det, de elsker. Den Evne har de stærk og stor. Saa her gælder det om, at vi kan vise dem de Ting, der er værd at elske og ofre noget for. Da faar vi god Hjælp fra den Kant."

I Dalum laa et af de sidste Nonneklostre i Danmark. Og her i Nærheden rejste sig nu den første Højskole for voksne Piger.

Den første Dag, der var Pigeskole i Dalum, kom Bonden Hans Hansen fra Sødinge kørende der ud om Aftenen. Han ser Kold gaa frem og tilbage ude i Gaarden. Da de har hilst paa hinanden, siger Kold:

„Ja, nu har jeg talt til Pigerne i langt over en Time — talt, saa Sveden drev af mig. Men det vilde ikke gaa;

*) Jvf. Triers: »25 Aars Skolevirksomhed«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeg fik dem ikke med mig. Men nu har min Søster lovet at tage fat, og saa skal det gaa. Jeg kan ikke."

Det varede dog ikke længe, før han kunde. Han blev endnu gladere ved Pige- end ved Karleskolen. Pigerne var lettere at faa med, og deres Sang var det bedste af alt, syntes han — især de sidste Aar, han levede. „De synger med Hjertet," sagde han. „Karlene synger med Fantasien."

I en Tale, Kold holdt i Slagelse, sagde han bl. a.:

„I Dag til Morgen, da jeg rejste hjemme fra, vidste jeg slet ikke, hvad jeg skulde sige her i Slagelse i Aften. Jeg maatte gøre som saa ofte før: give mig Aanden i Vold og stole paa, at det nok skulde komme. Og det er i Grunden det tryggeste for mig.

Da jeg kom ud paa Skibet, kom der straks en ung Pige hen og spurgte mig, om det var sandt, at Pigerne nu skulde til at gaa paa Skole; om de der skulde lære at brygge eller bage. Saa maatte jeg til at fortælle hende det. Da jeg var færdig, tænkte jeg: Dette kunde saamænd Folkene i Slagelse have godt af at høre lidt om.

Jeg vil nu tale om Kvinden; men først vil jeg fortælle Dem en Historie.

Der var en Gang en Præst, som havde en Frue. Hun var duelig til alt sit Arbejde, men hun var endnu dygtigere i Munden; for Hænderne hvilte en Gang imellem, men Munden hvilede aldrig. Kun paa Prædikestolen havde Præsten Fred.

En Dag tabte han Taalmodigheden og sagde til hende: „Kan du huske, min Ven! den Gang du stod for Alteret? Da lovede du at være din Mand underdanig i alle Ting. Nu byder jeg dig at tie stille!"

„Aa nej!" raabte hun, „alle Mænd er Tyranner, og vi skal være Slaver. Og du er den værste af dem alle. Nej, da er Grundtvig en bedre Mand; han siger, at Kvinden er Livet i Huset."

Præsten bøjede stille sit Hoved og sagde:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Grundtvig har Ret: Kvinden er Livet i Huset — men Gud hjælpe mig for et Liv!"

„Kvinden er skabt af Gud til at være Livet i Huset," sagde Kold, „og denne Ret tager hun sig, enten hun er ond eller god.

Som Kvinden er, saaledes er Hjemmet og Børnene. En Moder har tre, fire Gange saa stor en Indflydelse paa Børnene som en Fader. Han kan være saa slem, han være vil; Børnene kan reddes, hvis Moderen er god.

Er Kvinden god og glad, saa skinner Solen i hendes Stue, og der er godt at være. Men er hun ikke det, saa hjælper ingen Ting, hverken Rigdom eller fine Klæder." —

Kold talte meget om Kvinden i denne Tid. Han vilde vække hende til at være med baade i Kirkelivet og i Folkelivet. Men han vilde ikke have hende ind paa Rigsdagen; hun havde større Ting at varetage, sagde han.

Naar Kold var ude at sætte Friskoler i Gang, spurgte han altid, om Konerne var med. Han sagde:

„En saadan Sag kræver daglige Ofre, og der er Mænd ikke de stærkeste."

„Nej, det gik ikke der," sagde han en Gang, han kom hjem fra et Møde. „Jeg vilde tale til dem om Børnene, men ikke en eneste Moder var til Stede. Der sad saa mange kloge og kolde Mænd og saa paa mig, saa jeg ikke kunde tale."

Ved en anden Lejlighed sagde han:

„Saa længe jeg kan tale til det bedste i Ungdommen, skal den nok finde Vej til min Skole. Men jeg maa vogte mig for, at Verden ikke faar mig til at spille falske Toner."

En af Kolds Lærere skriver, at der var ikke saa lidt Forskel i Maaden, hvorpaa Kold talte til Karlene og Pigerne. Han havde nemlig en overordentlig fin Følelse for den menneskelige Forskel mellem Mand og Kvinde og for, hvordan han skulde komme denne i Tale."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Pigerne paa Skolen vilde gerne strikke eller hækle, mens Kold talte. Dette syntes han ikke om; det forstyrrede ham, og han mente ogsaa, at det forhindrede dem i rigtig at høre efter. Men da de gjorde gældende, at de netop hørte bedre, naar de havde noget Arbejde mellem Hænderne, lod han dem faa deres Vilje. „Her er maaske en Forskel paa Mænd og Kvinder, som vi Mænd ikke forstaar," sagde han.

Men ofte talte han saaledes, at Arbejdet sank ned i Skødet, og de bare sad og saa paa ham.

Fra Kold i 1852 begyndte sin Højskole og til hans Død 1870 gav den stadig voksende Skolegerning ham nok at tage sig af til daglig. Foruden den aandelige Side af Gerningen lagde ogsaa den praktiske Side uafbrudt Beslag paa hans Tid og Kræfter.

Men hans Søster Marie var ham til megen Hjælp ved sin sjældne Udvikling og rige aandelige Opfattelsesevne. Ogsaa i det praktiske stod hun ham trofast bi og delte tilfreds de smaa timelige Kaar, som han til en Begyndelse maatte kæmpe med.

Paa Dalum Højskole fandt Kold om Vinteren, naar den store og anstrengende Dagsgerning var endt, gerne en lille Hviletime paa denne Søsters Værelse, der stødte op til den store Dagligstue. Hun varmede nemlig til ham hver Aften et Tæppe, som han skulde have med i Seng, og mens dette skete, talte han med hende om sine Oplevelser i Dagens Løb saavel i som uden for Elevernes Kreds.

Det var Trangen hos ham til at meddele en anden den Glæde, han følte i sin Gerning, der gjorde, at han saaledes hver Aften i det stille, inden han gik til Sengs, fortalte sin Søster derom. Og hun forstod ham og havde ikke sjældent sine Bemærkninger at gøre til det, han fortalte.

Hun blev Moder for Pigeskolen paa Dalum.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

FRISKOLEN

„Hvad stort paa Jord blev fundet,
det Barnet i os altid fandt.
Hvad varmt i Sjæl er rundet,
af Barnets Graad det randt.
Hvad skønt som Glimt i Tanken steg,
gav Barnet i vor Sjæl i Leg;
al Verdens Kløgt er siden for liden."

Bj. Bjørnson.

„Friskolen skal ind i vort Folk, om den saa skal gaa som en Kile gennem et Træ," havde Kold sagt.

I Krigsaaret 1848 sad han en Aften hos Poul Rasmussen Gaardejer i Sanderum ved Odense. De talte om Almueskolen og Kold sagde:

„Der findes ikke Marv eller Kærne i den. Den hører Døden til."

„Ja," sagde Poul Rasmussen, „det kan vi godt blive enige om. Men hvem kan gøre det bedre?"

Kold sprang op og svarede: „Det kan jeg!"

Poul Rasmussen sagde 32 Aar efter til Forfatteren:

„Den Aften blev jeg saa betaget af Kold, at der ikke fandtes Tvivl i min Sjæl længer. Han var saa sikker paa, at han var Guds Redskab; det var det, der gjorde ham saa stærk."

En Søn af Poul Rasmussen var en af Kolds første Elever i Friskolen i Dalby. Han fortalte derom til Forfatteren:

„Jeg var ikke glad, da de fortalte mig, at jeg skulde til Hindsholm og gaa i Skole hos Kold, skønt de lovede

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mig, at jeg skulde bo hos min Bedstemoder i „Mosegaarden".

Dette at „gaa i Skole" var det frygteligste, jeg vidste, og en Skolemester var det værste Menneske, jeg kunde tænke mig. Gang paa Gang havde jeg faaet af „Tampen", og Læreren havde for Skik at tage to af os i Skuldrene og dunke os imod hinanden eller at ruske os i Haaret. Og vi maatte sidde hele Timer efter Skoletid og læse saa højt paa vore Lektier, at han kunde sidde inde i sin Stue og høre det. Vi læste og græd — læste og græd. Vi var saa bange for ham, at vi skjulte os, naar vi saa ham paa Vejen.

Saa kom jeg til min Bedstemoder i Dalby og skulde gaa i Skole hos Kold. Jeg var baade vred og bange. Bare jeg tænkte paa Navnet „Skole", fik jeg en kvælende Fornemmelse i Halsen. Jeg sagde til min Bedstemoder, at jeg meget hellere vilde med Karlene ud at køre Gødning.

Den første Dag fik jeg ogsaa Lov dertil. Men saa kom næste Dag — nu *skulde* jeg i Skole. Da kom oven i Købet Kold selv og hentede mig, saa der var intet at gøre; jeg maatte gaa med ham. Jeg gik foran og Kold bagefter; ingen af os sagde et Ord den første Halvdel af Vejen. Endelig sagde Kold:

„Ja, ja, gode Ras Poulsen, naar vi to har været sammen i otte Dage, saa er vi gode Venner."

„Nej!" sagde jeg saa tvært, som jeg kunde.

„Jo, vi er," sagde han.

Saa kom vi ind i Skolen. Saa sang vi en Morgensang; det var jeg ikke vant til. Og saa fortalte Kold Bibelhistorie. Vi skrev og regnede, og til sidst fortalte han et Eventyr, og vi sang nogle Sange.

Dette var en mærkelig Skole, tænkte jeg; han maa jo have glemt Lektierne. Men næste Dag var det ligedan, og jeg blev mere og mere forbavset. Jeg begyndte saa smaat at glæde mig, og bedre og bedre gik det.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Og Poulsen-Dal — den gode og trofaste Ven, vi fik i ham — han fortalte os Danmarkshistorie og viste os Lysbilleder. Og saa underligt gik det, at inden ret længe var Bibelhistorie det bedste, jeg vidste. Naar Kold fortalte om Josef, David og alle disse herlige Mænd fra Østerland, saa syntes jeg, at det var noget, jeg aldrig havde hørt før, skønt jeg havde læst om dem de hundrede Gange. Jeg genfortalte det altsammen for min Bedstemoder om Aftenen. Og hun var lige saa glad derved som jeg. Og vi hørte om Thor, der svingede Hammeren mod Midgaardsormen, og Hjertet hoppede i Livet paa mig af Stolthed.

I Skolen maatte vi bestandig gaa med Sko eller Sivsko, og rene og pæne skulde vi være. Kold taalte intet Sjuskeri. Og han havde saa stor Magt over os, at blot han saa paa os, saa havde vi ikke en Tanke om at gøre ham imod."

Det er mærkeligt at høre om, hvorledes Kold uddannede sine Friskolelærere og fandt netop den bestemte Mand til den bestemte Plads, hvor hans Evner og Hjertelag kunde passe.

Men hvor fik han disse Lærere fra, med det Liv og de Evner, der skulde til i det Arbejde?

Han tog dem mest fra Bønder og Husmænd.

Her skal vi høre om en:

I Vejstrup ved Svendborg boede Gaardejer Kristen Hansen. Han var Rigsdagsmand og hørte til den gode gamle Slags af kristelig opvakte. Han troede fast og sikkert paa Vorherre. Og han hjalp gerne Smaafolk, naar de var i Nød.

Det var ham en Hjertesorg, naar hans Børn skulde i Skole. De var saa bange for Læreren, at de græd, naar de skulde af Sted. Og Faderen græd med dem.

Læreren var endda slet ikke af de værste; men saaledes var det nu den Gang.

En Dag i Efteraaret 1855, da Kold var ude at samle

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Elever til sin Skole paa Hindsholm, kom han ind til Kristen Hansen. Denne fortæller:

„Jeg kendte ikke Manden, men vi havde ikke talt sammen i fem Minutter, inden den Tanke slog mig som et Lyn: Her er Manden, der kan hjælpe dig. Men hvorledes, det vidste jeg ikke.

Jeg havde den Gang en Tjenestekarl paa 30 Aar, der hed Rasmus Hansen. Han var en mærkelig Mand. To Gange vilde vi have haft ham paa et Seminarium, for han havde en udmærket Forstand, men han vilde ikke. „Nej," sagde han, „jeg vil ikke hades af alle Mennesker, saaledes som Lærerne er det."

I 1848 gik han med i Krigen og blev haardt saaret. Da han var kommet sig, tilbød jeg ham Hjælp til Seminariet, men han sagde, at han vilde hellere tjene mig som Karl.

„Jeg tænker, det skal være Rasmus Hansen, som skal være Lærer her og hjælpe Dem med Børnene," sagde Kold; „han er af den rette Slags." Og da jeg spurgte, hvoraf han kunde vide det, svarede han, at det kunde han se paa hans Øjne. — Rasmus Hansen sad der inde i Stuen."

Om Vinteren kom Rasmus Hansen paa Skolen i Dalby, og næste Foraar indrettede de et Snedkerværksted i Vejstrup til Skolestue, og Rasmus Hansen blev Lærer.

„Det er godt," sagde Kold. „Nu kommer Rasmus Hansen i sine Vadmelsklæder og holder Skole for Vejstrupbørnene og taler vejstrupsk med dem, og de faar Lov til at sige „du" til ham. Det er, som det skal være. Skal Livet være sandt, maa det være enkelt."

Flere Aar efter sagde Kold, at der var faa, han satte saa stor Pris paa at faa en Samtale med som Rasmus Hansen. En Samtale med ham gav Stof til fire-fem Foredrag.

I 1880 var Rasmus Hansen en af Veteranerne blandt Friskolelærerne i Danmark. Da sad jeg i hans Stue. Jeg var saa betaget af at tale med ham, at der gik hele otte Dage, inden jeg kom derfra.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ingen kunde fortælle om Kold og gamle Dage som han. Hans første Hold Skolebørn sad nu i Gaarde og Huse i Egnen, og deres Børn havde han nu i Skole. Han havde faaet Lykke til at sprede Lys og Glæde omkring sig.

Naar Kold havde nogen for sig, som han syntes duede til at være Lærer, helmede han ikke, før han fik ham sat i Gang.

En Aften sad han saaledes og talte med en Karl, som skulde ud at være Friskolelærer. Der var flere Gæster i Stuen, deriblandt en Præst, men Kold passede sit.

„Nu maa De huske," sagde han, „at det er ikke Dem, som har Ordet i Deres Magt, men at det er Ordet, som maa faa Dem i sin Magt. Husk paa, at De skal være Tjener, og bed Vorherre om, at De maa blive en trofast Tjener. Det er det sidste, jeg vil sige Dem."

Kold vendte sig nu til de andre og sagde:

„Jeg skal sige Dem, at for hver en Lærer, jeg sender ud fra denne Skole, sender jeg en Missionær ud i Verden."

— Vi skal høre om nogle flere af dem.

Diderik Johansen kom paa Kolds Skole og blev vakt der. Han blev Friskolelærer i Højby paa Fyn, hvor det til at begynde med gik smaat men godt.

Men en Dag kom Kold til ham og sagde:

„Ja, Diderik, De er nu en Gang skabt til at være Friskolelærer. Nu skal De til Vestsjælland, til Lille Egede ved Korsør."

„Nej, Kold," svarede Diderik Johansen, „det er en død Egn. Folk sover der som Sten."

„Ja, jeg ved det. Men netop derfor skal De til Lille Egede og hjælpe de Folk der."

Diderik Johansen var 19 Aar, frisk og glad. Ved Nytaar 1862 rejste han til Lille Egede og tog fat paa Friskole-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gerningen mellem de vildfremmede Mennesker, som Kold havde sagt, han skulde. Men let var hans Gerning ikke.

Mange Gange følte han sig ensom og modløs; men hver Morgen tog han fat med nyt Mod og friske Kræfter og stred sig frem fra Nederlag til Sejr.

Saa gjorde han en Rejse til Fyn, og ved den Lejlighed sagde han til Kold:

„Nu vil jeg have at vide, hvorfor jeg endelig skulde til Lille Egede."

„Det skal jeg sige Dem," svarede Kold. „Jeg kendte Dem og vidste, De havde saa megen Fantasi, at De kunde glæde Dem over den Slægt, som skulde komme om tyve Aar, og at De vilde formaa at skabe Dem Venner mellem fremmede. Derfor kunde netop De gøre Arbejdet der."

Jeg kom paa en af mine Rejser til Lille Egede og besøgte da Diderik Johansen. Det var i 1879. Da havde han været Lærer der snart i 20 Aar. Han var frisk og stærk — helt ud en Kæmpekarl. I Skolen vrimlede det af glade Børn. Nu var der kommet Liv her.

Han pegede paa en lille, lyslokket Pige og sagde: „Hun er Datter af en af mine første Elever. Og han der — og han der." — Han pegede paa et Par Smaafyre med klare Øjne.

Jeg maatte undre mig over denne Mands Arbejde, da jeg stod og saa paa alle de friske og glade Børn. Og jeg tænkte paa den Sandhed, at vi er ikke sat her paa Jorden for at have det mageligt, men for at arbejde og gøre Gavn for andre. Gør vi det, saa høster vi rig Velsignelse fra Gud.

Disse Friskolelærere var ved at blive til et Mundheld med deres stærke Tro, deres lyse Syn paa Livet og for det lidet, de krævede for sig selv.

Vi vil se ind i endnu et saadant Friskolehjem.

Det er fattige Folk. Lønnen er lille; Børnenes Forældre er mest Smaafolk. Skolen er ikke stor — ikke endnu. De

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

har ikke en Gang et ordentligt Værelse at lægge sig i, naar Aftenen kommer, kun et lille Hul, saa Døren til Skolestuen maa staa aaben for at skaffe Luft.

Men man trives her; man føler sig hjemme. Der er en Glans over disse Folk, en stilfærdig Glæde, som gør dig, du fremmede Nordmand, saa godt. Det er, som du har kendt dem i mange Aar.

Og saa er det kun en halv Dag, du har været der — en halv Dag.

Først kom du ind i Skolestuen og hørte Fortælling og saa nogle lysende Barneøjne og hørte en dejlig Sang. De sang saa gribende frisk.

Men kunde dette være en Skole? En Skole paa denne Maade havde du da aldrig tænkt dig.

Siden kom du til Bords. Du lagde Mærke til den skinnende hvide Dug, men allermest til de gode Ansigter, der saa smilende paa dig og bad dig være som hjemme.

Det var let at se, at de var Hjertens glade over at have faaet dig til Gæst. Og saa fik du Rugbrød og stegt Flæsk og brunt Kandissukker til Kaffen. Og det smagte altsammen dejligt.

Du sad som til Højtid og Fest, for her mødte du Mennesker, som af Guds Gaver gav det bedste, de havde.

Og du sidder paa Stolen i det smalle Kammer og skal til at klæde dig af. Da kommer deres lille Dreng ind til dig og siger: „Jeg skal hilse fra Mo'r og spørge, om du vil være med til Aftenbøn?"

Og da du kommer ind, ligger hun paa Knæ over sit lille Barn i Vuggen og synger:

„Sov sødt, Barnlille,
lig rolig og stille —"

Og Faderen beder for Skolen, for Vennerne, for Danmarks Folk og Guds Rige paa Jorden. Han fremsiger Troen og beder Fadervor saa stille og varmt. Der var saa-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dan en Sandhed i Ordene. Og den lille Dreng er med; han sidder og ser i Ansigtet paa sin Fa'r. — Den Dreng lærte nok ikke Bønner paa Ramse!

En anden af Kolds Elever skulde til Vestjylland at være Friskolelærer.

Lysten og Modet manglede ikke; men han var lidt ængstelig for Levemaaden. Da han skal rejse, siger Kold:

„Hør, Kristian, nu skal jeg fortælle Dem en lille Historie, som De kan fortælle oppe hos Jyderne; den er god til at drive Næringssorgerne paa Døren."

Og saa fortalte han den kendte Historie om Manden, hvis ene Datter var gift med en Pottemager, der trængte til tørt Vejr og megen Sol for Potternes Skyld, og den anden med en Landmand, der ansaa det for en Livsbetingelse at faa megen Regn af Hensyn til sin tørre Sandjord, og hvordan Vorherre magede det saaledes, at der baade kom den Regn, som Landmanden trængte til, og den Sol, der var nødvendig for Pottemageren, saa begge var tilfredse, og Manden, der havde gaaet i stor Ængstelse for sine Døtres Velfærd, da Sommeren var forbi, af ganske Hjerte kunde takke Vorherre og sige:

„Jeg vidste ikke før, at du forstod saa godt at finde Vej mellem de mange Vanskeligheder. Men nu vil jeg lægge alle mine Sorger paa dig, da du saa godt forstaar, hvad vi trænger til."

En stor og stærk Bondekarl var en Vinter paa Dalum. Om Foraaret, da Skolen er sluttet, siger Kold til ham:

„Jeg har faaet en god Plads til Dem. De skal til Langeland og hjælpe en Enke med hendes Børn. Hun har en stor Gaard og mange vakre Børn, men hun mangler Hjælp. Nu maa De hjælpe hende."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Nej, det kan jeg ikke, jeg kan ikke være Lærer," sagde Karlen.

„Der er ikke andet at gøre. De skal til hende alligevel."

„Men hvorfor dog?" spurgte Karlen.

„Fordi hun trænger til Hjælp til alle sine Børn. Og hun har heller ikke nogen, som kan hjælpe hende med Gaarden. Hun skylder næsten alt, hvad den er værd, saa hun kan intet give Dem for Arbejdet. Men synes De, det kan være en Grund til at sige Nej? De hjælper med det, De kan, fortæller for Børnene, saa godt De kan, og fører Tilsyn med Gaarden. Og saa skal det blive til Gavn baade for hende og for Dem. Det er Guds Vilje."

Saa sikkert og længe talte Kold med den unge Mand om dette, at han fik Mod og Lyst dertil og rejste til Langeland.

Mange Aar efter besøgte jeg ham og spurgte, hvordan det var gaaet. For jeg kendte lidt til Historien fra en anden Lærer.

„Lønnen," sagde han, „blev større og bedre, end jeg havde fortjent." Han saa paa sin glade, stærke Kone. Hun var en Datter af Enken. Han havde været i hendes Hjem, til hun blev voksen. Nu stod han i en stor Friskolegerning paa Fyn.

En Friskolelærer fortæller:

„Jeg havde gennemgaaet Seminariet og var „højlærd", i det mindste troede jeg det selv. Men jeg havde en yngre Broder, som var en „Hjemmefødning". For at faa ham ud vilde jeg nu for det første have ham paa Skolen hos Kold.

Jeg kom ud til Kold for at indmelde ham; vi havde ikke set hinanden før.

„Hvor gammel er Deres Broder?" spurgte Kold.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Sytten Aar," svarede jeg.

„Saa er han for ung," sagde Kold; „lad ham vente lidt. Men *De* skal komme."

Jeg svarede, at det var vist ikke noget for mig.

Men Kold sagde, at jeg trængte mere til at komme paa Skolen end min Broder. Jeg ved ikke, hvorledes det gik til: men da han havde sagt nogle Ord og et Par Gange set mig ind i Øjnene, syntes jeg, han havde Ret; og det endte med, at jeg, Seminaristen, satte mig paa Skolebænken hos Kold og var der i nogle Maaneder.

Da jeg skulde rejse, spurgte han mig, hvad jeg nu vilde slaa ind paa. Jeg svarede, at foreløbig vilde jeg se at faa en Plads som Huslærer, og derefter maatte jeg vel søge Embede i den offentlige Skole. For jeg mente ikke, jeg duede til at være Friskolelærer; det havde jeg ikke Kræfter til.

Men Kold mente, at deri tog jeg fejl. Han sagde omtrent følgende:

„Naar De kommer ind i Almueskolen og søger at tage Friskolen med der ind, for det bliver De nødt til, hvis De skal være ærlig, saa faar De saa meget at strides med, at det er tvivlsomt, om De magter Striden. Og det værste ved det er, at De tager Skade paa Deres Sjæl, mister Dem selv."

„Aa nej," mente jeg.

„Jo," sagde Kold, „jeg kender den offentlige Skole, og jeg kender Dem med. Nu skal jeg sige Dem nogle af Vanskelighederne ved den Skole.

For det første er der de daarlige Hjem, der bryder alt det ned, som De bygger op. Dem kommer De ingen Vegne med. Men Børnene derfra, de Stakler, dem er De nødt til at have i Skolen. De skal faa Mennesker ud af dem, og De skal hjælpe dem frem i deres Kristendom. Tror De, at De magter det?

Nej, det tror De ikke; De bliver træt og dernæst haard

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og kold, utaalmodig og haabløs. Og Deres Ord bliver som De selv. De synes snart, at Riset er det eneste, som hjælper, og da er De færdig med Børnene.

For det andet har De Præsten over Dem og Provsten, Biskoppen og andre, der vil have det, som det altid har været og ikke en Smule anderledes. Hvis De vil prøve at redde Livet i Skolen, saa falder de straks over Dem. Finder De paa det allermindste nyt, som De tror kan hjælpe Børnene, saa har De Myndighederne over Dem, det kan De stole paa.

Men nu Friskolen. Her er vi saa godt som uden for al den Elendighed, jeg her har talt om, baade de vanskelige Hjem, de forsømte Børn, og de høje Herrer, som siger: Nej, nej. Derfor er Friskolen den eneste Mulighed for at skabe Liv i den danske Børneskole. Den hviler paa Sandhedsgrund, paa de gode Hjem med en Fader og en Moder, der føler Ansvaret for deres Børn. Her maa vi hjælpe med vore bedste Kræfter, alle som kan. Naar det bare er ærligt, det lidt, vi gør, saa vokser vi med Tiden. Vi tjener en rig og stærk Husbond."

„Jeg maatte give ham Ret," sagde vedkommende Lærer. „Derfor blev jeg Friskolelærer, og jeg har aldrig fortrudt det."

En gammel forhenværende Provst sagde til Kold:

„Noget af det vanskeligste for mig i min Embedstid var at finde gode og duelige Lærere. Naar et saadant Valg stod for, var jeg meget urolig og ængstelig og kunde ikke sove om Natten. Jeg saa paa Eksamensbevis og Vidnesbyrd, og alligevel valgte jeg tidt fejl. Men De, Hr. Kold, De tager saa roligt paa det, naar De vælger Lærere til Friskolerne, og endda tager De sjælden fejl. Hvordan kan De være saa sikker?"

„Jo, det kan jeg," svarede Kold, „men det kan Provsten

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ikke; med Dem er det en anden Sag. De har fede Embeder at give bort, og De har Grund til at formode, at Embedet er Nr. 1 og Arbejdet i Skolen Nr. 2.

Men kommer der en Lærer af den Slags til mig, saa svarer jeg ham: „Jeg har en Friskoleplads til Dem. Der kan De tjene Føden til Dem selv alene og lidt til Klæder, men ikke mere.“ Da bliver han lang i Ansigtet og gaar sin Vej.

Kommer der saa en anden, og han, efter at jeg har sagt det samme til ham, svarer: „Det er godt; der skal jeg nok faa noget at gøre,“ og han ser god og glad ud, saa kan jeg være rolig for, at Arbejdet i Skolen er Hovedsagen. Og saa beder jeg i saadanne Tilfælde ogsaa til Vorherre og stoler paa, at han vil lade den rette faa Pladsen. Men det gjorde Provsten vel ogsaa?“

„Der er noget i det, De siger, Hr. Kold,“ sagde Provsten.

Endnu en Mand skal nævnes. Det er Klaus Berntsen, forhen Friskolelærer i Højby. Han fik ogsaa sin Uddannelse hos Kold, og der var faa, Kold holdt saa meget af som Kl. Berntsen. Han var godt begavet og livlig, og Bønderne spaaede ham en stor Fremtid.

„Ja, Æblet er godt,“ sagde Kold, „kan det faa Lov at sidde i Fred, til det er modent.“

Han stod først i Friskolens Tjeneste, blev valgt ind i Sogneraadet og Amtsraadet og til sidst i Rigsdagen. En kort Tid var han Indenrigsminister, og i 3 Aar var han Førsteminister og Forsvarsminister.

Han skriver kort efter Kolds Død i sin lille Bog: „Mindekrans om C. Kold“:

„Naar Dagen kom, da Eleverne skulde forlade Skolen, da var der ikke mange tørre Øjne. Man kunde næsten ikke sige Farvel til hinanden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den enkelte kom til at føle sig saa forunderlig lille ved Tanken om at drage bort fra det Samliv, hvor man følte sig baaren af den fælles Aand. Og man spurgte uvilkaarlig sig selv: „Hvor skal du dog faa Held og Naade til at bringe Pust og Glimt af det Aands- og Hjerteliv, du her har levet, ud i dit Hjem, ind i den Kreds, hvor du skal færdes?“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

KAMPEN FOR BØRNENE

Paa et Møde i Sydfyn, hvor Kold talte om Friskolen, kom en Langelænder ind i Gaarden og vilde have fat i ham. Han havde hørt Kold omtale og var blevet meget vred paa ham.

Da han var kommet ind i Stuen, hvor Mødet holdtes, hilste han højt og sagde: „Jeg hører, De vil have vore Børn til at sluske af Skole og gaa paa egen Haand. Er det Deres Mening, spørger jeg. Hvor bliver da Respekten af? Nej, Prygl skal der til — det holder jeg paa."

„Naa, det gør De," svarede Kold. „Men sig mig: Naar De har banket en Djævel ud, og der kommer syv andre i Stedet, hvad vil De saa gøre?"

De Øjne, Kold laante ham, og den Maade, dette blev sagt paa, havde den Virkning, at Forsamlingen lo, og Langelænderen forsvandt skyndsomst. Da han kom udenfor, sagde han: „Det er en farlig Mand at falde i Kløerne paa; en anden Gang skal jeg nok vogte mig."

Paa sin Færden omkring blandt Bønder gik Kold for det meste paa sin Fod og gav sig god Tid. Han kom i Samtale med de fleste af dem, han mødte.

En Dag gik han gennem Aarslev og mødte da en Flok Skolebørn. Kold spurgte dem, hvad de havde hørt paa Skolen i Dag.

De havde ikke hørt noget, sagde de; de havde haft Bibelhistorie.

Hvor langt de var kommet?

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

De var kommet til „den ottende Historie“. Den havde de haft den Dag.

„Lad mig høre lidt af den ottende Historie?“ bad Kold.

Børnene klemte paa, og det gik som Kæp i Hjul om „Abrahams Lydighed“.

„Det er nok,“ siger Kold. „Men nu kan I vel sige mig lidt om denne Abraham. Hvor boede han?“

Børnene gjorde store Øjne.

„Var det i Aarslevgaarden, eller var det i den store Gaard derovre?“ Kold pegede med Haanden. Og Børnene stirrede frem og tilbage og op og ned ad hverandre.

„I skal ikke stirre saadan; men sig mig nu, hvor Abraham boede, hvis nogen af jer ved det.“

„I Aarslevgaarden,“ vovede den største Dreng sig til at sige.

Et saadant Svar og andre af samme Slags brugte Kold, naar han vilde vise Bonden, hvorledes Aandløsheden og Uvidenheden bredte sig ud over det arme Land just fra disse Skoler, som sagde om sig selv, at de bragte Lys til Folket.

I en By paa Fyn vilde Bønderne have en Friskole. Da Kold en Dag var paa Vej derhen for at hjælpe dem til Rette dermed, mødte han to Præster. Den ene var Sognepræsten i Byen, den anden var en Pastor Viborg, som var en god Bekendt af Kold.

„Nu,“ tænkte Viborg, „skal jeg pudse de to paa hinanden. Det skal blive morsomt.“

„Nej, god Dag, Kold,“ sagde han. „De er vel ude i Friskoleærinde, kan jeg tænke.“

Ja, Kold var jo det.

„De er vel kommet for at hjælpe Bønderne med at faa en saadan Skole?“

Ja, han var.

Viborg vender sig nu til Sognepræsten og siger:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Lad mig en Gang faa at vide, min gode Embedsbroder, hvorfor De har saa meget imod disse Skoler?“

„Aa, jeg vil just ikke sige,“ svarede Præsten, „at jeg har saa meget imod selve Skolerne. De kan maaske være gode nok paa sine Steder, hvor der er daarlige Lærere. Men jeg kan ikke finde mig i, at Hr. Kold kommer ind i mit Sogn og blander sig i vore Anliggender. Han vækker Strid og Splid, Forvirring og Opløsning. Jeg skal sige Dem, Hr. Kold, vi trænger ikke til nogen Friskole; vi har en god Skole.“

Kold: „Sognepræsten siger, at her er en god Skole?“

Præsten: „Naa, jeg vil ikke sige udmærket, men en Skole, som Folket er godt tjent med.“

„Sognepræsten siger altsaa, at den er god?“

„Jeg har kun sagt: en almindelig god Skole, ret tjenlig for Folket.“

„Har Sognepræsten hørt Historien om Tyskeren og Jyden?“ spurgte Kold.

Og da ingen af Præsterne havde hørt den, fortsatte han:

„Der var en Tysker og en Jyde, der kom sammen i Helvede. Og der er hedt, ved Præsterne nok.

„Herre Gott — Herre Gott!“ raabte Tyskeren og slog Hænderne sammen.

„Hva sejer do?“ spurgte Jyden; „sejer do, at her er godt? Do maa nok ikke være ret godt vant hjemmefra; for kalder do det godt, er do nem at nøje!“

Saa skiltes de.

En Dag kom en Flok unge Seminarister til Dalum for at høre Kold. De var glade og livlige, kom syngende ind i Gaarden og gik op i Skolestuen og satte sig.

Da Kold kom ind, rejste de sig alle paa een Gang og hilste.

Kold smilte venligt og sagde: „Ja, jeg hørte nok Tonen:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Fra Himlen højt kommer vi nu her.“ Men sæt Dem nu ned!“

Og saa talte han:

„Ordet Lærerstand skulde helst aldrig findes. Indtil nu har Lærerne været Halen af Embedsstanden. Det er baade til at le og græde over. Mange Lærere vil heller være Hale af Præsterne end Hoved for Bønderne, og er først Samfølelsen brudt, saa er den vanskelig at faa helet igen. Her er Faren! Saa faar vi en ny Stand at drages med ved Siden af Præsterne og de andre Embedsmænd. Og det har et lille Bondeland som Danmark ikke Raad til; vi maa først og sidst se at vokse op til et Folk.

Lærerne er snart Blomsten af Bondebefolkningen. De maa ikke sælge sig. En Folkelærer maa aldrig blive en fin Herre, som spadserer paa Gaden med stiv Krave og lang Pibe.“

Der blev flere og flere Lærere, som fik Øjnene op og saa noget af Aandløsheden i den offentlige Skole. Saa forsøgte nogle af dem at fortælle Bibelhistorie for Børnene. Men saa sagde Læreren, før han begyndte: „Saa, Børn, nu maa I huske det, jeg fortæller jer. Lad mig se, hvem der er den flinkeste til at fortælle mig det igen!“

Men paa den Maade dræber han straks Livet i Fortællingen. Børnene sidder som smaa Rovdyr og hugger sig fast og bider Mærke i et og andet. Hvem vil ikke være den flinkeste?

Og Læreren fortalte — ikke fordi han havde noget smukt eller godt at fortælle, men fordi de skulde huske det til Eksamen. Saa maatte de fortælle det igen, plukke det fra hinanden og trampe det fladt.

Og nogle fik Ros og andre Dadel.

Denne Hukommelses-Eksercits holdt Kold for at være næsten lige saa uheldig som Ramseriet. Ja paa en Maade farligere for det fineste i Barnet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Naar Barnet skulde samle al sin Kraft om at huske det fortalte, saa tabte det selve Kærnen. Den kom da ikke til at gøre sin Gærning i Hjertet, men blev hængende i Hovedet. Og med det, der blev husket, blev det da ogsaa saa som saa. For kun naar en Fortælling griber dig om Hjertet, kan du huske den til Gavns.

„At kræve det, jeg fortæller for Barnet, straks," sagde Kold, „er ligesom, naar jeg giver Koen en Tot Hø og tager det igen, inden Koen har faaet Gavn deraf — det, som kunde være blevet til den dejligste Mælk, hvis Vorherres Vilje havde faaet Lov at raade."

Paa et af Lærermøderne var der en Lærer, som sagde: „Det er en vanskelig Kunst at være Lærer for Smaadrenge og træffe det rette, hver Gang de finder paa noget nyt og usædvanligt."

„Ja, saamænd," sagde Kold.

„Nu skal De høre," vedblev Læreren. „Jeg vil gerne vide, Hr. Kold, hvad De vilde have gjort i mit Sted.

Jeg har en Dreng i Skolen, som er meget doven, og som aldrig kan sine Lektier. En Dag tog jeg saa og pryglede ham. Men saa er der en lille Purk, som kommer farende og siger: Hvis du gør saaledes ved mig, saa faar du ikke flere Æg af min Mo'r. — Hvad skulde jeg nu gøre? Skulde Ungen have Lov til at tale saaledes til sin Lærer? Hvad vilde De have gjort?"

„Jeg" — svarede Kold — „vilde have set rigtig venligt paa ham, klappet ham paa Skulderen og sagt: Du er en flink Dreng! Kom altid frem med din ærlige Mening! Da skal det gaa dig godt, og du skal blive en god dansk Mand og komme til at gøre Gavn."

Læreren: „Jeg tog sandelig og pryglede ham godt igennem."

Kold: „Men var det saa vanskelig en Kunst?"

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

De store Folkemøder med mange Talere brød Kold sig ikke om: „Meget Skrig og lidt Uld," sagde han.

Heller ikke tog han Del i Skolemøder, hvor man stredes om Skolespørgsmaal.

Der var et saadant Møde i Odense, hvor Striden stod om Almueskolen og Friskolen. En Mængde Præster og Lærere talte for og imod. Kold havde været indbudt, men var ikke kommet.

Om Aftenen kom Friskolelærer Knud Rasmussen ud til Kold, og han sagde da til ham:

„Men, Kold, hvorfor kom De ikke og hjalp os? Det var til stor Skade for Sagen, at De ikke kom!"

Men Kold svarede smilende:

„Nej, jeg slaas ikke med Vejrmøller. Jeg har sandelig andet at gøre, baade større og bedre, og det har De ogsaa."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

II

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PAA VAGT

Der staar en Skrok og byggende Mænd,
som vælger at mure med Sværd ved
Lænd.

Welhaven.

Christen Kold brød sig Vej gennem Modgang og Spot og gav nye Skoler til en ny Æt i Danmark.

Han sagde en Gang til en Lærer:

„Mod selve Døden rejste jeg denne Strid. Og Gud er med os; lad os aldrig blive bange!

Men naar der bliver stille om dig, da maa du blive bange — bange for dig selv.“

„Maa vi da ikke ønske os Fred?“ spurgte Læreren.

„Ikke før vi har vundet Danmark og gjort alt dansk Dødkød levende.

Skolen for Livet, som jeg har rejst, griber saa dybt, at den skal og maa vække Strid. Først spotter og bander de, saa skælver de. Men de slipper os ikke; vi vil have alle med. Du skal ikke tænke paa dig selv. Nej, vove Skindet og gaa paa. — Hvad er det, vi vil?

Vi vil vende op og ned paa Danmark.

Tror du, Danmark lader sig vende i Fred? — Gaa du kun trøstig til Arbejdet! Men vær vis paa, at Verden rejser sig imod dig, saa snart den ser, du har Mod og Kraft til dette.

Prøv at vinde saa mange, du kan; der bliver endda nok tilbage, der vil falde over dig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fred — det maa du aldrig vente fra den Kant. Da mister du Aanden. Nej, Krig skal vi have. Vi skal staa paa Vagt!"

Og Kold fik Krig.

Han stod urokkelig i Kampen for sine Skoler, næsten mod alt, som havde Magt i Tiden.

De styrende var raadvilde og vrede. Oplysning og Kundskab var godt nok, naar det gaves med Maade og var af rette Slags. Men hvad var dette.

For sent saa de nu, hvor det bar hen. Kold var gaaet forbi dem. Den lille Bæk var blevet til en stor Aa.

Havde de endda været snarraadige og selv taget fat med den kongelig-videnskabelige Højskole i Sorø, den Gang da „Stordrømmeren" Grundtvig talte om det. Saa kunde de have lagt alt under Staten og styret det hele selv.

Da havde det ingen Fare haft. Men da sagde de Nej.

Og nu bredte denne Bondesygdom sig ud over Landet som en Farsot med større og større Krav.

Kold sad derovre paa Fyn med Højskole for Gaardmænd og Husmænd, som lugtede af Stalden og brugte store Ord. Der var Fare paa Færde. Det var baade til at le og græde over.

Manden havde sagt, at han vilde vende op og ned paa Danmark, give Folket et nyt Syn paa Livet — nye Øjne at se med, nye Øren at høre med, en ny Maade at være Menneske paa.

Dette var en farlig Gift at dryppe ind i Almuen. Og Frihed krævede han for sit Livssyn og sin Gerning. „Alle Hindringer bort!" havde han sagt. „Aand mod Aand." saa skulde han nok føre det igennem.

Han sagde endogsaa, at han havde Kald fra Gud til alt dette.

Magt? Ja, hvor langt skulde han faa Magt? For Manden

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

var ingen Drømmer. Han havde en skarp Tunge, og han tog klogt og praktisk paa alt.

Og mange fulgte ham.

I 1855 fik Grundtvigs Venner gennemført en Lov, der gav Ret til at løse Sognebaand.

Da var Kolds gamle Ven Victor Bloch blevet Præst i Kerteminde, og mange af Bønderne i Dalby gik i Kirke hos ham. Nu tænkte de stærkt paa at løse Sognebaand, saa de kunde gaa til Alters og faa deres Børn døbt og konfirmeret hos ham. Og Kold gik i Spidsen.

Da fik han Brev fra Biskoppen, at han ønskede at tale med ham straks.

Kold gav sig paa Vej og gik de fire Mil til Odense.

Han maatte vente længe i Biskoppens Venteværelse, men endelig kom han ind.

Biskoppen gik lige hen imod ham og spurgte: „Hvorledes kan De være Lærer i et Samfund, De har forladt?"

Kold svarede: „Det er ikke mig bekendt, at jeg har forladt noget Samfund, hvori jeg er Lærer."

„Sig mig," vedblev Biskoppen, „hvad der er i Vejen med Folk i Dalby, siden de ikke kan benytte deres Sognepræst? De selv foregaar her andre med et daarligt Eksempel. Sig mig dog, Menneske, hvad har De at udsætte paa Deres Sjælesørger, siden De nu vil løse Sognebaand?"

„Deres Højærværdighed ved nok," svarede Kold, „at nogle Menneskers Tale er som Vin og andres som Vand."

„Ja vel," svarede Biskoppen.

„Naar jeg nu" — fortsatte Kold — „har gaaet et Stykke Vej og trænger til Vederkvægelse, men der ikke bliver budt mig andet end Vand, og dette gentager sig den ene Gang efter den anden, saa vil Deres Højærværdighed nok forstaa, at jeg kommer der ikke oftere."

„Ikke saa ganske. Hvorledes finder det Anvendelse paa den foreliggende Sag?"

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Saa bruger vi et andet Billede," sagde Kold. „Sæt, at jeg har to Dalere, og Biskoppen skal have den ene. Naar jeg lægger dem paa Bordet, kan De straks høre paa Klangen, at den ene er ægte, medens den anden har en mat Klang. Da De har frit Valg imellem dem, tager De vel den, hvis Klang viser, at den er ægte?"

„Naturligvis," svarede Biskoppen.

„Ja, ser vi det! Farvel, Hr. Biskop!" — Kold vendte sig mod Døren.

„Vent lidt!" sagde Biskoppen. „Jeg har et Forslag. Jeg har hørt, at De og Dalbyerne gaar i Kirke hos Provst Bloch i Kerteminde og synes godt om hans Prædiken. Saa maa De vel kunne modtage Daab og Nadver hos Deres egen Sognepræst. Saa undgik vi en Del af Forargelsen og slap for den sørgelige Sognebaandsløsning. Jeg skulde dog mene, at Sakramenterne er lige gyldige, hvor de forvaltes, naar de kun forvaltes ret."

„Saa er Biskoppen bedre underrettet end jeg," svarede Kold. „Jeg ved, at Sakramenterne er gyldige, naar de forrettes af en troende Præst, og saa holder jeg mig til det, jeg ved, og bekymrer mig ikke om det, jeg ikke ved."

Nu læste Biskoppen en lang Lektie paa Latin, og saa sagde han:

„Men jeg siger, at Sakramenterne er lige gyldige paa alle Steder, hvor de forvaltes rettelig. Vil De hilse Deres Hindsholmere og sige, at det har deres Biskop sagt?"

„Jeg skal hilse Hindsholmerne og sige, at det er Biskoppens Mening."

Dermed sagde Kold Farvel.

Kort efter løste Kolds Venner Sognebaand til Provst Bloch i Kerteminde.

En Gang kom der en Præstedatter til Kold og sagde:

„De er en urimelig Mand, Kold. De vil ingen Forskel gøre paa høje og lave; alle skal være Tjenere. De maa

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dog kunne forstaa, at alle ikke kan arbejde med Kroppen. De fleste baade kan og skal, det ved vi, men vi, der har Dannelse, maa da være fritaget derfor."

„Maa jeg se Deres Hænder?" sagde Kold. Hun rakte dem nu frem.

„En, to, tre, fire" — talte han — „jo sandelig har Frøkenen fem Fingre paa den højre Haand, og jeg tør gaa ud fra, at De ogsaa har fem paa den venstre. En Bondepige har ikke flere. Mon De ikke vilde glæde Vorherre, hvis De tog fat med Hænderne og lærte lidt af Bønderpigerne, som arbejder haardt og alligevel er friske og glade?

Dannelsen, som De taler om, kommer med Arbejdet. Den faas ikke for bedre Køb."

Kold stod i Almindelighed ikke paa nogen god Fod med Præsterne. Han fandt, at de gennemgaaende var ufolkelige baade i deres Liv og i deres Forkyndelse.

En Gang havde han hos Grundtvig været sammen med Gunni Busck. De havde været uenige, og Kold havde som sædvanlig været stridbar.

Busck syntes, det var Synd baade for Kold og Præsterne. Nu vilde han prøve at faa Kold til at se lidt mildere paa disse.

Han fik da Kolds gode Ven, Præsten Mads Melby i Asperup, med, og saa kom de til Dalum. Der siger Busck: „Hvorfor har De saa meget mod Præsterne? Sig nu frem, Christen Kold!"

Kold: „Jeg har hundrede og tyve Ting imod Præsterne."

Busck: „Ja, men tag nu en af de allerværste."

Kold: „De er ufolkelige; de vil være Halen af de store."

Busck: „De maa give Grunde og Beviser."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kold: „Ja, nu skal De faa et Bevis. Jeg tager Pastor K., som er en god Mand, en af mine bedste Venner, som jeg gaar i Kirke hos og gerne vil høre. En Søndag gik vi til Alters hos ham: vor Tjenestepige, min Kone og jeg. Da vi havde været i Kirke, kom Præsten og bad min Kone og mig med ind i Præstegaarden. Vi skulde komme i godt Selskab, sagde han.

Ja, Tak! sagde jeg; men vi maa have Lov til at tage vor Tjenestepige med, for hun har været med os i Kirke i Dag.

Nej, det turde Præsten ikke vove. Hun passede ikke i fint Selskab, mente han. Hun vilde ikke befinde sig vel.

Jeg sagde to Gange, at hun var en god og ordentlig Pige, som ikke vilde gøre eller sige noget simpelt eller daarligt. Men han blev ved sit. Hun vilde ikke passe der, ikke paa nogen Maade.

Ja, saa siger vi Nej Tak, alle tre, sagde jeg. Og saa kørte vi hjem."

„Kold har skam Ret," sagde Gunni Busck.

En Dag sagde Kold i sin Tale paa Skolen:

„Nu er min gamle Ven Algreen blevet Præst, og nu vil han ikke til Dalum; han er bange for mig. Han har hørt, siger han, at jeg vil rive Hovedet af alle Præsterne.

Nej, vist vil jeg ikke; dertil sætter jeg Præsterne for højt. De har faaet den største Gerning, Gud kan give et Menneske; men derfor kræver jeg ogsaa meget af dem. Skal de gode Herrer være Sjælesørgere, saa skal de sandelig ogsaa have noget paa Gaflen til os, noget, som er til Sjæleføde, noget, vi kan have Gavn af i vort daglige Liv.

Mange af dem har ingen Ting; de burde slutte straks. Andre har en lille Smule, men de er tilbøjelige til at tage

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

os med saa højt op i Luften, at vi glemmer det virkelige Liv. Men det er i Køkken og Stue, i Stald og Mark, mellem Kone, Børn og Tjenere, vi skal leve Livet. Det maa dog Præsterne en Gang kunne forstaa. De slipper heller ikke uden om mig, for jeg er sat til at holde dette frem for dem."

Derfor tog Kold ofte haardt paa Præsterne. Og naar de vilde klare sig med Teologi og Lærdom, trak han dem ned i Livet igen.

Det er jo ikke ret mange Menneskers Sag at vedgaa sine Fejl. Præsterne foretrak da ogsaa for det meste at blive vrede. Og nægtes kan det ikke, at det noget er gaaet ud over Kolds Eftermæle.

Thyge Hansen fra Ferritslev fortæller:

„Et Aar var der et stort Vennemøde her paa Fyn, en god Mils Vej fra min Gaard. Birkedal, Brandt og flere gode Præster og mange Tilhørere var mødt. Jeg var der ogsaa.

Men lige da Mødet skulde begynde, kom Kold og spurgte, om jeg kunde huse ham om Natten, for han havde tænkt, at han vilde bo hos mig.

Jeg svarede, at det kunde jeg godt; jeg havde Hest og Vogn her, saa han kunde køre med hjem fra Mødet."

„Nej, jeg kan ikke holde ud at høre paa alle de Taler," sagde han; „nu gaar jeg hjem til Dem."

„Men, kære Kold," sagde jeg, „Birkedal og Brandt er her. Jeg synes dog, de er værd at høre paa."

„Jeg vil nu helst være fri," sagde han. Og saa gik han.

„Teologerne forplumrer det kun og gør det uklart," sagde han.

Da jeg kom hjem om Aftenen, sad Kold der i Samtale

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

med min Kone, mine Børn og Tjenestefolk. De havde siddet og talt sammen i to-tre Timer, og Glæden lyste ud af deres Ansigter.

Peter Rørdam, Præst i Lyngby, kom en Dag til Dalum for at høre Kold. Men han kom for sent; Kold havde lige talt paa Skolen, og han sad nu i sin Stol og var træt.

Rørdam var misfornøjet med dette. Han bad Kold om at gentage Hovedindholdet af sit Foredrag for ham.

„Aa nej," svarede Kold, „jeg er for træt nu."

„Men husk paa, hvad Herren siger, min kære Kold, at vi skal gøre det samme mod andre, som vi vil, at de skal gøre imod os.

Nu er jeg kommet fra Lyngby for at høre Dem tale, og De svarer Nej.

Naar De nu kom til Lyngby og bad mig prædike, og jeg svarede Nej. Hvad vilde De saa sige?"

„Men jeg kommer ikke til Lyngby og beder Dem prædike," svarede Kold.

Peter Rørdam syntes, at dette Svar kunde tirre en Sten. Han sagde til Birkedal: „Kold er en Jætte!"

Men Birkedal svarede:

„Husk paa, at den Jætte har sprængt Fjelde og hjulpet mange Mennesker ud i Solen, hvor vi Præster intet kunde udrette."

Da Anker og Arvesen skulde begynde en Folkehøjskole paa Sagatun i Norge, var der stor Glæde blandt Grundtvigs Venner i Danmark.

Ernst Trier spurgte da Kold: „Tror De ikke, det vil gaa godt for Ole Arvesen?"

„Ja," svarede Kold, „nu kommer det an paa, om han

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

har den rette Aand, som er nødvendig for det Arbejde."

„Hvad mener De med det?" spurgte Trier.

„Jeg mener," svarede Kold, „at Præsterne og Skolemestrene har pjattet saa længe med aandelige Ord om aandelige Ting, at Folk rent har holdt op at høre efter.

Paa den gamle Maade er det umuligt at vække dem. Med Talemaader nytter det slet ikke længer. Og det nytter heller ikke med Bibelord, for dem har de lært udenad. Saa snart Folk hører saadanne Ord, saa tror de, at nu skal de lægge sig til at sove.

Nu kommer det an paa, om Arvesen er saa gode Venner med Aanden, at han faar de nye Ord, som skal til. Faar han dem og er trofast, saa han beholder dem, da vil Folket høre efter, og da skal det lykkes. Men gør han ikke det, saa nytter det ikke, hvor smukt han end taler.

Men naar en Tid er gaaet, og Aanden har gjort Folk levende, saa kan vi bruge de gamle Bibelord. For det gamle er langt det største og bedste."

Vi vil nu følge Kold paa en Tur til København og op til Kirkeministeren, som den Gang var en lærd Biskop (Monrad). Det var et af de første Aar, Kold havde Højskole, og smaat var det for ham med Pengene.

Nu havde han hørt, at andre Skoler havde søgt og faaet Hjælp af Staten, og saa vilde han ogsaa prøve. Men han skrev ikke, som de andre havde gjort; han vilde ind og tale sin Sag Ansigt til Ansigt med Ministeren for at høre, hvilke Vilkaar han stillede.

Da først vidste han, om han kunde tage mod Pengene uden at sælge sin Overbevisning.

Han gik som før hele Vejen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Paa det sidste Hvilested løste han op for sin Randsel og tog en ny Hue frem, som han satte paa Hovedet. Rejsehuen gemte han i Randselen.

„Naa, det er nok en Ære, De vil vise København?“ sagde en Mand til ham.

„Nej, slet ikke,“ svarede Kold. „Det er ikke København, men Grundtvig, jeg vil besøge.“

Han laa hos Grundtvig om Natten. Dagen efter besøgte han „Budstikke-Boisen“. Der var han sammen med Ernst Trier.

Da de havde spist til Middag, og der blev budt Kaffe, siger Kold:

„Tak, jeg drikker ikke Kaffe.“

„Aa Snak,“ sagde Trier. „Holder De ikke af Kaffe?“

„Jo, jeg gør,“ svarede Kold. „Men skal jeg have Kaffe, saa skal hele mit Hus ogsaa have Kaffe. Det vil koste mig, lad os sige 100 Rdlr. om Aaret, og de Penge har jeg ikke.

Nu kan jeg nok faa baade dem og flere til, tænker jeg, naar jeg gaar op til Kirkeministeren og beder om dem. „Ja, kære Kold,“ vil han svare, „De skal faa saa mange Penge, De vil have, naar bare vi faar en lille Finger med i Skolen.“ — Men jeg vil ikke have Bisper og Provster til at raade for min Skole.

Derfor drikker jeg ikke Kaffe.“

Dette var noget nyt for Ernst Trier, Rigmandssønnen fra København. Den Dag saa han langt ind i en ny Verden. Og han maatte tænke paa alle de Tusind Embedsmænd, som gik ud til et Arbejde i Folket, og som sagde til Staten: „Vær Forsyn for mig; skaf mig alt, hvad jeg trænger til for at leve, men rigeligt og godt. Da først skal jeg tjene dig. Uden det rører jeg ikke en Fod.“ I Modsætning hertil havde Kold gjort Gud til sit Forsyn og var hans Tjener.

Den Dag fik Trier sin Daab til Højskolemand.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dagen efter stod Kold i Venteværelset hos Ministeren. Der var ogsaa en Præst, der kendte Kold; men Kold havde for meget at tænke paa, til at han kunde lægge Mærke til nogen.

Han stod og grundede; og bedst som han staar, bliver Tankerne til Ord; Præsten hørte tydeligt, han sagde: „Jeg ved ikke, om jeg kan faa min Mund til at sige: Deres Ekscellence."

Da han kom ind, tog Ministeren meget venligt imod ham. Han kendte Kold og hans Skole af Navn. Han spurgte til Birkedal og til Folkene i Ryslinge og paa Hindsholm, og saa gav han sig til at tale om Grundtvigianerne. Han maatte tilstaa, sagde han, at dem kunde han ikke rigtig lide:

„Her er nu f. Eks. deres idelige Talen om Danmark og det danske Folk, som om der ikke fandtes et bedre Folk paa Jorden. Og vi ved dog, der har eksisteret mange prægtige Folkeslag og er mange herlige Lande i Verden. Man bør dog indrømme, at Danmark og det danske Folk er ret beskedent og lille ..."

„Aa ja, Hr. Minister, maa jeg faa Lov til at forklare Dem dette?" siger Kold.

„Vær saa god," svarer Ministeren.

Kold: „Nu siger jeg, at Hr. Biskoppen har en Kone. Det ved jeg nu ikke, men det gaar jeg altsaa ud fra. Og Biskoppen tror fuldt og fast, at hans Kone er den bedste Kvinde i Verden, og hun har den tilsvarende Mening om ham. Det er ikke sagt, at andre tror det samme, men det kommer ikke disse to ved, naar bare de selv tror det. — Er disse to ikke mere lykkelige med den Tro, end hvis de ikke havde den og maaske tvivlede paa hinanden? Er der ikke mere Haab om, at de kan leve lykkeligt sammen, end naar de ser paa hinanden med Tvivl?"

Dette var ikke saa let at svare paa. Ministeren ønskede

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ikke at fortsætte Æmnet Folk og Fædreland, men ledede fint Samtalen hen paa noget andet.

Kold kom saa frem med sit Ærinde. Han fik klar Besked om, hvorledes Statens Penge i dette Forhold kunde anvendes, og Vilkaarene var ikke værre, end at han kunde modtage Hjælpen.

Men det, han havde sagt i Ministerens Forværelse, kom ud mellem Folk og var til megen Fornøjelse.

Thyge Hansen spurgte en Gang Kold, om han kunde huske det.

„Nej, det kan jeg ikke," svarede Kold, „men det ligner mig. Jeg husker, at jeg stod og var bange for, at jeg ikke kunde være mig selv."

At være sig selv i smaat og stort var for Kold det samme som at være et sandt Menneske. Og han kom langt paa den Vej, længere end de fleste, vi kender. Men han følte sig aldrig tryg. Her stod han paa Vagt til sin sidste Stund. Et lille Træk vil vise dette.

Det var i September 1866, da han holdt sin Tale paa Vennemødet i København, halvfjerde Aar før han døde.*) Han var lige blevet færdig og gik ned af Talerstolen. Da kom Kandidat William Jacobsen, Privatsekretær hos Enkedronning Caroline Amalie, hen til ham og sagde:

„Jeg kommer med Hilsen fra Enkedronningen. Hun ønsker at tale med Dem og takke Dem for Talen."

Kold tav en Stund.

„Nej," sagde han, „det kan jeg ikke."

Han gav ingen Grund for Afslaget.

Dette bedrøvede Enkedronningen. Hun havde været saa glad ved Kold, og hun havde haft et Par Asylbørn paa hans Skole. — Og mange blev vrede.

Sommeren efter var Jacobsen paa Dalum. Da han skal rejse, siger Kold:

„De kommer jo sammen med Enkedronningen af og til."

*) Talen findes aftrykt Side 247.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Ja, og jeg kan sige Dem, at det Svar, De gav hende i Fjor, gjorde hende hjertelig ondt.“

„Jeg kan tænke det. Det gjorde ogsaa mig ondt, at jeg ikke kunde svare anderledes.“

„Men hvad var der da i Vejen?“

„Der er een Ting,“ svarede Kold, „jeg altid har stridt for, og det er at være sand; kun da kan jeg tjene Aanden og være til Hjælp. Men den Gang tvivlede jeg og var bange. Naar jeg, Bonden, skulde staa for Danmarks Dronning og tale med hende, mens Folk sad og stirrede paa, hvorledes jeg bar mig ad — da *kunde* jeg ikke. — Vil De hilse hende fra mig og sige hende dette?“

I September 1867 var der igen et stort Vennemøde i København.

Da talte Grundtvig om Kold.

„Denne mærkelige Bonde fra Fyn, Danmarks — Nordens — maaske Verdens største Skolemand,“ sagde han.

Men det største ved denne Mand var nok til sidst den usvigelige Troskab mod Sandhedsaanden, en Storhed, som alle er skabte til. Det, som Kold krævede af andre, gjorde han selv. Han blev mere og mere varsom med at stille store Krav til andre. Lære og Liv var eet for ham; deraf fik hans Tale en saadan Magt.

Mange har haft rigere Evner og flere Kundskaber; men hvad groede der efter disse?

De saaede og saaede hele deres Livstid. Hvorfor groede det ikke efter dem?

Svaret kommer saa usvigelig sikkert til os Lærere: Gør dig selv til Sædekorn! Stig ned fra din høje Plads og bliv Tjener! Det er Livets store Krav.

Naturen kan det. Vi Kristne skulde kunne lære det. Og vi *maa* lære det, hvis det skal gro efter os. Liv kommer

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af Liv — kun af Liv, og Tro af Tro — ikke af Tanker og Meninger; de er løse Blade paa Træet. Du lærer aldrig at leve af Kundskab, men ved at se Mønsteret paa et Menneskeliv, som slaar ned og tænder Ild i dig.

Vi har i Norge haft nogle faa Mænd og Kvinder af den rette Slags. Disse er mere værd end tusinde andre!

Maatte vi faa nogle af dem nu, da Norge skal ud paa sin Fremtidsvej!

Uden det gaar det galt for os.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

BONDEHØVDINGEN

„Helten ej med Strømmen følger,
paa ham brydes Tidens Bølger,
over ham vel Skummet gaar,
men forsølver kun hans Haar."

Grundtvig.

Christen Kolds Virksomhed som Højskolelærer faldt næsten udelukkende blandt danske Bønder.

Han var paa ingen Maade Bondeven i politisk Betydning, men i Ordets bedste Forstand kunde han kaldes saaledes.

I sine Foredrag talte han sjældent eller aldrig om politiske Spørgsmaal udover de Frihedskrav, der angik Kirke og Skole. Men da Grundlovskampen i 1865—66 var rejst, interesserede han sig levende for at faa Bønderne til at underskrive en Adresse til Regering og Rigsdag for Bevarelsen af Junigrundloven.

Som han i det hele forstod at søge sin Styrke i sin rette Begrænsning, saaledes ogsaa med Hensyn til den Virkeplads, hvor han skulde lægge sit daglige Arbejde.

Han havde en levende Kærlighed til det bedste i den danske Bonde, og dertil regnede han allerførst den vaagnende Sans for alt aandeligt Liv. Men dernæst ogsaa den nedarvede Simpelhed i Sæder og Skikke og den Jævnhed i Optræden, som tilhørte Bonden.

Hvor han derfor saa, at Fristelsen til det modsatte gjorde sig gældende, revsede han den skarpt*).

*) Jvf. Fr. Nygaards Bog om Kold.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Christen Kold styrede selv sin Gaard og styrede den godt. Han havde et aabent Øje for alt, hvad der trængte, og et særligt Greb paa at retlede sine Tjenere og faa dem villige.

En af Naboerne sagde: „Jeg forstaar ikke, hvorledes den Mand bærer sig ad. Naar jeg taler med ham, lader han, som om han kun bryder sig om Skolen og de aandelige Ting. Og saa er han Landmand trods nogen. Hans Folk arbejder, og Jorden bærer, saa han er den af os alle, der avler mest."

En Dag kom Niels Peder Jeppesen, en af Kolds Venner, til Dalum. Da siger Kold:

„Ja, Niels Peder, nu er det svært, som alt vokser omkring mig. I Aar har jeg avlet 500 Tdr. Korn; jeg har for faa Køer og skal snart have 10 til. — Og saa alle de unge, som samles her.

Men nu gælder det at staa paa Vagt, at ikke Verden sluger os. Verden er stærk, Niels Peder, ikke mindst blandt Bønder. Den er Trolden med de ni Hoveder; hugger vi det ene af, vokser der tre, fire andre frem, før vi ved af det. At samle og gemme er den ene Synd, men at nyde og øde er den anden. Og den er værre. Ja, Nydelsessygen og Letsindigheden er værst, for de tærer paa Viljen og gør os blødagtige og modløse."

„I Halvtredserne," sagde Kold, „havde vi nogle svært gode Aar her i Danmark. Bønderne avlede meget og fik gode Priser. Men disse gode Aar var der mange her paa Fyn, der ikke kunde taale, og det gik vel ligesaa andre Steder. De begyndte at kappes om, hvem der kunde bygge det fineste Stuehus, have de fineste Klæder og gøre de største Gilder. Nydelsessygen tog rent Overhaand; de var nær ved at tabe sig selv i alt dette.

Jeg fik mere og mere at se, at Folk ikke taalte disse gode Tider. Og saa bad jeg til Gud om et magert Aar; jeg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vidste ikke bedre Raad. Det er vanskeligt for os stakkels Mennesker at taale gode Tider. Ogsaa for Kristne er det vanskeligt, men de taaler det dog bedst; og taaler de det ikke, skulde de skamme sig.

Naar Velstand kommer til en Egn før Livet, saa er der Fare paa Færde. Gud give, at Livet alle Steder maatte komme først."

„Hvis jeg var Herremand," sagde Kold, „og jeg havde den Mening, som saa mange Herremænd har, at jeg burde holde Bonden nede, da vilde jeg give ham nogle Gaver. Først en god, blød Sofa, saa et Par fine, broderede Morgensko og endelig en uhyre lang Pibe. Naar han rigtig havde lært at bruge disse Ting, skulde han faa mere af samme Slags. Kunde jeg bare faa dem bort fra Arbejdet og ind at sidde og døse i Sofaen, skulde jeg nok styre dem. For da havde jeg Magten."

En Gang kom Kold ind til en Skrædder i Ryslinge. Skrædderen sad og syede paa en Vest efter nyeste Mode, udskaaren i Brystet.

„Hvem skal have den?" spurgte Kold. „Er det en Bondekarl?"

Ja, det var det da.

„Aa, den stakkels Fyr! Naar han nu gaar hen ad Vejen, saa raaber Vesten: Her kommer en Herremand! Men Staklen maa svare, enten han vil eller ej: „Nej, det er ikke saa vel. Jeg er kun en udpyntet Bondekarl!

Vi har en hel Mængde Klæder, som gaar omkring med Mennesker i sig og raaber: Se, her kommer jeg! Og vi har Huse og Bygninger, som raaber: Her bor store Folk og fine Folk! Men naar du kommer ind, finder du nogle bitte smaa Mennesker med bitte smaa Tanker, som hopper omkring derinde og pjatter: Hvad skal vi spise, drikke, pynte os med, fordrive Tiden med?

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Du kan gerne klæde dig i Silke; men da skal du huske paa, at din Sjæl ogsaa maa være af Silke.

Jeg kender Kvinder, som kunde gøre dette, naar de vilde, men de gør det næsten aldrig. Saadanne Folk faar større Ting at udrette."

En Dag paa Skolen sagde Kold: „Nu vil jeg fortælle om en stakkels Kone paa Landet. Hun havde gjort Verden til sin Gud." — Og han fortalte:

„Jeg kom en Gang ind i en Bondegaard med store, nye Bygninger. Men inde i Stuen gik en svag og udslidt Kone og græd. Hun klagede sig og sagde: „I det gamle Hus med Straataget havde jeg det meget bedre. Her bliver jeg aldrig hjemme."

„Hvorfor rev I saa det gamle Hus ned?" spurgte jeg.

„Vi maatte jo gøre ligesom andre Folk," svarede hun. „Saa rev vi det gamle ned og byggede dette store Hus, og nu er vi i en bundløs Gæld."

Hendes Søn var Herregaardsforvalter, og to Døtre havde hun i Købstaden — alle tre paa Steder, hvor de ikke hørte hjemme.

Og deres Moder gik og græd — vadskede Gulv og græd.

Det er en haard Gud, saadanne Mennesker tjener. Først kræver han Penge og Velstand og saa udsuger han dem sjæleligt. Alt ofrer de paa Verdens Alter."

Det har været i Danmark ligesom i Norge: alle raabte, at det var en Ære at arbejde med Jorden. Bøger og Blade flød over om Arbejdets Adelskab. Men ingen vilde have den Ære. Meget faa vilde være Adelsmænd paa den Maade. Mindst af alt de, som talte og skrev.

Som en gammel Præst skrev: „Det er dejligt at være Bonde, men det er dog dejligere at prædike for dem."

Det var en Ære at eje en stor Gaard med en god Be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sætning; men selv at passe Dyrene eller udføre andet Arbejde — nej, Tak!

Der skulde stor Kraft til at staa fast mod Strømmen, for med den flød alle, som vilde „følge med Tiden". Var der et Hjem, som holdt fast ved gammel Bondesæd og Skik, saa var de Særlinge. De kunde næsten ikke faa Tjenestefolk.

Man talte om at producere og spare, men man kappedes om at „slaa stort paa".

Her kom Christen Kold med sin vældige Vilje og vendte Strømmen. Han gjorde Lære til Liv.

Er du Bonde, skal du sandelig være Bonde! Det var Kravet, han stillede.

Strømmen kunde rive andre over Ende, men han stod. Han oprejste Bondekulturen i Danmark.

Men han gik mere igennem, end nogen troede.

Denne fine, aandfulde Mand, som levede saa helt for andre og ikke for sig selv, han gik Aar efter Aar og blev kaldt en Særling — sneversynet, indbildsk, udannet og uvidende. Og det af alle disse smaa Sjæle, som laa paa Knæ for Mad, Drikke og Ære — just af dem.

Men ingen Ting bed paa denne Mand; han var af Staal, hærdet i Guds egen Ild.

En Præst sagde en Gang til Ernst Trier:

„Kold er ingen dannet Mand. Se, hvor han klæder sig. Ingen Sans for det ydre! — En Gang han havde købt en Ko af mig, trak han den selv hjem. Hvad synes De, Hr. Trier — en Højskoleforstander med et landskendt Navn komme trækkende hen ad Vejen med en Ko?"

„Husk nu paa," svarede Trier, „at Kold er Høvding for Bondeungdommen. Han gjorde kun det, som enhver selvhjulpen Bonde burde gøre, men som saa mange desværre holder sig for fine til. Her gaar Kold foran og bryder Vejen for den sande Dannelse, som maa komme, hvis Folket skal blive levedygtigt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jeg synes, at dette var en ærlig og mandig Færd af Kold, værdig en dansk Bondehøvding.

Kold gør det, som vi gode Kristne taler smukke Ord om. Det er hele Forskellen."

I Bykulturen saa Kold en Fare for al sund Vækst, hvis den fik Lov at brede sig paa Landet. „Den Vin er sød, men farlig," sagde han.

Det var Nydelsessygen, han var bange for. De Mennesker, som kun vilde nyde Tilværelsen, var for ham Skadedyr, hvor fint de end var klædte, og hvor smukt de end talte.

Mange forstod ikke Kold; de syntes, han gik for vidt.

Mindet om Kold lever endnu selv i de allerlaveste Lag i Folket. En Murer, som drak; en fattig Husmandskone i en Hytte; en gammel Barnepige i en Præstegaard; en Grøftegraver og Vejmand — alle havde de noget at fortælle om Kold.

„Jeg var kun otte Dage hos Kold," fortæller en fordrukken Stakkel. „Han var en farlig Karl, saa lille han var; jeg tror, han kunde se tværs igennem mig. Han kom gaaende midt under Arbejdet, fortalte og spøgte. Aa, hvor jeg lo. — Men i de Dage var jeg en pæn Mand; Banden og stygge Ord døde paa Tungen af sig selv.

Jeg har aldrig været under saa mærkelig en Tvang: men jeg havde det saa godt der. Havde det ikke været Brændevinen — den frygtelige Brændevin, vilde jeg have arbejdet der al min Tid. Men Brændevin kunde jeg ikke undvære. — Jeg tror alligevel, at havde han levet nu, kunde han have frelst mig."

Manden vendte sig om og græd, saa Taarerne trillede.

Kold stod en Dag i Gaarden paa Dalum og samlede smaa Tørvestumper op, der var tabt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det var lige før, han skulde ind paa Skolen at tale. Nu kom der to Vogne, fulde af Fremmede, der vilde høre ham. En af disse siger til Kold:

„De er da vel ingen fattig Mand nu, Kold. Lad hellere være med det; deraf bliver De da hverken rigere eller fattigere."

Kold rettede sig.

„Den Visdom kender vi kun alt for godt," svarede han. „Men før jeg fik meget, havde jeg kun lidt. Vorherre kan velsigne lidt, saa det kan blive til meget, men han kan ikke velsigne slet ingen Ting. Velsignelsen ligger i Smulerne. Derfor bør de ikke gaa til Spilde."

Paa Skolen talte Kold den Dag om Velsignelse fra Gud. Den kom ikke drattende af sig selv, men den voksede op af vort Arbejde.

„Denne Time lærte mig noget nyt," sagde en af Tilhørerne. „Jeg fik at se, at endnu er Himlen aaben, og Guds Engle stiger op og ned nu som i gamle Dage, naar vi bare vil leve Livet efter Guds Vilje."

En af Kolds Venner traf ham en Dag ude paa Marken, hvor han gik og samlede Dun og Fjer i et Kræmmerhus.

„Men Kold, De maa ikke gaa saaledes og gøre Dem selv til Spot og Skam for Naboerne."

Kold svarede: „Vil De ikke gerne hvile, naar De er træt? Dette er Hvile for mig.

De sagde „Spot og Skam"; var der ikke en Gang noget, der hed „*Synd* og Skam"?

Men nu har Verden skilt de to Søstre ad og gjort Skammen til Bussemand for sine Trælle. — Spot og Skam det klinger bedre. For Synden er gammel, og den har Verden aldrig vidst Raad for. Saa siger Verden om noget godt, at det er Skam, men endnu oftere om noget ondt, at det er ikke Skam. Og saa trækker den de stakkels skikkelige Folk om ved Næsen."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Nu var det mig, der følte Skammen," sagde Manden til Forfatteren.

I sine yngre Dage sad Kold ofte om Aftenen og lavede Sivsko. Han sagde: „Dette er den bedste Hvile for mig. Naar jeg gaar og driver ude paa Vejen, saa kommer Tankerne, men naar jeg sidder og syr Sko, har jeg nok i det; saa slipper jeg for Tankerne og gør samtidig Nytte. Det er jo det, vi er skabt til."

Svært Arbejde magtede han ikke, men Gavn vilde han gøre. Om Høsten samlede han Aks, og det morede ham at luge Ukrudt. „Naar jeg har faaet et lille Stykke rent for Ukrudt, saa er jeg glad," sagde han en Dag til sin Kone.

En Dag var der nogle livlige Venner i Besøg hos Kold. En af dem sagde: „Nu burde De have det pynteligt omkring Skolen, Kold, med Plæner, Blomster og Lysthuse. Nu har De Raad til det."

„Nej, det vil jeg ikke," svarede Kold. „Jeg vil ikke have nogen Have, for der kan ikke blive Frugt nok til alle: Tjenestefolk, Gæster og Elever. Derfor foretrækker jeg den frie Mark.

Naturen skal være min Have. Naar jeg møder noget smukt fra Naturens Haand, saa glæder jeg mig; det kunstige kan jeg ikke med. Og nu har jeg desuden saa meget andet at bruge Penge og Kræfter til."

Kold maatte altid være varsom med sit Helbred, der havde faaet et Knæk i den Tid, da han paa Hindsholm havde saa meget at kæmpe med samtidig med, at han næppe fik tilstrækkelig Næring. Han frøs altid og brugte derfor uldent Undertøj, to Par Sokker og skindforede Støvler eller Træsko. Ogsaa Hovedet havde han vanskeligt ved at holde varmt, skønt han havde alt sit Haar,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og han gik derfor ofte med Hue paa inde. Stivet Tøj brugte han aldrig, fordi det vilde genere ham, og fordi han heller ikke vilde give Eleverne Eksempel i den Retning.

Hensyn til timeligt Velvære betød jo intet for Kold og hans trofaste Medhjælpere, naar det gjaldt at fuldføre deres Livsmaal. Men Snobberne harmedes. Tænk, at den „Særling" vovede at gaa stik imod alt det en Gang vedtagne.

Det hændte, at der kom Folk paa Besøg i Dalum, som vilde more sig over Kold. Saaledes kom der en Gang et Markedsselskab fra Odense for at se og høre „Særlingen".

Men Kold sagde stille og tørt:

„Nej, Aanden paa Markedspladsen i Odense og Aanden ved denne Skole er ikke den samme. Derfor siger Aanden til mig: Farvel, Christen Kold! Nu gaar jeg; jeg kan ikke hjælpe dig."

Dermed gik Kold ud af Skolestuen.

„Men senere, da Markedsgæsterne var gaaet, talte han til os saa godt, som vi sjælden har hørt," sagde den, der fortalte mig dette.

„Kold havde Sans for Hygge og Renlighed fremfor nogen, jeg har kendt," siger en gammel Pige, som havde tjent der. „Til Hverdags kom det ikke helt frem; da klædte han sig varmt og bekvemt som en Bonde. Han vilde ikke narre de fattige Elever til noget, de ikke havde Raad til. Men naar han skulde i Kirke, de tre Mil til Kerteminde, da kom de bedste Klæder frem, og Støvlerne skulde være saa blanke, at jeg kunde spejle mig i dem."

En Dag midt i Ugen kom Væver Hans Bentsen ud til Kold. Han rejste omkring paa Besøg hos Venner og Bekendte.

„Jeg har det som Himlens Fugle," sagde han. „De

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saar ikke, de høster ikke og sanker ikke i Lade, og dog føder og klæder Vorherre dem."

„Ja," siger Kold, „var De saa sandt en Himlens Fugl, Hans Bentsen, saa var alt dette godt og vel. Men nu er De kun Hans Væver, og saa er det meget bedre, De gaar hjem og passer Væven."

En Tid efter var Hans Væver igen hos Kold.

„Det ser smaat ud med Kristenkærligheden," siger Hans. Men den maa vel komme en Gang."

„Det er Deres Skyld, at den ikke er kommet før," sagde Kold.

„Min Skyld," siger Hans Væver. „Hvorledes kan det være min Skyld?"

„Det skal jeg sige Dem," svarede Kold. „Naar De sidder ved Væven, og Deres Kone kommer og siger: „Aa, kære, kom og hjælp mig; jeg slæber mig halvt ihjel paa alt det Vand" — saa sidder De der og har ingen Lyst til at hjælpe hende, eller De gør det med en sur Mine. Hvorledes kan De da vente, at Kærligheden skal komme? Om De derimod havde tænkt: „Jeg skal nok faa udført mit Arbejde alligevel," og De saa var gaaet glad og havde hjulpet hende — aa, De skulde bare se, hvor meget lettere og bedre, alt var blevet. Væven vilde have gaaet næsten af sig selv, og naar hun kom igen og bad Dem, vilde De have været endnu villigere og venligere. Ja, De skulde bare se, hvilket herligt Liv det vilde blevet.

Og alle Deres Bekendte vilde have spurgt: „Hvorledes bærer I jer ad med at leve dette mageløse Liv?"

Paa den Maade kunde De prædike bedre end en Præst. Saaledes er det, at Kærligheden kommer. Den vokser frem indefra; den kommer ikke paa anden Maade hverken til Dem eller til mig."

Det var ikke blot hos „de store" Kold mødte Modstand; der var ogsaa andre af dem, han kom i Berøring med,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som havde Lyst til at gøre Indvendinger og „svare igen".

„Naar jeg skal ind ad Niels Jensens Port i Kærby," sagde han, „saa maa jeg drage Sværdet af Skeden."

En Gang havde Niels Jensen en Tjenestekarl, som han en Vinter vilde have paa Kolds Skole. Karlen skrev og regnede godt, saa det var ikke for at lære det, han skulde paa Skole. Men han skulde høre Kold.

Saa kom Niels Jensen for at indmelde ham, og i Samtalens Løb siger han: „Ja, siden det er for de aandelige Tings Skyld, at min Karl skal paa Skole, saa venter jeg, at han gaar frit efter det gamle Ord: „I har modtaget det for intet, I skal ogsaa give det for intet."

En af Vennerne, som var til Stede og hørte dette, sagde: „Pas paa, Niels Jensen! Nu faar du paa Pelsen!"

„Ja, nu skal han faa," siger Kold og truer med Fingeren. „De siger, Niels Jensen, at denne Karl vil paa Skole her, og De siger, at det er for de aandelige Tings Skyld?"

Niels Jensen: „Ja, ja."

Kold: „Men skal han ikke have Kroppen med sig?"

Niels Jensen: „Det bliver han vel nødt til."

Kold: „Og den skal jeg vel ikke føde for intet?"

Det vilde Niels Jensen ikke svare paa.

Der boede paa Egnen en Kone, som var meget glad for Kold. En Dag kom hun til Dalum og sagde: „Jeg har faaet den bedste Konge og den bedste Præst paa min Væg; nu vilde jeg ogsaa gerne have den bedste Skolemester." Saa bad hun Kold, om hun maatte faa hans Billede. — Den bedste Konge var Frederik den Syvende og den bedste Præst Grundtvig.

Kold holdt ikke af Fotografering; han var aldrig med paa de sædvanlige Skolebilleder. Men den troskyldige Kone tog ham om Hjertet, saa han ikke fik Fred, før der blev taget et Billede. Og hun var den første, som fik det.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En Dag kom han op paa Skolen og sagde:

„Nu er jeg til at faa til Købs, men De faar mig ikke til godt Køb. En Kone fortalte mig, at hun havde købt hele Kongehuset for otte Skilling. Saa billigt faar I ikke mig; jeg vil have fire Mark.“

Paa Billedet skrev han: „Eneberettiget. — C. Kold.“ Og saa solgte han i Hundredvis og sendte Pengene til sine kære Friskolelærere.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

UNGDOMSVENNEN

Det var en Fastelavnssøndag paa Folkehøjskolen i Dalum. Der kom en Flok unge Karle ind i Gaarden. De kom fra Ringridning. Den, der havde fanget de fleste Ringe, var „Konge". De var pyntede med kulørt Papir og Baand i Hatten og paa Brystet. Nu red de fra Gaard til Gaard og bad om Penge til Gildet, der skulde holdes om Aftenen.

„Kongen" standsede midt for Døren og alle slog Kreds omkring ham. Han holdt en Tale om, hvor store Karle de var, og hvilke Bedrifter de havde udført.

Skolens Elever stormede ud, og Kold stod i et Vindue og saa til. Han tog et Tremarksstykke af sin Pung og sendte en Karl ud med det til „Kongen".

En Mand, der stod ved Siden af ham sagde: „Men, Kold, er De med paa saadanne Narrestreger, De, som er en kristelig og alvorlig Mand?"

„Aa, de kender ikke endnu noget bedre," svarede Kold. „Lad dem nu faa Lov at prøve dette lidt først, til der møder dem noget, der er større og bedre, saa falder dette bort af sig selv. Hvad hjælper det at tage en lille Glæde fra dem, før vi kan give dem en større i Stedet? Skal vi maaske gøre dem tomme. Nej, tomme Rum holder Vorherre ikke af."

Men denne „større Glæde i Stedet" arbejdede Kold med tidlig og sent gennem hele sit Liv. Han maatte vise de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

unge denne Glæde, faa deres Øjne aabnede, saa de selv saa, at Menneskelivet med dets Evner og Kræfter er en Guddomsgave, som de ikke havde Lov at lege med. De var ansvarlige over for Gud; de skulde bruge og udvikle den. Det gjaldt da om at vise dem, hvad de skulde bruge den til.

Der laa en Guddomstanke gemt i hver eneste af dem. Den skulde de fremelske, saa den kom til at skinne gennem deres Liv.

Kun paa den Maade kunde de blive hele Mennesker, og kun da blev det let at leve, naar de fik noget større at leve for end sig selv.

Kolds Skole var først og fremmest en Vækkelsesskole og dernæst en Oplysnings- og Kundskabsskole. Der har været klaget over, at han vanrøgtede Kundskaberne. Det gjorde han ikke. Han havde dygtige Lærere, der underviste de unge i Skrivning, Regning, Kemi, Fysik. Men det er sandt, at han satte Kundskaberne paa deres rette Plads. Han gjorde dem ikke til Afgud, som de havde været før, ikke en Gang til Husbond og Herre, som man gør nu — kun til Værktøj og Redskab.

„Kundskab er en god Tjener," sagde Kold, „men først maa Livet komme. Vi skal være varsomme; vi ved ikke, hvad vi oplyser de unge til. Kundskaben opblæser dem og gør dem simplere end før. Egoister og Pralere har vi nok af. Lad os ikke stadse de unge op med Kundskaber og give dem Rovdyrkløer til at rive til sig af Verdens Gods. Livstræet skal staa midt i Haven, og Børn og Ungdom maa faa Lejlighed til at spise af det først, dernæst af Kundskabstræet paa godt og ondt. Naar De har spist af Livstræet først, saa bliver det sidste Træ ogsaa godt."

En Dag sagde en af Eleverne til Kold: „Jeg er saa glad ved at høre Dem; men naar der er gaaet nogle Dage, kan

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeg ikke huske, hvad De har sagt. Det synes jeg er saa sørgeligt."

„Det skal De ikke være ked af," svarede Kold. „Naar vi lægger Drænsrør i Jorden, sætter vi Mærkepæle, for at vi kan finde dem, naar de skal ses efter. Saaledes er det ogsaa med døde Kundskaber, som kun har Ærinde til Hovedet. Men jeg saa'r Korn, og Kornet er levende. Det gror, saa der behøves ikke at sættes Mærkepæle ved det. Saaledes er det med alle de Ord, som er af Aand. De gaar til Hjærtet: de synker ned i Sjælen og gror i den. Gør de ikke det, saa faar De heller ingen Brug for dem.

Det gode, De faar her, skal De nok faa Gavn af. Og er der visse Ord, de senere i Livet faar Brug for, skal de nok komme af sig selv i det rette Øjeblik."

„Senere erfarede jeg, at det var sandt," sagde han, som fortalte mig dette. Da havde han været Lærer i femten Aar. Han siger videre:

„Det var Kolds Tale, som hjalp mig baade til at klare Livets Vanskeligheder og til at holde Skole. Det var ikke de Kundskaber, jeg fik; Kundskaberne sled jeg mig til lidt efter lidt. Men Kold pustede Liv i mig, vakte Troen og Modet og gjorde mig stærk. Og hans Ord randt mig i Hu Gang efter Gang, mest naar det kneb, og det var tungt at leve. Da kom de med Lys og Kraft næsten som fra Vorherre selv."

Her har vi Kold. Han stod ikke og pakkede de unge med Kundskaber om Dit og Dat. Han fordybede sig heller ikke i „interessante Emner", som mange Højskolelærere nu gør og tror, at dermed har de givet Ungdommen Næring. Kold gav dem noget langt mere. For ham var Emnet kun et Udgangspunkt. Han steg dybt ned i deres Sjæl, og alt, hvad han sagde, satte han i Forhold til dem selv. Han satte dem i Stand til at leve et sandt Menneskeliv. Han var ikke blot Oplyser, han var Opdrager; han udløste

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

deres Kræfter og satte dem i Gang. Han vakte Selverkendelsen og Ansvarsfølelsen i dansk Ungdom, som ingen anden har gjort det siden. Han vakte og opildnede Livstrangen hos de unge og fik dem til at spørge.

Saa var det tungeste Tag taget, og nu stod han og gav Svar, der satte dem i Stand til at leve det evig vekslende, gaadefulde Liv, der laa for dem. Her var ikke Tvivl, for Gud havde saa tydeligt sagt det.

Kold ejede den underfulde Ild, vi kalder Aand; alt, hvad han rørte ved, blev levende.

Alle ejer vi en Gnist af denne Ild, men den slukkes saa ofte i Ungdommens Aar, fordi vi vanrøgter den. Hos mange drukner den i Letsindighed, i Mad, Klæder, Ære eller Guld. Og mange, som kommer paa Skoler, faar den dræbt i Kundskab — Kundskab om alt saa nær som dette ene, *at leve*.

„Hvad gavner det dig, om du vandt hele Verden, naar du tog Skade paa din Sjæl?“ siger Jesus.

Han mener, at vi er skabte til at vinde Verden, men paa en Maade, saa vor Sjæl ikke tager Skade.

Sine Elever viste Kold stor Tiltro. Naar han laante nogen af dem Penge, sagde han: „Jeg skriver det ikke op, og jeg kræver Dem ikke. Vil De lade være at betale, saa kan De. Men betaler De, er det bedst for Dem selv.“

Paa Skolen havde han i et Skab en Skuffe med Papir og en med Penne og Blyanter. Han sagde til Karlene, at der kunde de tage, hvad de havde Brug for; Prisen stod paaskrevet, og Pengene skulde de lægge i Skuffen. Han sagde, at det var bedst baade for ham og dem, at de betalte, hvad de tog.

En Dag ser han en Karl spytte paa Gulvet: „Aa, lad være med det!“ siger han. Men Karlen svarer: „Er Gulvet for godt at spytte paa?“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kold svarede ikke den Dag; han forstod at tie, naar han saa, det ikke nyttede at tale.

Men Dagen efter talte han paa Skolen om Renhed og Renlighed. Han talte om sin Søster, som styrede Huset, og han sagde, at hende kunde han aldrig være taknemlig nok imod. Hun havde paataget sig det store Arbejde at holde alt rent og fint her paa Skolen, og hun var mageløs til at faa alt omkring sig til at skinne.

„Hun siger, at det hører med til et sandt og godt Menneskeliv — saadan som Gud vil have det — og det samme siger jeg.

Se nu dette hvide Gulv! Det er min Søsters Arbejde. Synes I ikke, hendes Arbejde er for godt at spytte paa?"

En Dag stod han ude i Gaarden i Samtale med nogle af sine Elever. Et Stykke derfra stod en stor Flok, der snakkede og lo.

„Den Latter er ikke god, den er raa," sagde han. „Vi maa faa den til at klinge bedre. Vi maa lære dem med Aand at le og med Hjærte at græde, som Digteren siger. Og det — — skal — nok gaa!" sagde han og traadte i Jorden for hvert Ord.

En anden Dag hørte Kold Latter og Fnisen nede i Spisestuen. Han kunde godt lide at høre en frisk Latter, men denne Gang fo'r han op og lyttede. Der var en Klang i Latteren, som han ikke holdt af, en Fnisen, som gjorde ham ondt. Han havde fine Øren.

Han gik hurtigt ind i Stuen. Der stod Karlene i Flok omkring et Bord og rakte og strakte sig for at se noget, som de havde imellem sig.

Kold kommer derhen og griber det, og Karlene tier og ser paa hverandre.

Kold ser paa det, han har i Haanden. Det er en lille Æske med et Forstørrelsesglas i Laaget. Og deri ser han et stygt Billede med nøgne Skikkelser.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En af Karlene havde været i Odense og købt Æsken, og nu var han meget stor paa det, fordi han kunde fremvise en saadan Nyhed inde fra Byen.

Men Kold stod helt bleg.

„Ja, De maa rejse herfra endnu i Dag!“ sagde han til Karlen, som havde bragt Daasen.

Nu vendte han sig til de andre:

„For det maa I vide, at bestandig beder jeg til Gud, at kun een Aand maa raade paa denne Skole, hans egen gode Aand, og de, som ikke vil bøje sig under denne Aand, kan ikke være her. Men nu kommer han der — han pegede paa Karlen — med en fremmed, uren Aand, som vil forgifte vort Samliv. Derfor skal han bort — endnu i Dag.“

Karlen rejste samme Aften. Hans Tøj blev sendt efter ham.

„I vor kælne Tid er der meget, Folk kalder Kærlighed, men som slet ikke fortjener dette høje Navn,“ sagde Kold. „Vi skal værge og værne om det gode og rene, og til det skal vi bruge vor Kærlighed — ikke til at værne om det stygge, der bare vil dræbe os. Lad os ikke glemme Vorherres Ord, da han talte om dem, der vilde lokke hans smaa bort fra den gode Vej: Det var bedre, de laa paa Havets Bund med en Møllesten om Halsen.“

Han sagde: „Der kommer mange til mig og spørger, hvordan de skal leve deres Liv, saa der kan blive Mening i det. Dem svarer jeg, at de skal bede Fadervor, saa godt de kan, og i øvrigt gøre Mennesker alle de Tjenester, de er i Stand til.

Det er saa faa af os, der kommer til at gøre de store Gerninger. Dersom vi ikke vil gøre de smaa, saa kommer vi til slet ingen Ting at gøre.

Karle, som er paa Folkeskole, skulde helst jage den Tanke paa Døren, at de er „Elever“. Ellers kan de let blive

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

til Narre, som bilder sig ind, at de er noget stort. De skulde tænke som saa:

Her er vi nu kommet sammen — nogle Bønderkarle — og skal være hos Bonden Christen Kold i Dalum en Vinter. Vi hjælper ham en lille Smule med hans Arbejde; vi samtaler inde og ude, hører Foredrag, øver os i Skrivning og Regning og saadanne Ting, som vi har Brug for. Og naar Vinteren er forbi, rejser vi hjem og tager fat der og er de samme jævne Bønderkarle, vi al Tid har været."

Thyge Hansen, Ferritslev, fik i sine unge Dage en god Hjælp af Kold. En Dag kom han glædestraalende og fortalte om sine Fremtidsplaner. Han brugte store Ord og talte glødende om alt det, han vilde udrette, naar han fik Gaarden at raade over.

Kold stod rolig og hørte paa ham, til han var færdig. Saa sagde han:

„De kan Lektien, Thyge!" Og dermed vendte han sig om og gik.

Thyge stod maalløs; han rystede af Vrede. Han, som havde ventet at finde en Ven, han kunde betro sig til!

Men et Par Aar efter maatte han tilstaa for sig selv, at Kold havde haft Ret, da han talte om Lektien, og han glemte aldrig det Svar, han den Gang havde faaet.

Men Thyge lærte mere end Lektien. „Nu er han Fyns bedste Bonde," sagde Ernst Trier om ham i 1880.

„Store Ord er farlige Karle," sagde Kold. „De gør os tomme og indholdsløse."

En Dag talte han paa Skolen om Menneskeordet. Han sagde: „I det har Gud givet os noget af sin Almagt. Lad os bede Aanden om Hjælp til at bruge hans store Gave til Gavns.

— Det har ofte vist sig, at mine Ord ejer en forunderlig Magt til at gaa ind i Folk og hjælpe dem. Jeg kom en Gang nede i Vejstrup ind i en Bondegaard. Folkene kørte Korn

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ind, og Manden selv stod oppe i Toppen paa en stor Stak, saa man næsten ikke kunde se andet af ham end Hovedet. Jeg hilser derop og siger: „Ja, se nu til, at De ikke bliver levende begravet i alt det gode Korn!“

Jeg tænkte ikke videre ved det; jeg var selv glad ved at se al denne Rigdom komme til Gaarde. Men to Aar efter sagde Manden til mig:

„Det var et Ord i rette Tid, det, De den Gang sagde til mig. Jeg trængte til det Ord. Det har hjulpet mig i en stor Fare. Og det har lydt i mine Øren mange, mange Gange siden.““

Kold syntes ikke om Pietisterne. I sine sidste Leveaar sagde han, at han hellere vilde have Ungdom, der stod uden for alt Aandsliv. „Naturbørnene er lettere at faa Skik paa, naar først de er vakte til en lille Smule Liv,“ sagde han. Men hans kæreste Elever var fra de gammeldags vakte Hjem.

Folk kunde tale med Kold om alt, hvad de havde paa Hjerte. En Gang kom en Karl til ham og klagede sin Nød, fordi han aldrig kunde bede Fadervor saaledes, som han gerne vilde. Han syntes ikke rigtig, han kunde samle sine Tanker om Bønnen, og saa var han bange for, at Vorherre ikke brød sig om at høre en saadan Bøn.

Kold talte senere med Grundtvig om dette, og denne blev saa optaget deraf, at han kort Tid efter skrev:

„Hver Gang en ærlig Sjæl paa Jord
vil sine Hænder folde
i Jesu Navn, men Bønnens Ord
vil dø paa Læber kolde —
forbarm dig over Støvets Kaar,
vis, du paa alt kan bøde!
Og hvisk til os dit Fadervor,
saa vore Tunger gløde!“*)

*) Af Salmen: »Gud Helligaand, vor Trøstermand!«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mod Slutningen af sin Skolevirksomhed havde Kold over hundrede Elever og maatte af Mangel paa Plads sige Nej til mange. Da en af hans Venner spurgte, hvordan det gik med Skolen, svarede han, at det gik godt, men at han jo ikke, efter at Eleverne var blevet saa mange, i samme Grad som tidligere kunde tage sig af, hjælpe og retlede hver enkelt. Han benyttede imidlertid enhver Lejlighed til at gøre det i saa stort Omfang som muligt.

Om Aftenen samledes gerne saa mange, der var Plads til, i Kolds Dagligstue. Der var næsten altid Gæster og altid noget godt at høre.

En Aften sad der en svær, rødmosset Bondepige med en uægte „Guldbroche" paa Brystet, saa stor som en lille Kage.

Mens Kold sidder og taler, ser han skarpt paa hende, og der gaar en Skygge over hans Ansigt.

Uden at nogen har lagt Mærke dertil, er Samtalen blevet til et Ordskifte om Naragtighed og Pjat: finere mellem Byfolk og grovere mellem Bønder. Der var delte Meninger om, hvilken af de to Slags der var den værste, og man bad Kold sige sin Mening derom.

„Ja," sagde han, „vore egne — „Hjemmenarrene" — kan være aandløse og raa, men de har dog en Smule Natur, saa vi kan følge dem et Stykke paa Vej og somme Tider tugte og hjælpe dem. Men Narrene fra Byen kan vi ikke skifte Ord med. De svæver i Luften højt over det virkelige Liv; de er som Skum. De ejer kun Kunstord og Talemaader, en fin Leg med Ord. De gaar og spiller Komedie med Livet, indtil de dør."

Da Kold holdt op at tale, var Brochen forsvundet fra Pigens Bryst.

Naar han saaledes sad i de unges Kreds, havde han saa helt Herredømmet over Samtalen, at han begyndte og sluttede, hvor han vilde, uden at nogen mærkede det.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En Gang saa Kold nogle Piger og Karle stikke Hovederne sammen og fnise og hviske. Han gik hen til dem og sagde stille:

„Husk nu paa, at Pigerne er som Blaar og Karlene som Svovlstikker. Ja, gør nu ikke hinanden nogen Skade!“

De tav og skiltes straks.

Kold havde gerne i sit Hus et eller flere unge Mennesker, der af den ene eller den anden Grund trængte til at blive hjulpet aandelig til Rette.

En Sommer havde han saaledes en Karl gaaende, der var saa vanskelig at have med at gøre, at selv Kolds Søster, der ellers ikke saa let tabte Modet, var ved at blive utaalmodig. En Dag sagde hun:

„Sig mig dog, Christen, hvorfor skal vi dog egentlig beholde den Karl?“

„Han skal lære os Taalmod,“ svarede Kold.

En Vinter døde en af de flinkeste Elever. „Kold holdt en Tale ved Baaren og talte saaledes om det evige Liv“ — sagde en af Tilhørerne — „at vi syntes, at Døden ikke var til. Og til sidst bad han os synge saa højt, at vor døde Ven kunde høre det. — Det blev den dejligste Sang, jeg har hørt.“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

TALEREN — LÆREREN

Helt ordret har vi kun een Tale af Kold, den han holdt i København i Efteraaret 1866, og som findes trykt her bag i Bogen.

Vi har hans Dagbog fra Smyrnarejsen,*) en lille Afhandling fra 1850 om Børneskolen og nogle Breve. Det er alt.

Nej, Pen og Blæk var ikke hans Vaaben.

Og hvorfor skrive? Han som kunde tale; han, som talte saaledes, at Ørene aabnede sig, og Hjærterne glødede og brændte — og gemte hvert Ord.

Friskolelærer Stenbæk fortæller:

„Kold sagde en Gang: „Vi Mennesker er mer eller mindre fristede til at spille Komedie baade med hverandre og med os selv. Vi siger og gør eet, men vi mener et andet. Og til sidst kan vi slet ikke tale sandt; Komediespillet er gaaet os i Blodet. Hos de store er det værst; de tror, at Livet skal være saaledes. Hos dem er „Spillet" blevet til god Tone, til Kendetegn paa Dannelse og Kultur, saa det er nødvendigt, at Børnene lærer det.

Men vi Smaafolk er ikke meget bedre. Naar vi kommer sammen med de store, skruer vi os op og vil være anderledes, end vi i Virkeligheden er, baade i Tale og Adfærd ... Og saa ligger vi der.

Naar Bonden kommer ind til Præsten, er det kun hans Krop, der kommer ind; Bonden selv staar ude i Gangen ...

En Mand er ingen Abekat eller et Ekko af andre. Han

*) Udgivet af Harald Holm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

er det, Gud har skabt ham til; han er sig selv. Men dette maa vi vokse frem til; vi lærer det aldrig ved at efterabe andre." — Og Kold fortsætter:

„Giver jeg et Barn en Gave, saa har jeg Tak nok, naar jeg ser, at Barnet glæder sig, og bryder mig ikke om at høre denne evige Opmuntring fra Forældrene: Hvad siger du? Siger du ikke Tak?

Lad os hellere vente med det, til Barnet bliver større. Saa kommer Ordet „Tak" af sig selv. Og først da faar det Værdi.

De Forældre, der holder lange Forelæsninger for deres Børn om, hvorledes de skal opføre sig, de forstaar ikke Børnene. De kan være meget gode Mennesker, men de ser ikke, at de forkludrer det hellige, levende Liv i Barnet, som beder om Hjælp til at vokse."

Gamle Ane fortæller:

„Jeg var hos Kold en Dag for tyve Aar siden. Da hørte jeg ham tale om „den fri Vilje". Han sagde:

„Folk mener saa bestemt, at de har en fri Vilje, men for det meste er det ikke sandt. De allerfleste ligger bundne under en anden Vilje og maa danse efter den, indtil de lader sig løse af Vorherre. Først da rejser de sig og kommer paa Vejen til at blive frie."

„Dagen efter" — fortæller Ane — „følte Kold sig ved den Tid, han skulde op paa Skolen, saa svag, at han ikke kunde gaa op ad Trappen. I det samme kom flere Vogne med Folk, som vilde høre Kold. Gangen blev helt fyldt, og der stod Kold og var syg. Men han stod saa stille og taalmodig.

„Jeg har faaet noget ondt i Brystet," sagde han; „jeg maa vente lidt, om det vil flytte sig. Jeg venter ikke, det skal gaa bort; bare det vil flytte sig lidt, saa skal jeg nok kunne tale." Og da han havde staaet lidt, sagde han: „Saa, nu er det bedre; nu gaar vi ind."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Men som han talte den Dag!“ siger Ane. „Om hvorledes vi skal leve, for at vi kan være glade. Kun den, som arbejder, er glad, sagde han. Men den, som vil leve af andre og have det godt og mageligt selv, han mister Glæden.

Jeg synes, jeg saa disse to Veje foran mig og disse to Slags Mennesker. Aa, jeg ser dem endnu,“ sagde gamle Ane.

„Fortalte han ingen Historier?“ spurgte jeg.

„Jo,“ svarede hun, „han fortalte om to Koner. Den ene var fattig og boede alene i en Hytte.

En Aften havde hun ikke Mad i Huset. Hun lagde sit sidste Stykke Brænde i Kakkelovnen; det var midt om Vinteren. Saa lagde hun sig paa Knæ ved Ovnen og bad Fadervor og sagde til Vorherre: „Du ser, jeg har ikke mere; den sidste Bid Brød er spist og det sidste Stykke Træ lagt paa Ilden. Jeg har ingen andre at gaa til end dig, og hjælper du mig ikke, maa jeg dø. Men du har sagt, at naar jeg beder, skal jeg faa. Nu beder jeg: Giv mig Mad og Brænde!“

Et Stykke ude i Skoven laa der en Gaard. Der sad Husfruen alene hjemme, hyggeligt og godt. Hun var saa varm om Hjertet for sit gode Hjem, som Vorherre havde givet hende. Pludselig kom hun til at tænke: „Hvordan mon gamle Dorthe har det i denne strenge Kulde?“

Hun kunde knap vente, til Manden kom hjem fra Skoven, før hun sagde: „Dorthe skal have Mad og Brænde, og vi maa hjælpe hende straks! Jeg ved sikkert, at hun trænger.“

„Ja, nu kan vi se, om vi faar Tid i Morgen,“ sagde Manden.

Men hans Kone gav sig ikke. Hun sendte mange gode Sager til Dorthe den samme Aften.

„Det er klart at se,“ sagde Kold, „at en god Engel havde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

været inde hos den Gaardmandskone og sagt hende, hvad hun skulde gøre.

Men hendes Ros og Ære var det, at hun gjorde det straks."

Saa fortalte han om en Digter, der stod ved Havet i Stormvejr og saa et Skib kæmpe med Bølgerne og strande. Ved dette Syn blev han saa henrevet, at han greb sin Tavle og Griffel og skrev paa staaende Fod et Digt og begyndte at synge.

Andre satte Baade ud og frelste baade Folkene derude og Skibet.

Nu kom Kejseren, som regerede over Riget. Han befalede, at de skulde hænge Digteren højt op i Masten. Og det gjorde de.

„Og Kejseren havde Ret," sagde Kold.

En Friskolelærer fra Mors, som havde været paa Dalum i Vinteren 1868—69, fortæller:

„Da jeg kom til Dalum, var der 100 Karle; en Flok, som ikke kunde faa Plads, gik der om Dagen og hørte Foredragene.

Den første Morgen talte Kold om Gud. Det var Guds egen stærke Aand, som havde hjulpet hver eneste af os til at komme paa Skolen i Vinter. For Gud havde talt hvert Haar paa vore Hoveder. Ikke en Spurv døde, uden at det var hans Vilje.

Jeg forstod ikke rigtig, at det var Guds Aand, som skulde have ført mig hertil. Det var noget nyt for mig.

Senere spurgte Kold nogle af os, om vi havde været glade ved det, han havde sagt.

Jeg svarede, som sandt var, at det var alt for stort for mig. Men Dagen efter begyndte han saaledes:

„Her var en lille Fyr inde hos mig, som syntes, at det, jeg sagde i Gaar, var alt for stort for ham."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Nu tog han Æmnet op igen og talte saaledes om Guds Kærlighed til smaa og store, at jeg glemte alt omkring mig. Men det var jeg sikker paa, at det var med Guds Vilje, at jeg sad paa Skolebænk hos Kold. Og var det saaledes med mig, hvorfor skulde det saa ikke være lige saadan med de andre?

Han var saa svag den Vinter, at han mange Gange knap kunde gaa op ad Trappen til Skolestuen. Men stod han først paa Pladsen for Enden af Bordet og fik en Sang, saa kunde vi knap mærke noget.

Friske og stærke kom Tanker og Billeder. Og vi glemte alt — sad kun og hørte. Og bagefter sad vi som fastgroede til Bænken — saadan en Magt var der i det, han havde sagt.

Da kunde han vende sig om i Døren, mild og venlig, og sige: „Naa, ja, nu kan I synge en Sang!“

De sidste Maaneder kom han hver Aften op til os og samtalede med os. Han kom Kl. 5, og vi sad, til den var 7. Vi tændte ikke Lys, for saa kunde vi friere komme frem med vore Spørgsmaal. Det var forunderligt, som han forstod os og kunde svare os.

Stundom svarede han kort, men al Tid klart. Men kom der et Spørgsmaal, der krævede en udførligere Redegørelse, kunde han bruge hele Timer til Svar.

Jeg forstod ikke, hvor han fik al den Visdom fra og forstaar det ikke endnu.

— En Dag ventede vi Peter Larsen til Dalum. Kold plejede ikke at fortælle os, naar han ventede fremmede, men denne Gang gjorde han det Dagen forud. Og vi kunde se, hvor det livede ham op.

Hen imod Middag kom Peter Larsen og Kold op paa Skolen. P. Larsen satte sig straks, og Kold begyndte at tale.

„I Morges tidlig,“ sagde han, „havde jeg alt det, jeg vilde sige, friskt og varmt; men nu er Tiden gaaet, og jeg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

er bange, det er kølnet.“ Nu fortalte han om P. Larsen og sig selv, lige fra den første Dag, de mødtes.

„Peter Larsen har lært mig det største af alt stort, ja, det bedste af alt godt, at Gud elsker os.“

Vi havde aldrig hørt Kold tale saaledes. Før havde han været den stærke, myndige Lærer; men i Dag stod han saa forunderlig ydmyg, næsten barnlig. Og af alt, hvad han sagde, kunde vi høre, hvor inderligt han holdt af denne Mand og saa op til ham, næsten som en Søn til sin Fader.

Bagefter talte Peter Larsen, saa det ligefrem gnistrede af Hjertelag og Varme. Han fremsagde en af Davids Salmer og talte om Kærlighed.

Denne Vinter brugte Kold kun een Gang Bog paa Skolen, da han læste et Digt: „Den taknemlige“, som han derefter talte om og gerne vilde, vi skulde skrive af. Det sidste Vers var saaledes:

„Paa Kraften, du gav mig, blev ej jeg klog
og ønsker det ej at blive.
Kun eet jeg ved: at jo mer' jeg tog,
des mer' fik du Lyst til at give.“

Den sidste Dag kom han saa mild og kærlig og sagde, at han troede nok, at denne Vinter var den bedste, han havde haft. Den forrige Vinter havde Karlene næsten været ham „for stærke“; han kunde knap nok magte dem*). Og da Vinteren var gaaet, maatte han sige, at han havde gjort alt for lidt for at hjælpe dem. Det havde været med skælvende Hjerte, at han havde begyndt igen i Vin-

*) En af Kolds Lærere skriver: »Flere Gange, naar Kold skulde begynde sin Vinterskole og kom ind i de mange Bønderkarles Kreds, syntes han, de kunde være saa kødelige, saa tunge og uskønne at se paa. Og et Øjeblik kunde da Følelsen af hans Gerning tynge saaledes paa ham, at han var ved at synke i Knæ. Men naar han saa fik samlet sine bedste Kræfter, kunde han sige: »De kan hjælpes — de skal løftes. Og det maa gaa, inden de forlader os!«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ter. Og saa var det gaaet saa udmærket godt. Men vi — Karlene — havde hjulpet mest til dette, sagde han, og derfor vilde han sige os Tak.

Da jeg rejste — sluttede Manden fra Mors — sendte Kold Hilsen med til Poulsen-Dal, som da holdt Skole paa Mors. „De unge, jeg faar fra hans Skole, er af dem, der er gjort bedst i Stand," sagde han.

Til Kontor og Studereværelse brugte Kold sin store Dagligstue. Ofte gik han ogsaa ude.

En Morgen sad han i sin Stue sammen med en Ven.

„I Dag skal vi faa et godt Foredrag," sagde han, „naar bare min arme Krop vil give mig Lov til det. Aa ja, vi skal vel mindes om, at vort Legeme er svagt og forkrænkeligt; det er maaske nødvendigt for os.

Jeg har undertiden drømt, at jeg holdt en Tale. Og som Ordene da stod mig til Tjeneste, og som Tankerne kom imod mig! Noget saadant har jeg aldrig kendt Mage til, naar jeg var vaagen.

Jeg maa tænke paa vort himmelske Hjem, naar Kroppen er frisk og sund, og Aanden er stærk. Da skal vi kunne tale. Ja, da bliver det en Lyst baade at tale og at høre."

Undertiden hændte det, at han maatte sende Bud op paa Skolen, at han ikke kunde tale. En Gang kom han selv i det Ærinde. Han satte sig paa en Bænk mellem Karlene og sagde: „Jeg skulde jo tale, men jeg er syg og kan vist ikke. Jeg vil alligevel sidde her en Stund. Og er der nogen, der har noget paa Hjerte, saa kom kun frem med det; jeg skal prøve, om jeg kan tale lidt derom."

Der kom straks En med et Spørgsmaal, og Kold begyndte at svare. Men bedst som de sad, rejste han sig; der kom Ild i Øjnene og Lys over Ansigtet, og Svaret blev til et Foredrag. Da han var færdig, var Formiddagen gaaet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den Dag var der nogle Bønder i Besøg, og en af dem sagde 12 Aar senere til Forfatteren:

„Den Tale vendte op og ned paa mig. Jeg var paa Vej til at blive en Nar, men nu vaagnede Bonden i mig.“

En Dag stod Kold paa Skolen og skulde tale. Da kom han til at se ud af Vinduet og fik derved Øje paa et Faar, som ihærdig gnavede løs paa Kornet. Da han havde set lidt herpaa, sagde han:

„Nu tror jeg, vi tager et andet Æmne.“ Og saa talte han om Madstræbet; om dem, der kun lever for Kroppen og Føden.

En Dag standsede han midt i sin Tale, saa ned for sig og sagde endelig:

„Ja, nu vil vi lade dette hvile til en anden Gang. Jeg faar en stærk Tanke; lad os hellere tage den frem i Dag.“

Hvad han skulde tale om, maatte være fuldt levende i ham selv. Han talte nødig om andet end det, der „brændte“ i ham.

En Dag stod han og skulde tale, men kunde ikke faa begyndt. Han tog sit Lommetørklæde frem, foldede det ud og lagde det omhyggeligt sammen igen. Derefter fremtog han Snustobaksdaasen, som han havde faaet af Eleverne, og som var af Sølv. Men der kom ikke et Ord. Endelig sagde han: „Det var mærkeligt; jeg tabte Traaden og kan ikke finde den igen.“ — Den Dag talte han ikke.

De første Aar hændte det af og til, at han maatte gaa ned fra Skolen uden at faa sagt noget.

Han sagde en Gang til Knud Rasmussen: „Somme Tider ved jeg, hvad jeg vil sige, og til andre Tider ved jeg det slet ikke. Tidt naar jeg skal op at tale, er jeg saa angst, at mine Knæ ryster. Men naar jeg saa kommer ind og ser Ansigterne, og vi faar en god Sang*), da kommer

*) Kolds Yndlingssange til Brug om Morgenen var Grundtvigs: »Udrundne er de gamle Dage« og Kingos: »Nu rinder Solen op af Osterlide«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

baade Tanker og Ord af sig selv. Vi Mennesker er intet af os selv, Aanden er alt. Skulde jeg miste Aanden, saa maatte jeg tæres hen og dø."

Ofte begyndte han saaledes:

„Nu vil jeg tale om noget, som kom til mig paa Sengen i Morges." Eller: „Da jeg gik ude og samlede Sten." Eller: „Nu, da vi sang vor Morgensang —".

Tilhørerne maatte godt komme med Spørgsmaal midt i Talen, ja, endog sige imod. Det gjorde de da ogsaa, naar de syntes, han gik for vidt. Og det opmuntrede ham kun til at tale endnu klarere.

Han sagde: „De Tanker, som møder mig fra friske Mennesker, og som jeg ikke behøver at lede efter, de giver mig ofte de bedste Emner."

Præsten C. Appel spurgte en Gang Kold: „Hvorledes skal jeg bære mig ad, naar jeg vil tale godt?" — „Jeg gør saaledes," svarede Kold: „Om Morgenen, naar jeg vaagner, beder jeg Gud hjælpe mig. Og da sker det undertiden, at jeg faar det, mens jeg staar og vasker mig. Det maa være en god Gerning, som Aanden godt kan lide, dette at vaske sig. Men kommer det ikke da, gaar jeg ofte ned i Køkkenet og sætter mig ved Komfuret; der er godt varmt, og jeg kan godt lide at se paa den travle Virksomhed.

Nu kommer det ene efter det andet og byder sig til. Men nu maa jeg være lydhør og vagtsom, for der kommer mange Slags Tanker. Men naar det rette kommer, saa er der ingen Tvivl hos mig; det holder jeg fast paa. Eller maaske jeg hellere skal sige: det holder fast paa mig. Saa gaar jeg en Tur ud i Gaarden eller i Marken, inden jeg gaar ind i Skolen."

En Pige, som havde tjent der, fortalte, at naar Kold saaledes sad ved Komfuret, kunde hun høre, at han tænkte højt, som om han talte med nogen.

I de første Aar brugte han meget Grundtvigs Verdens-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

historie; den var en af hans kæreste Bøger. Han viste Ungdommen, hvorledes Gud havde ført Menneskeslægten frem gennem Tiderne til større og større Klarhed over sig selv og sin Bestemmelse i Livet.

Han fortalte om, hvorledes Gud havde brugt først det ene Folk og saa det andet til at bære sine Sandheds- og Kærlighedstanker frem. Åt Gud baade kunde og vilde føre Slægten og hver enkelt af os frem til det, som var hans Bestemmelse med os, tvivlede Kold aldrig om; det lagde han de unge stærkt paa Sinde. Men i de senere Aar brugte han kun Verdenshistorien som Udgangspunkt. Da kunde han komme ind paa alt mellem Himmel og Jord, naar det var til personlig Hjælp for Tilhørerne.

En Morgen kom Hans Hansen — Broder til Thyge Hansen — en af Kolds bedste Venner paa Fyn. Mens han sidder og drikker Kaffe, kommer de til at tale om de fire Grundkræfter i Livet: Det guddommelige, det menneskelige, det dyriske og det djævelske.

„Kan De ikke tale paa Skolen om dette i Dag?“ spørger Hans Hansen.

„Det ved jeg ikke endnu, men jeg tror det knap,“ svarede Kold. Han gik en Stund frem og tilbage paa Gulvet. Saa standser han og siger: „Nu er jeg fuld af Tanker om disse Ting.“ Og han talte saaledes, at Hans Hansen 14 Aar efter kunde gentage det meste deraf for Forfatteren.

Til Friskolelærer Rasmus Hansen fra Vejstrup sagde Kold en Gang, at han burde læse Grundtvigs Verdenshistorie mindst ti Gange igennem. Og da Rasmus Hansen indvendte, at Kold selv jo ikke læste noget, svarede Kold: „Men jeg er ogsaa noget for mig selv. De derimod har faaet Evne til at læse og granske.“

Kold havde ikke noget imod Bøger, som nogle nærsynede Folk mener. Men Afgudsdyrkelsen af Bøger spottede han. Klarere end nogen anden havde han set, at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„bare Bog gør ingen klog.“ Og *selv var han saaledes indrettet, at han maatte tænke sine Tanker uden fremmed Hjælp.*

I sine sidste Leveaar var Kold træt, naar han havde talt paa Skolen. Naar han da sad i sin Stol, sank Hovedet ned paa Brystet, Ansigtet var blegt, og Øjnene havde tabt deres Glans.

Aanden havde forladt ham; nu trængte han til Hvile. Jo stærkere og livligere han før havde været, des mere sammensunken sad han nu. Men det varede ikke ret længe. Der skulde ikke mere til, end at nogen af Eleverne eller fremmede kom ind og begyndte at tale om et eller andet Spørgsmaal, de var uenige om eller paa anden Maade optagne af — saa var han igen lyslevende og tog Del i Samtalen med samme Livlighed som ellers.

„Vi skal aldrig være bange for at bruge vore Kræfter til det, der ligger for,“ sagde han, „hvad enten det gælder Aand eller Haand, naar bare vi har dem. At spare paa Kræfterne til en anden Gang, er dumt, ja skadeligt. For bruger vi dem ikke, svinder de bort. Den Manna, som Israels Børn opsamlede men ikke brugte samme Dag, var Dagen efter ubrugelig. Og Ordet skal vi bruge, naar det brænder i os. Det er Guds Mening med os, at vi altid skal være parate, lydhøre og tjenstvillige i det rette Øjeblik, ikke lade Tiden upaaagtet gaa fra os. Det rette Øjeblik kommer maaske aldrig mere.“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

MELLEM AANDSFRÆNDER OG VENNER

„Første Gang, jeg saa Kold," siger Ernst Trier, „var i en Jernbanevogn. Folk sad og trykkede sig sammen om en lille graaklædt Mand, som talte roligt og sikkert. „Nu skal jeg fortælle jer," sagde han, „hvad en Bonde kan blive til i vore Dage." Saa fortalte han om en Bondekarl, som var paa hans Skole, og som nu vilde til København for at studere; han vilde være Præst. „Penge har han ingen af, men det skal Vorherre sørge for. Der er ingen Tvivl om den Ting. Pengene kommer nok!"

Trier var ung Student den Gang. Han blev saa betaget af Manden, at han straks spurgte, hvem det var. Saa rakte han Kold sit Kort og bad ham sende Karlen op til sig. „Jeg skal nok hjælpe ham lidt," tænkte Trier.

Senere finder vi Ernst Trier paa Skolebænk hos Kold i Dalum. Nu vilde Trier ikke være Præst; han vilde begynde en Folkehøjskole i Vallekilde paa Sjælland.

Ernst Trier havde jødisk Blod i sine Aarer, men hans Bedstefader var gaaet over til Kristendommen. Det brusede og gærede af Liv og Kraft i den unge Mand.

Bedst som Kold stod og talte og havde sagt noget rigtig træffende, kunde der lyde en gennemtrængende og klar Latter midt i Skolestuen.

„Saa," sagde Kold. „Nu ler Trier."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Trier kunde ikke holde Latteren tilbage — hverken Latter eller Graad. Men Kold kom til at holde meget af ham, skont de var grundforskellige. Han sagde en Gang til sin Kone: „Trier kan lære dem at le godt.“

Da Trier skulde begynde i Vallekilde, ønskede Kold ham til Lykke med Gerningen og opmuntrede ham til at prove.

„Men hvad skal saa Prøven vise?“ spurgte Trier.

Kold tænkte sig om og sagde saa: „Den skal vise, om De kan tale saaledes til de unge, at de kan faa Tag i dem.“

Den næste Sommer kom Trier igen til Kold. Han var straalende glad; nu havde han bestaaet Prøven. Det var gaaet særdeles godt med Vinterskolen.

„Ja,“ siger Kold, „men nu er Spørgsmaalet, om De har talt til Hjertet eller kun til Fantasien.“

Dette Spørgsmaal gav Trier meget at tænke paa baade den Gang og senere.

Men det viste sig, at Trier havde lært af Kold ogsaa at tale til Hjertet. Ingen har lært mere af Kold end netop Trier.

Han var saa frisk og glad. Kolds Hustru sagde ofte: „Vi kunde straks høre, naar Trier var i Huset; hans friske Latter lød over alt, og den smittede os alle.“

To Aar efter, at Trier havde begyndt sin Skole, sagde Kold: „Jeg ved ikke, hvilke Kunster Trier bruger, men Karlene, der kommer fra ham, er gjort godt i Stand.“

Han holdt Vallekilde for den bedste Skole næst efter sin egen.

Et Efteraar kom der to Karle, der vilde paa Skole hos Kold. „Vi kan hilse fra Trier,“ sagde den ene; „vi var paa hans Skole i Fjor.“

„Naa, ja, saa har De lært at gaa stille paa Trapperne,“ sagde Kold, „og det er en god Begyndelse.“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I Foraaret 1862 besøgte L. Schrøder og H. Nutzhorn Kold i Dalby. De var paa Vej til Rødding, hvor Schrøder skulde være Forstander og Nutzhorn Lærer. De havde meldt deres Komme til Dalby, og Kold havde svaret, at de skulde være velkomne. „Vi tager imod alle med den Sandhed og Kærlighed, vi ejer."

De var der i tre Dage, og det var mærkelige Dage for de unge Teologer. Hele Tiden var de sammen med Kold, og paa Skolen hørte de ham tale til Eleverne. Schrøder fortæller senere:

„Skolestuen var fuld af Folk, naar Kold talte. Der var mange Elever, og der var kommet to Vogne fulde af Folk helt nede fra Vejstrup. Og desuden var der Mænd og Kvinder fra Gaardene der omkring, kristelig vakte Bønderfolk næsten allesammen.

Den første Dag gav Kold en Oversigt over Middelalderens Historie. Han viste, hvorledes Kristenfolket ved Guds Hjælp havde bevaret sig selv under Pavekirken, det romerske Helvede, og hvorledes det var staaet op med Martin Luther og nu i vore Dage med Grundtvig.

Men dette var kun hans Tekst. Det, Kold talte om, var det daglige Menneskeliv, som de Kristne længtes efter at leve, og som Gud gennem alle Omskiftelser hjalp dem til."

Nede i Stuen spurgte Schrøder:

„Sig os nu, Kold: Grundtvig taler om Aand og Hjerte — det er to — og om Fantasi, Følelse og Forstand — det er tre — altsaa fem Grundkræfter i Menneskelivet. Men stundom kalder han Middelalderen for Følelsestiden og stundom for Hjertetiden. Dette løber sur for os. Kan De klare det?"

„Jeg skal forsøge det i Morgen paa Skolen," svarede Kold; „i Aften er jeg for træt."

„Dagen efter talte Kold saa klart og mægtigt om disse Ting," siger Schrøder, „at vi var meget betaget deraf."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Og senere maatte han holde Talen for Vennerne i København.

Hvad havde da Kold sagt?

Han havde sagt, at Hjærtet var den eneste Grundkraft, som var Mennesket medfødt. Derfra udgik Livet, som Vismanden havde sagt og Fædrene sandet, da de sagde: „At ville er at elske." Viljen kom fra Hjertet; her var vor Livskilde.

Aanden var den anden Grundkraft. Den havde vi ikke, men vi maatte faa den, dersom vi skulde blomstre og bære Frugt og naa det Maal, Gud havde sat for os. Aanden havde vi ikke medfødt, den fik vi kun som Gave. Den er Gæsten fra det høje, som kommer paa Besøg, og som vi skal lukke Hjertedøren op for og bøje os for. Den er Herre; vi er Tjenere.

Det er fejl, naar Studenterne synger: „Herrer vi er i Aandernes Rige!" Kunde vi saa sandt være Tjenere for Aanden, da skulde store Ting ske.

Han sagde endvidere:

„Aanden kommer til os paa tre Maader: gennem Fantasien, gennem Følelsen og gennem Forstanden, alt som vi er udviklede til at tage imod den. I Almindelighed er den første Vej mest aaben i Ungdomstiden, den anden i Manddomstiden og den tredie i Alderdommen. Dette er de tre Gribetænger, som vort Hjerte og Hoved bruger at modtage Aanden med.

Saaledes bliver Ord af Aand lagt paa vor Tunge. Derfor er det lige saa dumt at sige, at vi har Ordet i vor Magt, som at vi har Aanden i vor Magt. Vi er Tjenere, og det gælder bare om, at vi er *tro* Tjenere.

Da vi var Børn, lærte vi, at vi har fem Sanser: Syn, Hørelse, Følelse, Lugt og Smag. Men dette er ikke helt rigtigt; de to sidste er kun en Part af Følelsen. Saaledes faar vi kun tre Sanser at gribe den synlige Verden med, Syn, Hørelse og Følelse, og disse svarer til de højere

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sanser, som vi griber den usynlige Verden med. Men fremfor alt: lad ikke Aanden blive hængende fast i Forstanden. — Nej, lad den komme ned i Hjertet og Viljen og blive Drivkraft og Gerning. Det er dette, hvorom det gælder."

Og Kold fortsætter:

„Nu er vi inde paa den Afvej at gøre Forstanden (Hovedet) til Afgud. Alt skal komme an paa, om vi er et „godt Hovede "eller et „daarligt Hovede". Og saa glemmer man Hjertet, som dog er det, det kommer an paa. Der siges, at Jyden har et „godt Hovede", men det er ikke sandt. Det danske Folk har ikke meget Hovede, og det lidt, vi har, har vi laant af Tyskerne. Men vi ejer et Hjerte; lad os dyrke det."

Da Schrøder og Nutzhorn skiltes fra Kold, sagde han halvt i Spøg: „Ja, nu har jeg været sammen med Dem en lille Stund og lært Dem lidt at kende. Jeg vil nu ønske Dem Lykke til Arbejdet. Jeg har faaet den Tro om Dem, at De ikke vil gøre Skade. Det eneste skulde være, om De tog nogle af de Karle, jeg skulde have, for jeg skal nu have de bedste."

Nogle af Kolds Venner sagde: „Kold har Aand; der er han stor og stærk. Men Hjerte har han ikke meget af. Han er kold, som han hedder Kold."

Dette gjorde ham meget ondt. Hvis det var sandt, ja, da var han dømt. Og værre blev det, da hans egen Søster — den Kvinde, han satte højest af alle — fristedes til at holde med dem.

Han grundede længe paa, om de kunde have Ret. Under dette randt nogle Verslinier af Grundtvig ham i Hu: „Hjertet er Livets Kilde, Moder i Løn til hvert Kraftens Ord." Og lidt efter lidt klarede det sig for Kold, at Hjerte havde han lige saa vel som andre.

Valdemar Bennike, Højskolelærer i Vallekilde, fortæller:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„I den sidste Tale, jeg hørte af Kold, stillede han det Spørgsmaal: „Hvad vil det sige at være „Grundtvigianer?“ Og han svarede saaledes:

„Grundtvigianer er den, som har opdaget, at Mennesket har et Hjerte. Nogen tror, det er et godt Tegn paa Hjerte, naar de giver sig ynkeligt, fordi de f. Eks. har traadt paa en Snegl. Det er alligevel for smaat. Men naar en Moder vaager over sit syge Barn, til hun maaske selv bliver syg — det, vil da de fleste sige, er Tegn paa et stort Hjerte. Og det er det ogsaa, men for os Mennesker er ogsaa dette for lidt. Dyrene gør det samme. En Høne ofrer sig for sine Kyllinger, en Hund for sin Herre.

Nej, Tingen er, at Mennesket ejer et underligt Rum her inderst inde — et allerhelligste, som aldrig faar Sol og Sommer mere, hvis ikke „Gæsten fra det høje“ kommer og fylder det. Ned i det Rum gaar alle vore fineste Rødder. Der er Broen mellem Gud og os.

Vi er skabte til Aand. Vort Hjerte skriger efter Aand som den tørstende Hjort efter det rindende Vand. Og vender vi os bort fra Guds Aand, saa kommer andre Aander og fylder Rummet, tærer paa vor aandelige Livskraft og fremkalder et Skin, der lyser, men aldrig varmer. — Tomt kan Rummet ikke være.

Man har den ene Gang efter den anden søgt at tømme det: først de hedenske Stoikere i Rom, saa Munkene i Middelalderen og i vore Dage Lovtrællene. De vilde uddrive Naturen, baade den onde og den gode. Men det lykkedes ikke; det er imod Guds Vilje. Rummet blev bare fuldere for hver Gang af Sorg og Tvivl og alle de Magter, som hører Natten til. Til sidst var det kun en Tønde med sygt og surt Vand.

Men skal vi faa frisk Vand ind i en Tønde, som aldrig taaler at være tom, hvad gør vi saa? Vi tømmer den ikke, men vi sætter et Rør i Bunden og driver en stærk Strøm ind nedenfra. Da drives det daarlige Vand ud, efterhaan-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den som det friske strømmer ind. Saaledes arbejder Aanden i Menneskehjertet; med det rene driver han det urene ud. Her gælder det om gode, aandsfyldte Ord fra gode, aandsfyldte Mennesker. Da forsvinder det onde, naar det ikke længere faar Husrum."

„Se paa de unge," sagde Kold, „naar de kommer paa Skolen her. Jeg ser nærmest ingen Ting i deres Ansigter andet end Kød og en lille Smule Liv af den sædvanlige lette Slags. Men naar de har hørt en Stund, saa begynder det at lysne over deres Ansigter. Der kommer en ny Glans i Øjnene; de bærer Hovedet friere og lettere, ja, selv paa Gangen kan jeg se det. Da glæder jeg mig, thi da ser jeg, at Aanden blæser paa dem. Men jeg lader mig ikke nøje dermed. Naar der er gaaet endnu en lille Tid, og jeg ser den ene efter den anden sidde der stille og lytte med et underlig betaget Træk omkring Munden, da mærker jeg, at Ordet er ved at synke ned i Hjertet; at Kærligheden til Aandslivet gror.

Da glæder jeg mig mere. For da ved jeg, at Aanden gør sin Gerning."

Friskolelærer Rasmus Hansen, Vejstrup, var en af Kolds ældste og bedste Venner. I 1855 sad han paa Skolebænken hos Kold i Dalby, 30 Aar gammel.

Da han om Foraaret skulde rejse hjem, sagde han til Kold:

„Nu vil jeg gerne vide, hvorledes De kunde sige saa bestemt, at jeg skulde paa Skole her. De havde knap set mig, da De sagde det. Der er jo andre Skoler, og det var nærmest den paa Hindholm, jeg havde tænkt paa, før jeg saa Dem."

„Ja," sagde Kold, „vi har jo Hindholm og Rødding og et Par Skoler til. Men de sidste har endnu ikke tonet Flag, saa dem regner vi ikke med.

Rødding kom først. Den skal være Grænsefæstning mod

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tyskheden. Dernede har Striden staaet fra gammel Tid mellem Dansk og Tysk. Rødding vil opdrage Kæmper til denne Strid, og det er jo ret og godt.

Saa har vi Hindholm paa Sjælland. Der har Herremændene og Adelen stor Magt. Den Skole er rejst af Bondevennerne til Kamp mod Herremandsvælden. Bønderne vil frigøre sig og styre selv. Det er ogsaa et godt Arbejde. Men vi maa højere op.

Saa er der min Skole, som De nu kender. Den Fjende, jeg har rejst Kampen imod, er *Døden*. Ikke mod de eller de Virkninger af Døden, men mod Døden selv. Den Fjende bor os nærmere end baade Tyskere og Herremænd. Den bor i vort Hjerte Side om Side med Livet. Her skal Striden staa, den Strid, der varer Livet ud. Al anden Strid taber sig som Bølgeslag i Tiden, men denne Strid varer. Og at ruste sig til den, det er derom det gælder.

Derfor skulde De paa min Skole. Jeg kan lære Folk, hvorledes de kan leve Livet, saa Døden ikke faar Lov at ødelægge det. Dette skal være Maalet for os Mennesker.

Det vilde være en fattig Hjælp for Folk og Fædreland, hvis vi opdrog vore Børn til Tyskerhadere og Herremandsfjender, naar de ikke fik noget andet og højere at leve for.

Dette „højere" maa al Tid være Hovedsagen i Ungdomsskolen. For det er nu en Gang saaledes, at Mennesket formaar ikke at holde sig oppe ved egne Kræfter, ikke en Gang i sine reneste og bedste Timer. Just da forstaar vi bedst, at vi lever paa Laan, og at vi vilde synke hjælpeløse ned, hvis ikke en højere Magt af og til hjalp os op.

I vort Folks første Barndoms- og Ungdomstid var det Modet og Kraften, der holdt Folket oppe. Da kunde det avle Kæmper som Bjovulf og Uffe, der gik i Kamp og øvede Storværk, og Skjalde, som fortalte og sang om et Liv efter dette. Men nu lever vi i Alderdomstiden. Nu

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vilde Folk, der tog det paa den Maade, ikke naa stort længere end en Mand, jeg hørte Tale om i Ryslinge. Han vilde flyve, og han mente, at det kunde han nok, naar han kom tilstrækkelig højt til Vejrs. Saa lavede han sig en Fjerdragt, krøb op i Kirketaarnet og fløj ud af Lydhullet. Men han faldt paa Sadelmagerens Mødding, der laa lige uden for Kirkegaardsmuren.

Nej, nu maa vi søge Kraften fra en stærkere Rod. Vi maa søge ind til Kilden, til Kristus. For flyve skal vi!

Det var paa høje Tid, at Kristendommen kom til os, naar Folkelivet skulde reddes.

Da alt vort eget var opbrugt, kom Himlen imod os med den dyrebareste af alle Gaver: den Livskraft, som vil udløse de fineste af alle vore Evner, Kærlighedsevnerne, og som vil bære os gennem alle Omskiftelser ind i det Rige, som Gud har lovet os fra Begyndelsen.

Dette kan kun Kristendommen gøre — ikke Politik, hvor national den end er — ikke Videnskab, Kultur eller Kunst, for dette er kun Blade og Blomster paa Træet; det giver ikke Liv. Snarere tærer det og øder. Nu kan Folkelivet kun holde sig frisk i Jesus Kristus. Han er vor Livsrod.

Kun „det, der kom fra oven ned, kan blomstre i al Evighed". Derfor maa Folkehøjskolen nære sig af Kristendommen, saaledes som min Skole gør. Der vil være nok, som dratter ned paa Møddingen uden for Kirkemuren.

Luther sagde :„Troen er en underlig Ting; den driver os med Magt ud til Arbejde, hvor Vandet er dybt, og vi sjælden ser Land, men kun Himmel og Hav."

Jeg sad en Morgen hos Rasmus Hansen i Vejstrup.

„Vil du sige, at Kold var en lille Smule stolt, eller at han satte sig selv vel højt?" spurgte jeg.

„Nej, aa nej! Dertil stillede han for store Krav til sig

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

selv. Men sin Gerning satte han højt; den satte han over alt andet. Og saa det at være trofast; den Ære brød han sig om. Nu skal du høre om en Gang, Kl. Berntsen kom til Dalum. Kold gik i Træsko og graat Vadmel, ved du.

„Christen Kold er ikke forfængelig," siger Kl. Berntsen til ham.

„Jo, jeg er," svarer Kold. „Jeg gik lige nu og tænkte paa min Skole og alt, hvad jeg har udrettet, og var lige ved at synes, at jeg var en „farlig Karl", og det begyndte at krible og krable i Kroppen paa mig. Men saa saa jeg ned ad mig selv, og det hjalp. Jeg tænkte: Du er kun en ganske lille Mand, Christen Kold."

Gid alle vilde gøre lige saa, naar Hovmodsdjævlen rider dem, og sige til sig selv: Du er en stor Nar.

Kold sagde: „Grundtvig og jeg er de to eneste, som paa første Haand har faaet at vide, hvordan en Skole for Mennesker skal være. Naar Grundtvig er død, gaar jeg her alene, og jeg frygter for, at min Skole dør med mig. De kan gerne rive Bygningerne ned, for hvem skal tage Arven op efter mig. Gud give han fandtes; jeg ser ham ikke."

Ved en anden Lejlighed sagde han: „Vorherre er rig, det er et sandt Ord; men han er en stor Økonom. Han sender ikke en stor Profet til hver Nytaarsdag. Nej, nu vil han først se, hvor godt vi bruger det, han har givet os, før han sender os mere. Thi forstaar vi ikke at bruge det gode, da gaar det rask ned ad Bakke. Da hjælper hverken Kundskab eller Magt.

Danmark klarer sig ikke med Kød og Flæsk og Herremandskultur."

Han talte rent ud, og tungt faldt Ordene.

„Aa, kunde Grundtvigianerne faa Lov til at beholde Aanden og lade den tugte sig! Men pjatter de den fra sig, da er alt ude. Da er de ikke et Haar bedre end an-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dre, maaske ringere. Og deres Skoler følger med. Det er, naar vi kommer paa Moden og faar Magt, at det skal vise sig, om vi har Rygrad at staa imod med."

En gammel Ven fra Danmark skriver: „Kold saa vidunderlig klart. Han var Realist midt i Romantikkens Dage, medens vor Tids Grundtvigianere er Æstetikere og Eftersnakkere. Han sagde, at Opgaverne blev først givet til de Kristne, men vilde de ikke løse dem, blev de givet til andre. Vorherre bruger dem, der handler, ikke dem, der snakker."

„Min Skole," siger han, „glimrer ikke, men den er sand. Den gør det, den skal. Den begynder nedenfra med at vække Liv; senere kommer Oplysning og Kundskab.

Saadanne Skoler er de bedste for Ungdommen nu og langt ind i Fremtiden. Det kan gerne være, at vi en Gang skal bygge dem højere med Granskning af mange nye Ting, som vedkommer Folk og Samfund. Men lad os først faa Øjnene op her hjemme og se ind i os selv, faa fast Grund under Fødderne — Ballast. Thi den, der skal bære Vimplen højt, maa have en tilsvarende dybtgaaende Køl for ikke at kuldsejle."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

NY VÆKST

En Dag sad Kold hos Rasmus Hansen og spøgte.

„Naa, jeg ved nok, R. H., at De tror, det er Deres rare Kone, De elsker. Men det er i Grunden Dem selv. Er ikke ogsaa den stygge Egenkærlighed med i Deres Ægteskab?“

R. Hansen svarede udførligt og sagde til sidst: „Ægteskabet er det bedste Gærde, Gud har rejst mod Egenkærligheden. Naar jeg har Kone, Børn og Hjem, faar jeg ikke Tid til at tænke paa mig selv.“

Kold indrømmede dette. „Men,“ sagde han, „er ikke ogsaa dette et Udslag af Egenkærligheden, som bare vider sig lidt ud og breder sig fint over Kone og Børn. Deres Trivsel er min Trivsel; de er dog kun en Part af mig selv. Nej, det Gærde naar vist ikke ret højt.“

„Saa højt, som Vorherre ser, at vi stakkels Mennesker kan taale at have det, naar vi skal vokse frit,“ sagde Rasmus Hansen. Og deri gav Kold ham Ret.

Men Rasmus Hansen tænkte meget over dette, for Kold vilde næsten ikke tale om andet den Gang. Til sidst udtalte Rasmus Hansen den Mening, at Kold nok snart fulgte efter paa Ægteskabets Vej.

„Nej,“ sagde Kold, „jeg gifter mig ikke, før jeg bliver ked af Livet. Jeg har ikke Raad til den Luksus.“

En Tid efter spurgtes det, at Kold var forlovet.

Et Aars Tid efter mødtes de igen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Naa, er De nu blevet ked af Livet, Kold?“ spurgte Rasmus Hansen.

Kold saa forbavset op; han havde glemt Samtalen. Saa fik han at vide, hvad han havde sagt den Gang.

„Ja, det ligner mig,“ sagde han, „men da saa jeg fejl. Jeg skulde have sagt: Jeg vil gifte mig, naar Gud vil det.“

Den unge Pige, som skulde blive Kolds Hustru, var Datter af Gaardmand Jakob Jørgensen i Fangel. Hun hed Ane Kirstine Jakobsen. Om Foraaret 1864 kom hun paa Pigeskolen i Dalum. Hun var da 20 Aar. Hun var ikke af dem, der gik paa Taa for Forstanderen. Nogle af Pigerne var bly og bange og slog Øjnene ned, naar de mødte Kold. En gik og græd, fordi hun syntes, at Kold saa tværs igennem hende. Men Ane Kirstine saa ham ind i Øjnene og sagde ham imod, naar hun syntes, han var urimelig. Hun vilde heller ikke klæde sig efter Skik og Mode, men gik med det, hun syntes bedst om. Og hun kunde ikke lige straks slutte sig til Flokken. Men Kold sagde til sin Søster:

„Du skal se, at Stine bliver den flinkeste af dem alle.“

Og han fik Ret. Da Skolen sluttede, var der ingen, der havde „hørt“ saa godt som hun. Kold havde aabnet en ny Verden for hende. Hun kunde ikke skilles fra Skolen. Saa blev hun og hjalp hans Søster i Huset i to Aar.

I denne Tid blev Marie Kold forlovet med Lebæk, som havde været Elev paa Skolen. Og nu kom Kold mere og mere ind paa Tanken at gifte sig. Men han stred længe imod.

Der fortælles, at han en Dag havde staaet ude i Gaarden med bøjet Hoved uden at lægge Mærke til nogen, og at man da tydelig havde hørt ham sige:

„Det er underligt, at min Søster vil have Lebæk; men det er endda underligere, at jeg, gamle Mand, vil have Stine — dersom jeg da vil have hende.“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den ottende August var der stor Højtid i Ryslinge. Da var Vennerne samlede for at indvie den ny „Nazareth-Kirke", Birkedals Frikirke. Mange af Kolds Venner var til Stede ved Højtideligheden.

Paa denne Mærkedag holdt Chr. Kold sit Bryllup. Nu tænkte han, han fik Fred nogle Dage for Venner og tilrejsende Gæster, saa han kunde faa lidt Stilhed omkring sig. Han havde løst Kongebrev og blev viet i Fangel Kirke.

Han sagde til Præsten:

„De skal ikke holde nogen lang Tale, Hr. Pastor. Jeg agter ikke at løbe fra Stine, for hun og jeg er enige."

Om Aftenen paa Bryllupsdagen strømmede Gæsterne til, saa Huset blev fuldt. De kom fra Festen i Ryslinge. Og Stine vartede op som ellers. P. Larsen fra Dons var mellem Gæsterne, og da han Dagen efter fik at vide, at Kold havde holdt Bryllup og taget imod Vennerne uden at sige dem det, blev han vred for Alvor. Kolds Hustru har fortalt, at han „for ramme Alvor skældte Kold ud og stampede i Gulvet."

Kold fik ikke Lov at leve længe med sin unge Kone, knap fire Aar. Men det var de lykkeligste Aar i hans Liv. En god Kvinde havde han faaet, tro som Guld, og en ny Glæde for ham, denne Børneven, da han kunde tage sine to smaa Piger paa Armen, og de kunde le imod ham og sige „Fa'r!"

Tidt kom han om Aftenen ind paa Skolen med den ene paa Armen, og kunde da gaa fra Bænk til Bænk og tale og spøge med Eleverne.

Naar han talte paa Skolen, kunde det komme frem, hvor helt og stærkt han levede i dette nye Forhold. Han fortalte snart det ene, snart det andet, som Hustruen eller Børnene havde sagt, og drog Livsvisdom ud deraf.

„Nu har jeg faaet alle mine Ønsker opfyldt," sagde han en Dag i denne Tid. „Jeg har faaet den Gerning, jeg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en Gang drømte om, en Hustru, som møder mig i alt det bedste, og to gode Smaapiger."

Da Valdemar Bennike en Aften kom til Dalum, sad Kold i Dagligstuen og vuggede den ene af sine Døtre, skønt hun sov trygt.

„Det er et kedeligt Arbejde, De har der, Kold," sagde Bennike. Han var den ældste af 16 Søskende og syntes, at han her kunde tale med af Erfaring.

Men Kold svarede: „Det sagde De ikke, hvis De var Fa'r."

„Men det er da et unyttigt Arbejde at lade Vuggen gaa, naar Barnet sover," mente Bennike.

„Nej, det er ikke," svarede Kold. „Standsede jeg Vuggen, og Barnet vaagnede, vilde det føle sig ensomt, blive bange og græde. Men naar Vuggen er i Gang, mærker det straks, at det har nogen hos sig. Da jeg var ugift, havde jeg nok en Tanke om det, men nu først kender jeg det."

„Er min Kone bedrøvet," sagde han, „saa siger jeg til hende: Du skal ikke sørge. Se dig om! Du er omgivet af hele Guds Kærlighed. Men er mit Barn sorgfuldt, saa vil jeg sige: Kom, saa skal jeg fortælle dig en Historie."

Dette Samliv med Hustru og Børn bevirkede mere end noget andet, at Kold kom til at se mildt paa alt og alle de sidste Aar, han levede.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

LIVSSYN OG TRO

Christen Kold troede paa Aand, en hellig Aand, som styrede hans Liv og bar det oppe, fordi han følte dens Kraft i sin Sjæl. Og han bad til den Aand — her var han aldrig i Tvivl. Og han tænkte sig en Skare af tjenende Aander under Høvdingen, hver Aand med sine Evner og Kræfter.

Her har han tænkt paa Englene, som Jesus Kristus taler saa klart om.

Grundtvig stod paa samme Stade. Hvis vi vil forstaa disse to, maa vi gøre os klart, at deres Tale om Aand ikke var luftige eller poetiske Talemaader, men at det for dem var sand Alvor, den faste Hjørnesten under deres Tro, den, hvorpaa de byggede deres Liv.

En Præst siger om Kold:

„Hans Tale var saaledes, at de, som hørte ham, forstod, at Aanden levede derinde. Vi kunde ikke tvivle; en usynlig Magt raadede baade over ham og os."

Kold talte djærvt om Folkeaanden.

„Der maa," sagde han, „være en Grunddrift i Hjertet hos et Folk, hvis det skal kunne tage imod Aand.

Hos Israel var Grunddriften Længslen efter at „se Gud", at vokse op til at blive Guds udvalgte Brud her i Jordelivet. Og Messias, Guds enbaarne, skulde være Folkets Fanebærer. Dette er Livsnerven hos Moses og Profeterne og endnu mere hos Apostlene. Intet andet Folk har haft saa himmelstormende en Drift.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hos Grækerne var Grunddriften en anden: at faa Menneskelivet gjort saa frit og fint og fagert som muligt. Og Gud sendte Folket en Engel med Hjælp og Kraft til det Arbejde, saa meget som det kunde tage imod. Dette er Grækeraanden.

Hos Nordens Folk var Grunddriften en stærk Trang til Storværk, til at slaa Løgnen ned og oprejse Sandheden. Thor gik i Kamp med selve Midgaardsormen. Og hertil fik vi den Hjælp, vi længtes efter, saa langt som vi kunde tage imod.

Grundtvig synger:

„Aa, det gamle Nordens Vætte
han er just Bedriftens Aand,
svinger Mjølner mod hver Jætte,
lægger Fenrisulv i Baand,
er Mikael, som med Dragen
fører Kamp til Dommedagen."

Med Goterne kom denne Aand til Italien og fik Magten der til Fremgang for alle senere Tider.

Romerne var herskesyge; de skyede hverken Løgn eller Svig. Og nu havde de heri forødt deres Kraft. Goterne kom med nyt Mod og friske Kræfter, og vi ser de gode Følger: Biskop Hildebrand i Kirken, de mægtige Dantekvad, Michel Angelo i Florens — Venedig — Genua, Kolumbus til Søs og i vore Dage Garibaldi. Alt dette fortæller om Virkninger af samme Aand."

Saaledes fortalte Kold Verdenshistorie for Ungdommen. Og han sagde, at den samme Aand havde givet ham selv Kraft til at kæmpe og vinde Sejre. Da han begyndte med Folkehøjskolen, optaarnede der sig Bjerg paa Bjerg af Vanskeligheder; men des mere Mod og Kraft fik han af denne Lysengel fra Gud. Hindringerne kunde ikke skræmme; de staalsatte ham tværtimod, gjorde ham stærk og glad.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Efterhaanden var han mere end før blevet klar over, hvor lidt han formaaede uden Hjælp af Guds Kærligheds-Aand, og hvor fattig han var til at tage imod Solskinnet fra ham.

Der var enkelte, som prøvede at skrive op efter Kold. Men de erkendte, at det var vanskeligt at finde Ord for de Syner, han oprullede. „Det bliver blege Skygger," sagde de; „det nytter ikke at skrive." Her er alligevel nogle spredte Optegnelser:

„Gud er Livets Kilde, og Gud er Aand. Skabningen er Hjerte og tager kun imod. Dyr, Træer og Blomster giver Genklang af Aand som en Harpe, naar Strængene røres. Og tier den Klang, maa Livet visne. Det er den, der gør, at Fuglene synger og Jorden blomstrer. Men Aanden selv tager ikke Bolig i Skabningen; den gennemstrømmer den kun og giver den Liv.

Anderledes er det med os Mennesker. Saa længe kan Aanden strømme gennem os, at han til sidst fæster Bo i Hjertet og styrer hele vort Liv.

Men det kan en ond Aand ogsaa gøre; der er mange Mennesker, som træller under onde Aander.

Guds Maal med Menneskesjælen er, at den skal vokse op til helt at lade sig fylde af Aand, saa den kan blive værdig til et evigt Liv. Det er det høje Maal, vi stunder efter, og som vi kan naa. Men Synden gør Vejen trang, saa vi trænger til hele Livsløbet for at naa det.

Aanden har gennem alle Tider arbejdet paa at faa Menneskeslægten til at gaa frem paa denne Vej. Det ser vi gennem Historien. I vor Barndom læste vi om Syndefaldet; og det er sikkert nok, at Livet mellem os Mennesker ikke er saaledes, som Gud og vi selv ønsker det.

Hedningerne saa ogsaa dette. De gamle Grækere ledte efter den Harmoni, som var forsvundet, og vi Nordboer havde Midgaardsormen liggende rundt omkring Jorden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hele Skabningen er mærket af Synden, og vi Mennesker føler det dybest. Ogsaa Dyrene føler det. Trækker du en Hest ud af Stalden ved Nattetid, eller naar den er træt, kan du høre et Suk saa dybt, som kom det fra et Menneske. Og der fortælles, at fra de store Skove høres stundom dybe Klagelyd.

Hele Skabningen længes sammen med os ud fra Trældommen, ud til Frihed og Liv.

Men skal Aanden kunne udføre dette Arbejde, maa der findes en frisk Plet i Menneskehjertet, som den kan bygge paa og oprejse os fra. En saadan Oase er Længslen efter Frihed og Uskyld, Graaden efter det Guld, vi en Gang ejede. Her tager saa Aanden fat, naar den vil hjælpe os."

„Der fortælles om en gammel Mand, som vandrede hjemløs omkring, at han kom til en Landsby, hvor en Flok Børn legede ved Gadekæret. Glæden lyste i deres Øjne, og de var slet ikke bange for ham. Da mindedes han sin Barndom, og Mindet var saa varmt, at to tunge Taarer randt ned ad hans rynkede Kinder.

Dette saa to Aander, som i det samme fo'r forbi. De var ogsaa hjemløse, og de kunde ikke komme til Gud, før de havde fundet noget paa Jorden, som var „rent". Længe havde de ledt uden at finde, men nu tog de disse to Taarer, og Himlens Porte aabnede sig for dem."

„Der var en Gang et Skib, som kom ind i en Malstrøm. Der blev det kørt rundt, først i store Ringe, saa i mindre — nærmere og nærmere Sluget i Midten. Saaledes er Naturlivet.

Men tænker vi os saa en mægtig Fugl komme sejlende paa stærke Vinger over Skibet, rede til at bære alle dem i Land, som vover at gribe fat, og som holder sig fast, saa har vi et godt Billede paa dem, som tager mod Aanden."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Vi forstaar saa lidt af Guds Rige; det er os for højt og dybt. Men vi ser straks, at Daaben ikke er nok. Nej, da begynder Arbejdet; da er „Surdejgen" kommet ind.

Af Naturen har vi Mennesker et stort Hjerte for Kødet. Det gør os ondt for dem, som sulter og fryser — og Gud ske Lov for det! Men vi kender endnu alt for lidt til Grundskaden, den, som snører Menneskehjertet sammen i Sjælenød, og som er Moder til al Hunger og Nød paa Jorden. Og vi forstaar ikke, at Hungeren er efter Gud og efter den Sol, som aldrig slukkes, efter den Mad og Drikke, som er Føden til et evigt Liv.

Her maa vi vaagne. Her faar Aanden et tungt Arbejde, ikke med at dræbe den Smule Medfølelse, vi har, men med at løfte os op til noget højere og større, saa vi ser Skaden og bliver villige til at lade Aanden bøde den, ikke med Lapper af vor egen Fattigdom, men med Himlens Kræfter til nyt Liv, som skaber nye Mennesker og nye Samfund. Men dette Liv vokser ikke op paa et Aar eller to; det behøver en lang Taalmodsvækst. For det er Sennepskornet, som skal blive til et Træ.

Der findes Mennesker, som det kan regnes haabløst for Aanden at arbejde med; de er som den tunge, sejge Lerjord. Det er Tvivlerens Hjerte. Han synes aldrig det nytter; han tvivler paa Aanden, som er den eneste, der kan hjælpe. Her maa Himlen vente. Men Arbejdet bliver alligevel gjort. Det hænder for nogen, at han faar en stor Sorg eller en stor Glæde; thi Aanden kender tusinde Veje og benytter enhver Mulighed. Da brister Skorpen, Jorden smuldrer, og Sæden bryder frem. Den Slags Jord bærer meget godt Korn, naar den faar Varmen i sig.

Saa har vi Hjerter, som ligner Sand. De tager imod megen Sol og Regn fra Himlen, men slipper det straks fra sig igen. De er bevægelige og livlige, ødsler med varme Ord til alle Sider og gør raske Tilløb, men derved bliver

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det. De mangler Arbejdsviljen, det sejge, daglige Taalmod. Men Aanden ved Raad. Han sætter saadanne Mennesker i let Arbejde, opøver dem lidt efter lidt. Og saa sætter han dem ind i Livet for Alvor saaledes, at de maa blive staaende der, hvor han sætter dem. De faar Ansvar. De kan ikke længere komme udenom. Mangen en letsindig Nar er blevet til et Guds Barn i den Skole.

Endelig har vi den sure, kolde Muldjord, som er fuld af alle Slags daarlige Vædsker: Svig, Løgn, Had, Misundelse — en hel Hær af Lyster. Her maa Aanden skære sig ind med dybe Grøfter og faa det daarlige Vand bort, saa han kan komme til at bearbejde Jordbunden. Denne Jord kan ogsaa blive frugtbar, naar blot Solen faar Lov at gøre den levende.

Aanden er taalmodig over alle Grænser. Han slipper os ikke, før han har faaet os gennemglødet af det nye Liv fra Himlen, saa vi kan naa den fulde Salighed, som vi er født og skabt til. Men vi maa ville det saa ærligt, at vi bliver Medarbejdere. Uden det kan det ikke lykkes, for Tvang findes ikke i hans Rige.

Her ligger vort store Ansvar. Vi maa give os Aanden i Vold, lægge den gode Vilje til, ikke staa imod, men følge Røsten. Saa sørger han for, at Arbejdet bliver gjort.

Guds Vilje er den store Grundlov i Guds Rige."

„Nu skal jeg give Dem en Gaade at løse," sagde Kold, „og den er mørk. Hvor kan det være, at vi saa let lader os lokke af Synden, skønt vi saa godt ved, hvad den fører med sig? Saaledes har mange spurgt. Tingen er, at saa snart vi giver os Synden i Vold, bliver vi halvblinde. Vi ser kun „Agnet" og ved knap, hvad vi gør, før bagefter.

Vi længes altid efter Glæde, tomme og fattige, som vi er i os selv. Saa tager vi det første det bedste, som viser sig. Vi kan saa daarligt vente paa det, der ligger længere borte, selv om vi aldrig saa godt ved, at det er meget

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bedre. Den onde Aand, som lokker, ved dette. Han er klog; han skænker den søde Vin først. Senere kommer den sure og til sidst Bærmen. Da først forstaar vi det.

Men Guds Aand skænker ofte det bedske Bæger først; han tænker paa vor Fremtid. Men det Bæger vil vi kælne Mennesker saa nødigt tømme, skønt vi ved saa godt, det er til Helsebod, og at siden strømmer den gode Vin, naar vi først taaler at drikke den, til evig Glæde og Livslyst. Dette ved den onde Aand, og saa byder han os noget, der ser smukt ud, men som bare er tom Glimmer og Øjenforblændelse.

Men Menneskehjertet har dybe Rødder netop her. Vi lever i det lave og elsker det lave, og vi er saa lette at narre, for de fleste af os elsker Glimmer og Glans.

Saa tager vi med skælvende Haand imod saadanne Gaver.

Vi føler dybt i Samvittigheden, at disse Aander aldrig giver Livskraft, men kun tager og tærer. Først tærer de den Livskraft bort, vi fik af Gud. Paa den kan vi holde os livlige i nogle Aar; men saa er vor Modstand brudt. Saa bliver der Hungersnød i det Land.

Det er sandt, hvad der siges om Synderen: „Paa Guds Roser han træder".

Lad os kigge indenfor i en af de sædvanlige Danse-Sammenkomster. Saaledes som vi nu har Dansen, ligger den og vipper mellem godt og ondt. Ungdommen maa have Glæde; det forstaar vi alle, som selv har været unge, og som ikke siden er blevet blinde; men det skal være Glæde, som giver Livsmod og ikke tærer.

Det smukke og gode ved Dansen er snart kun det Øjeblik, da Døren gaar op, og Tonerne strømmer imod os. Da tindrer alle Øjne; da er Luften „ren". En Time eller to er der højt til Loftet, og alt er lyst og let; men saa kommer Heden, Overmaalet, og tager Magten. Øjnene brænder, og Kinderne gløder. Det er ikke Leg, men Storm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Man hører ikke en Sang, ikke et forstandigt eller betænksomt Ord — kun det samme Jag, til det slutter. Saa er Ansigterne slappe og Øjnene tomme. Nu trænger man til at sove ud — længe, længe — og samle Kræfter til nyt Kraftspild.

Nej, skal Legen være god, maa den give Kræfter, flere, end den tager.

Det er ikke altid let for de unge, selv om de baade er døbte og kristne, at skelne mellem de gode og de onde Aander. Men dette maa vi lære, at ikke en ond Aand skal komme i Lysham og lokke os bort fra Gud.

Her kan vi kende Træet paa Frugterne.

Saafremt vi har den sikre Tro i Hjertet, at Gud vor Fader og Jesus Kristus er med os, naar vi gør dette eller hint, da kan vi gøre det; men tvivler vi derpaa, da skal vi lade det være.

De onde Aander, som frister Menneskene, er slet ikke saa vanskelige at blive kvit, naar blot vi med en bestemt Vilje vender os fra dem. Lysterne, som lever i vort Hjerte, er værre at faa Bugt med; ja nogle af dem bliver vi ikke Herre over, uden at vi baade faster og beder.

Der lyder i hvert Menneskes Bryst en Guds Røst, som vi kalder Samvittigheden. Denne Stemme lyder for det meste kun sagte, og derfor bliver den saa ofte overhørt af Menneskene. Men lykkelig er for Tid og Evighed den, som lytter til Stemmen og udfører dens Befalinger. Den, som kender den, maa følge den for ikke at miste den. Men den, som ikke kender den, maa søge at faa den vakt; thi det er en sikker Stjerne, der lyser for ham og leder ham paa Retfærds Vej midt i Verdens-Natten.

Bibelen siger, at Stjernerne synger — ja, denne Stjerne synger. Og Vorherre er i Tonen, det ved vi fra Profeten Elias. Der kom Storm og Brag, men Herren var ikke i Stormen. Han var i den stille Lyd, som kom til sidst."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En Mormon spurgte Kold: „Hvorledes vilde De faa Vished for, at en Engel, som kom til Dem, talte sandt?“

Kold svarede: „Jeg vilde spørge ham: Frasiger du dig Djævelen og alle hans Gerninger og alt, som hører ham til? Og fandt jeg, at han paa dette Spørgsmaal kunde vove et helt og fuldt Ja, da vilde jeg spørge, om han troede paa Gud Fader, Søn og Helligaand, som Daabsordet lyder. Svarede han ogsaa paa dette et rent og klart Ja, saa vilde jeg sige: Fald ned paa dine Knæ sammen med mig og bed Fadervor! Kunde jeg da mærke, at Samfundsaanden var over os begge, saa vilde jeg sige: „Gaa nu! Og hvis du er af Sandhed, kom da igen til den og den Tid. — Det skulde Josef Smith have gjort. Og da han ikke gjorde det, tror jeg fuldt og fast, at hans Lære er Løgn.“

I et Foredrag har Kold bl. a. sagt omtrent følgende:

En Kristen kan ikke leve paa Kærligheden fra Gud Aar efter Aar uden selv at øve Kærlighed mod andre. Gør han det, mister han Livet fra Gud og bliver en aandelig Krøbling.

Du siger, at du gør Ret og Skel mod alle. Ja, det er meget, men det er ikke nok. Kærligheden maa drive dig længer frem paa denne Vej. Du maa vokse dig frem til — ligesom Gud og hans varme og klare Sol — at gøre mere end Ret og Skel. Og det skal du gøre uden at kræve Gengæld af andre. Gør selv det, du vil, at andre skal gøre mod dig! siger Kristus. — Men jeg kræver jo ikke andet end min Ret, siger du. — Kære Ven, er dette noget stort? Ingen ærlig Mand kan kræve mere end sin Ret.

Nej, dette er ingen kristelig Moral; det er god og ligefrem Hedningemoral. Men herfra stammer al Strid og Usamdrægtighed i Verden. Vilde vi nøjes med mindre end vor Ret, saa havde vi Freden paa Jorden.

Men hvem skal gaa foran her, hvis ikke vi Kristne vil?

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vi er fødte dertil i vor Daab, ikke til at tale om Fred, men til at øve og lyse Fred. Og et Fadervor fik vi i Daaben netop til det Brug. Se den femte Bøn! Overfor Gud sømmer det sig ikke at tale om „Ret"; der maa vi holde os til Naaden. Men vil du eje Naaden, saa maa du selv lade „Naade gaa for Ret" over for dine Brødre og Søstre her nede. Vil du være Guds Barn, saa er dette Prisen; billigere er Naaden ikke at faa. Gud vil, at vi skal lære at ligne ham. Han venter dette af os, og han kommer med dette Efterkrav til os fra Dag til Dag, saa længe vi lever.

Grundtvig har sagt: „Kendemærket paa Guds levende Børn er Troen, som vidner, beder og lovsynger."

Men dette er ikke nok; det er kun Livstegn, Blade og Blomster. Og Gud kræver Frugt. Troen paa Gud skal flytte Bjerge. Livet i Gud er ikke Tale, men Kraft. Det er Gerning — det er Daad.

Det er ikke Tankerne i Hovedet, men Livet i Hjertet, Gud forlanger. Hvis Hjertet er rent og stærkt, saa vil de rette Tanker komme af sig selv — og Ordene med. Ord kommer af Aand, naar vi trænger til dem. „Lev ret, saa taler du ret!""

„Kærligheden skal vokse, Egenkærligheden skal aftage og til sidst dø; det er Maalet for al menneskelig Udvikling, som Gud er med i. Og Gud har gjort det godt for os.

Straks, naar vi kommer til Verden, tager en Fader og Moder imod os i et lille Samfund, som vi kalder Hjemmet. Her kan Kærligheden gro frem i det smaa. Men senere, naar Væksten bliver større, skal vi øve Kærlighed baade imod Folkesamfund og Kristensamfund. Men vi maa begynde fra Grunden af i vort Hjem. Skal Livet være sandt, maa det være jævnt og ligetil. Saaledes er alt, hvad der kommer fra Gud.

Jo mere Kærligheden vokser, og Egenkærligheden aftager, des større bliver vor Glæde. For Kærligheden er

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Solen i alt Fællesskab, Toppen og Kransen paa al Salighed. At elske er at leve af Gud.

Den, som kender lidt til dette, vil ogsaa forstaa, at i „den anden Verden" vil vi først rigtig faa Glæden at kende; for der er det Kærligheden, som raader og styrer, og Egenkærligheden er ikke mere til. Saa kan vi ogsaa forstaa, at mellem de hjemløse og usalige maa det være slemt at være; for der har Egenkærligheden taget Magten, saa der er intet Spor hverken af Kærlighed eller Glæde.

Jeg saa en Gang en Flok vilde Slagterhunde, som vogtede paa hver sit Kødben. De stod og viste Tænder med Fraaden ud af Munden og med røde Øjne, parate til at fare løs paa hverandre, hvilket de dog ikke turde af Frygt for at miste, hvad de havde. Det var en styg Ligevægt, en grufuld Fred. Jeg maatte tænke paa de usalige.

Dette Syn har vi hver Dag imellem os i fuld Vækst mellem Mand og Mand, mellem Land og Land. Men Gud fordømmer ingen — det sørger vi selv for. De Mennesker, som det til sidst gaar saa galt med, har vokset sig saa langt fra Gud, at de kun kender det onde. Guds Billede er blevet visket ud hos dem, saa Gud ikke finder en Plet derinde, som han kan kendes ved — kun Egenkærlighed, Mørke og Kulde. Med fuld Klarhed og Vilje har de hærdet sig og sagt Nej til Frelsen. Hos Gud kan de ikke være; de kan det ikke, fordi de vil det ikke.

Saa vidt kan det gaa; saa stor Magt kan onde Magter faa over Mennesker. Men lad os ikke dømme nogen; lad os være sene til at tænke eller sige noget saadant om et Menneske. Vi ser kun det udvendige, og at dømme er ikke vor Sag.

Guds Aand har en endeløs Taalmodighed. Saa længe han ikke slipper et Menneske, skal vi Syndere endnu mindre gøre det. Og er der saa sandt en Gnist af Guddommen hos et Menneske, da venter Gud og arbejder gennem Aanden paa at drage det til sig."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Det kan være haardt nok for et Menneske at tænke paa Døden. Det ligger dybt i os alle at grue for denne gaadefulde Overgang til det ubekendte. Men for den, der tror paa Kristus, er denne Overflytning ikke noget Tab: det er en Vinding.

Naar en Udvandrer kommer til et fremmed Land, saa flokkes der en Del ukendte Mennesker om ham og spørger: Hvor skal De hen? Skal De træffe Bekendte? Skal vi hjælpe Dem? Men møder han da midt i Sværmen en gammel, trofast Ven, da bliver han glad og tryg.

Saaledes tror jeg, at falske Røster vil prøve at lokke og narre os ogsaa i Dødsstunden. Men mellem de mange, som raaber, vil lyde en Røst, som den levende Kristen straks kender. Det er Frelseren, som kalder.

Et Guds Barn kan være ved frit Mod; her er ikke Fare for at gaa vild eller at komme bort fra Vejen.

Naar vi saa kommer til vort nye Hjem, hvor vi skal leve og vokse, saa mødes vi der med Frænder og gamle, trofaste Venner. Og alt er Fred og Glæde.

Jeg vil nu straks spørge efter Luther og Grundtvig*); de to kan jeg saa godt med.

Og naar I — unge Karle — kommer efter, saa spørg efter mig. Saa skal vi mødes paany, synge, samtale og glæde os som aldrig før. For da er vi stærkere i alt det gode og kan langt bedre baade tale, høre og forstaa hverandre.“

„Nu lever vi i Aandens Rige“ — sagde Kold — „Nu driver Aanden denne vældige Gerning mellem Jordens Børn baade her i Jordelivet og paa den anden Side Dødsriget. Alt Kød skal se Guds Frelse. Han kalder paa dem, som sover; han styrker dem, som er vaagne. Han gør

*) Grundtvig var 33 Aar ældre end Kold, men Kold døde dog $2^1/_2$ Aar for Grundtvig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Guds enbaarne Søn levende, saa vi kan vælge eller vrage ham. Ingen slipper udenom Valget.

Saa kommer Tusindaarsriget, som Apostelen Johannes taler om. Det er Riget hos Sønnen.

Naar den Tid kommer, skal de, som ofrede Livet for Troen, opstaa. „Salige er de, som faar Del i denne Højtid," siger Johannes. Over dem har den anden Død ingen Magt. De skal være Guds og Kristi Præster og styre med Herren i tusinde Aar. Da vil han samle alle sine Venner fra begge Sider af Graven. I tusinde Aar vil han bo hos dem. Og i den Tid skal Fremgangen være stor paa Jorden.

Sidst kommer Riget hos Faderen, det, som varer evigt. Dette Rige begynder paa den store Dag, vi kalder Dommens Dag eller Herrens Dag.

Naar den Dag kommer, har alle Mennesker set Sønnen og hørt Ordet om det evige Liv. Og de har haft Tid til at gøre Valget. Herren har gjort alt, hvad han kunde, for at frelse, saa nær som at tvinge. Det kan han ikke.

Men da har de, som ejer Livet i Gud, vokset sig saaledes frem baade her, i Dødsriget og i Tusindaarsriget, at de nu kan faa den evige Salighed i Faderhuset.

Men den Glæde er saa usigelig, at vi endnu slet ikke kan eje eller bære den. Vi maa vokse os stærke nok dertil. Naar den Dag kommer, da skal vi være med! Det bliver en Fryd og Herlighed uden Lige. Da skal vi leve Livet helt."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

MELLEM HJÆLPELØSE

„Elsk din Næste, du kristne Sjæl,
Træd ham ikke med jernskoet Hæl,
ligger han end i Støvet.
Alt, som lever, er underlagt
Kærlighedens Genskabermagt,
bliver den bare prøvet."

B. B.

Det Ord kom tidlig ud om Kold, at han var „god at gæste" for alle, som havde det ondt. Ingen kunde trøste som han. Saaledes havde hans Moder ogsaa været.

Kold havde altid Mennesker hos sig, som han skulde „hjælpe" og blæse Liv i. Det var saadanne, som andre Lærere helst vilde bede Gud fri sig for. Men Kold: hvor meget Arbejde han stod i, og hvor opslidt han var — disse tog han sig af først og sidst. Og han gav sig aldrig, ikke før han havde prøvet alt. Oftest lykkedes det. Og da var de hjulpne, saa de stod. Og siden var de hans Venner for hele Livet.

Allerede i Ryslinge mødte han saadanne „syge" Folk. Fr. Nygaard fortæller om en Pige:

De kom med hende fra Nordfyn, og hun kom i Huset hos Frederik Larsens. Hendes Venner troede, at naar hun kom til at høre Birkedal, skulde det hjælpe.

Men hun var helt sindssyg; mindst af alt vilde hun i Kirke. Hun sad bestandig paa sit Kammer og græd. Og „Fr. Larsens Johanne", som havde trøstet saa mange, kom ingen Vej med hende.

Hun havde været trolovet med en Karl, som svirede og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

drak. Saa var hun bleven „vakt". Og stærk og hel, som hun var, havde hun sagt til Vorherre: „Er du den sande Gud, saa skal du gøre min Ven til en Kristen. Gør du ikke det, saa kan jeg ikke tro paa dig længer." — Men Karlen blev værre og værre, og nu faldt Pigen helt sammen. Hun syntes, hun havde stødt Vorherre fra sig og brudt sin Daabspagt. Hun sagde, at nu var hun evig fordømt.

Saa sendte de Bud efter Kold, og han kom.

„Nu sætter jeg mig her," sagde han, „og saa skal vi to prøve, om vi kan tale lidt sammen."

„Nej," sagde hun, „gør Dem ingen Ulejlighed. Jeg har skilt mig fra Vorherre. Jeg vil ikke være frelst!"

„Det er Løgn!" raabte Kold. „De vil være frelst!"

Men hun vendte sig bort og tav. Der blev ikke mere af Samtalen denne Gang.

Næste Gang, Kold besøgte hende, prøvede han at fremsige Trosbekendelsen med hende. Men hun vendte sig bort og sagde Nej.

Men Kold vedblev: „Jeg slipper Dem ikke, før De har sagt disse Ord: „Jeg frasiger mig Djævelen, hans Gerninger og hans Væsen!" Og med sin stærke Vilje tvang han hende til at sige dette efter. Næste Gang gik han videre. Han fremsagde det første Led af Troen, og hun gentog ogsaa dette.

Men da han kom til det andet Led: „Jeg tror paa Jesus Kristus," raabte hun: „Det faar De mig aldrig til at sige, for saa dør jeg!"

Kold maatte gaa fra hende, men han kom igen. Han kom hver Aften og talte med hende, og til sidst bekendte de hele Daabspagten sammen. Men hun sagde bestandig: „Hvad hjælper det mig? Det er jo dog Løgn altsammen."

„Det er det samme; sig det højt!" sagde Kold.

Endelig en Dag kom hun ind til Konen, der sad og spandt, og bad om en Rok. Saa satte hun sig til at spinde, og om Søndagen vilde hun med i Kirke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fra nu af gik det saa smaat fremad. Da der var gaaet et halvt Aar, havde Pigen det saa godt, at Folk kaldte det et Under. Hun var knap til at kende igen. Nu var hun tryg og glad som et Barn.

Da Kold kom til Dalby, fandt han mange ærlige Kristne, men nogle af dem havde faaet den Tanke, at de havde syndet mod Helligaanden. Blandt dem var Anders Jørgensen, senere Gaardmand i Birkende. Han var den mest begavede af de unge Karle. Før havde han været kaad og livlig, men nu var han mørk og tavs, og det blev stadig værre med ham.

En Dag kom han til Dalby for at høre Kold. Og Kold talte saaledes:

„Der er kommet flere Mennesker til mig her, som har sagt, at de frygtede for, at de havde syndet mod Helligaanden. Men til at gøre det er disse Folk alt for lidt oplyste og udviklede. Der skal Mod og Kraft og Klogskab af en egen Art til at vove sig saa vidt. Det er ikke Smaafolk, som gør det. Naar de er bange for at have gjort det, saa har de netop ikke gjort det. For den, som synder mod Aanden, er ikke bange. Han ved, hvad han gør, og han angrer ikke; Evnen dertil er udslukt hos den Slags Folk."

Disse Ord hjalp Anders Jørgensen. Fra den Dag blev han rolig og glad. Nu syntes han, at Guds Kærlighed smilte til ham over alt, hvor han gik og stod. I Birkende blev han en Mønsterbonde for hele Egnen.

Naar han talte om Kold, sagde han altid til sidst: „Ja, Kold kunde hjælpe et Menneske, som var i Nød."

En af Kolds Venner havde en god Gaard, men ingen Børn, og han sukkede dybt over det sidste. En Dag kom han til Dalum og klagede sig.

„Ja," sagde Kold, „jeg har faaet to Børn, men jeg er ikke tilfreds, før jeg faar tolv."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Aa," sagde Manden, „vi skulde jo være tilfreds med dem. Vorherre giver os, og bøje os under hans Vilje."

„Ja, vi skulde," sagde Kold, „men gør vi det, vi skulde? Nej, vi har ikke let ved at bøje os under Guds Vilje, og endda værre er det, naar vi skal til at takke. Vi beder om, at Guds Vilje maa ske med os; og det er rigtigt, for han kender os bedst. Men saa maa vi ogsaa vide, at det somme Tider svider til Kød og Blod. Saa dersom vi forud vidste, hvad der vilde ske med os, var der faa, som turde bede.

Lad os tage et Eksempel: En Mand og en Kone ejer en god Gaard og har en Søn. Han skal arve Gaarden og alt, hvad de ejer. Saa beder de, at Guds Vilje maa ske; han forstaar det jo bedst. Og saa forudsætter de ganske ubevidst, at Guds Vilje falder sammen med deres egne Ønsker.

Ja, han ved det bedst. Han ved, at det bedste for dem alle tre — og først og sidst for Drengen — er, at han mister Gaarden og bliver en fattig Husmand.

Saa kommer Guds Vilje. De gaar fra Gaarden. Manden skriver paa et Papir for en Ven, mister alt, hvad han ejer, og Gaarden bliver solgt. Hvorledes dette sker, har mindre at sige, men det sker. Det er haardt at takke den gode Gud for sligt."

„Det er sandt," sagde Manden. „Det er det bedste, De kunde sige mig."

Gennem al Kolds Tale gik som en rød Traad denne urokkelige Tro paa, at Gud er Styreren i stort og smaat. Dette gav hans Ord en forunderlig Magt. De kom som Lysblink og vakte den samme Tro hos andre.

En fattig Kone kom en Gang og klagede sig og græd; hendes eneste Ko var bleven dødssyg. Kold svarede hende:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Ja, De maa jo søge Raad og gøre det lidt, De kan. Men glem saa ikke at bede Vorherre om Hjælp.“

„Jeg ved nok,“ sagde Konen, „at Vorherre vil hjælpe mig til at blive frelst og salig. Men at han vil tage sig af min Ko, det kan jeg dog aldrig tro.“

Kold svarede: „Vorherre er med sine Venner i alle deres Sorger, og han hører vore Bønner baade om smaa og store Ting. Alt det gode, vi kan taale, det giver han os. Kan vi ikke tro, han vil hjælpe os i det smaa, saa kan vi langt mindre tro, at han vil hjælpe os i det største af alt.“

Konen vovede sig til at bede, og hun fik da ogsaa den store Glæde, at Koen kom sig.

En Mand kom til Kold; han vidste ikke sit levende Raad for, hvordan han skulde komme ud af det med sin Kone. „Det er vist bedst, vi skilles,“ sagde han. „Da jeg var ung, levede jeg i Kødslyst og Vellevned, og i den Aand valgte jeg mig en Kone. Den Gang kunde vi godt enes. Men siden jeg blev vakt, uden at hun blev det, er det gaaet galt. Nu ser jeg for sent, at jeg tog fejl.“

Kold indrømmede, at det var en daarlig Aand, der havde ført dem sammen. „Men hvis De tror,“ sagde han, „at det var Dem, der valgte Konen, saa tager De meget fejl. De har ikke taget Dem en Kone, men Vorherre har givet Dem en Kone, just den, De skulde ha'. Tro dog endelig ikke, at De er Mand for at gøre saa store Ting som at vælge den Kone, De skal følges med gennem hele Livet. Nej, Gud gav Dem Lov til dette. Og hav nu Taalmod; hvad der mangler nu, kan komme siden. En Gang vil De faa at se, at netop dette tjener til, at De begge vokser frem mod Maalet. Faar vi det ikke at se i dette Liv, saa ser vi det i det næste. Gud alene forstaar at styre. Og nu har De ikke andet at gøre end gaa hjem og se at faa det bedst mulige ud af Samlivet med Deres Kone.“

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Inden de skiltes, havde Kold hjulpet Manden til at tro. Og efter denne Dag blev Samlivet bedre og bedre mellem ham og hans Kone.

I 1864 kom en Kone ud til Kold og var meget nedtrykt. Hendes Mand var med i Krigen, og hun gik i Dødsens Angst for hans Liv. „Gud vil ikke svare mig længer," sagde hun.

Kold talte godt for hende, men det hjalp ikke. Til sidst tog han hende med op paa Skolen, hvor han talte om Guds Forsyn. Han tænkte hele Tiden paa den stakkels Kone. Hun sad stille og bedrøvet. Efter Talen sang de „Alt staar i Guds Faderhaand". Da Sangen var endt, rejste hun sig op. Der var faldet en Sten fra hendes Hjerte, og hun sagde: „Ja, naar alt staar i Guds Faderhaand, saa staar Hans der jo ogsaa."

Paa et Lærermøde i Dalum klagede en Lærer over, at Folk ikke kunde lade ham være i Fred. De plagede ham paa alle Maader og lagde ham alle mulige Hindringer i Vejen. Aa, det var saa strengt; hvad skulde han gøre? Kold svarede:

„Har De hørt om Manden med den lange Hale? Det har De vist ikke. Det var en Mand, der havde en uhyre lang Hale, og den var usynlig, saa Folk, der gik bagefter ham hen ad Vejen, kunde ikke tage sig i Agt, men traadte idelig paa Halen. „Av," sagde Manden; „kan I ikke lade mig være i Fred?" — „Jo, jo," sagde de, men de traadte igen.

Men til sidst saa de tydelig Halen, for han viste dem den selv. Men nu var det netop saa morsomt at træde paa den. Jo mere han vendte og drejede sig og raabte „Av", des mere traadte de. Han maatte hellere have hugget Halen af sig; det havde været meget klogere."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Læreren forstod godt Kolds Tale. Han trak sig tilbage og tænkte over Sagen.

Der kom en haandfast Karl og bad om Plads; han vilde høre Kold, sagde han.

„Men hvad godt venter De af mig?“ spurgte Kold.

Det vidste Karlen ikke saa lige, men han havde nu faaet Lyst til at høre ham.

Kold vilde gerne have Rede paa, om Karlen var af dem, han kunde hjælpe. Han spurgte frem og tilbage, men fik ikke noget Svar, han kunde blive klog paa. Til sidst spørger han: „Sig mig, er De bange for Spøgeri?“

„Nej, aldeles ikke,“ svarede Karlen. „Jeg tror ikke paa Kællingesnak.“

„Nej, nej,“ vedblev Kold, „men har De aldrig været bange? Haft en Skræk for noget ukendt?“

„Nej, jeg har da bedre Forstand. Hvad skulde jeg være bange for?“

„Saa er det bedst, De rejser hjem,“ sagde Kold. „Den, som ikke kan være bange, kan jeg ikke hjælpe.“

Ernst Trier fortæller morsomt om en ung Mand, der blev sendt ud til Kold for at „hjælpes“. Hvad der var i Vejen med ham, vides ikke, men han gik tilsyneladende upaavirket omkring en Tid og kom saa derfra*). Efter Aars Forløb (Trier maa have været sammen med ham paa Dalum) faar Trier Brev fra Københavns Ladegaard, at der var en, som ønskede at tale med ham. Da han kom derud, var det denne unge Mand, som havde været

*) Ingen af Eleverne blev tvunget til at høre Kold. De, som ikke ønskede at overvære Foredragene, kunde frit blive derfra. De gik saa omkring og røg Tobak. I Begyndelsen kunde der gaa en lille Flok, som vilde nyde denne uventede Frihed, men lidt efter lidt svandt Flokken ind, saa til sidst alle var samlede i Skolestuen under Foredragene. Der kunde dog være ganske enkelte Undtagelser.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hos Kold. Han fortalte Trier, at han havde været til Søs, havde levet vildt og var blevet straffet. Nu var han sluttelig havnet paa Københavns „Ladegaard". Han sagde: „Skriv for mig til Kold!"

Og Trier skrev. Han fik omgaaende Svar fra Kold.

„Giv ham Klæder paa og send ham herover!"

„Han blev saa," fortsatte Trier, „udstyret i min Frakke og min Broders Støvler og kom af Sted.

Nu er han en dygtig Lærer i Statsskolen." *)

En Dag sad der nogle Skolemænd hos Kold. De var utilfredse og modløse. De talte om en Friskolelærer, som var kommet paa Kant med Børnenes Forældre. Der havde været megen Strid og Uenighed, og nu var han rejst derfra.

„Ja," sagde Kold, „det kunde ikke gaa for ham paa den Egn. Han tog paa de Folk med for megen Fantasi, med alt for lidt Kærlighed og slet ingen Forstand."

En af Lærerne: „Men hvad skal da en stakkels Lærer gøre, naar de Folk, han arbejder iblandt, ingen Ting forstaar af hans aandelige Arbejde. Ingen Ting vil de ofre for en god Sag, selv om den nok saa meget er deres egen, og os Lærere ser de paa med Mistro, selv om vi slider os ihjel for dem. Vi er jo dog ikke mere end Mennesker, og vi har intet andet Middel end det stakkels Ord i vor Mund. Hvad skal vi gøre?"

„Det skal jeg sige Dem," sagde Kold. „De skal gøre, som jeg vilde have gjort, hvis jeg havde en Tjenestepige, som jeg gerne vilde have til Kone. Først vilde jeg sige ligesom andre skikkelige Friere. „Aa, Maren, hvor jeg elsker dig! Elsker du mig?" — Hun er en fornuftig og god Pige og svarer saa sandt, som hun kan: „Aa, ja saamænd; jeg synes godt om dig. Du er en god Husbond og giver

*) ɔ: Kommuneskolen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en god Løn; jeg har det godt her." — „Ja," siger jeg, „men dette er ikke Kærlighed. Du skal holde mere af mig end af nogen anden. Du skal elske helt, saaledes som jeg gør." — „Hvad er der i Vejen?" spørger hun. „Vi har da ikke været Uvenner. Jeg siger jo, at jeg holder meget af dig."

Længere vilde jeg ikke kunne komme med Ord. Det er let at se, at hun ved ikke, hvad Kærlighed er, og derfor forstaar hun mig ikke. Hvad skal jeg nu finde paa? Ja, jeg skal nu gøre det samme, som alle kloge Friere i et saadant Tilfælde vilde gøre.

Jeg tier stille, siger ikke noget om, at jeg elsker hende. Men i Stedet for begynder jeg at være opmærksom mod hende. Og det gør jeg med al den Elskyærdighed, jeg ejer. Jeg har et Øje paa hver Finger. Er Brændestykkerne for store — straks springer jeg til og kløver dem. Mangler hun Vand — vips, tager jeg den tomme Spand og henter Vand. Taber hun en Strikkepind — straks er jeg parat, bøjer mig og tager den op. Jeg gør hende alle de Tjenester, store og smaa, som jeg kan. Jeg vil forsøge at vinde hendes Kærlighed.

Naar en Tid er gaaet, begynder hun at takke og ser mildt paa mig. Nu kan jeg igen prøve med „Ordet".

Hun svarer maaske ingen Ting, men hun ser saaledes paa mig, at jeg deraf kan slutte, at nu har jeg vundet hende; nu elsker hun mig.

Saaledes skal vi bære os ad med dem, som ikke forstaar vore bedste Ord. Vi skal tjene og hjælpe dem saaledes, at de forstaar, at vi elsker dem. Da faar de Tiltro til os, og det er baade det første og det sidste. Saa kan vi tale, men kun om det, som „brænder" i os. Da vil de lytte til vore Ord; for da tror de, vi taler sandt."

I Efteraaret 1864 kom Bonden Hans Hansen til Dalum. Da havde Danmark mistet Sønderjylland. Han var dybt nedbøjet af Sorg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Det er uudholdeligt at være i Danmark nu," sagde han. „ Nu vil jeg sælge Gaarden og flytte til Norge."

„Nej, nej, Hans Hansen," sagde Kold. „Hvis De blot har en Lillefinger med i en Livsgerning her, saa er De i Guds levende Land."

„Ja," sagde Hans Hansen, „Tyskerne kan da ikke forbyde os at arbejde for Guds Rige."

Seksten Aar efter sagde Hans Hansen til mig: „Det er Kold, jeg kan takke for, at jeg ikke gik til Grunde den Gang."

Cornelius Appel kom ogsaa til Dalum, da han vilde begynde en Højskole i Rødding. Den skulde drives ligesom Kolds.

„Jeg mindes godt" — siger Appel — „hvor glad jeg var, da Kold sagde: „Ja, vi kan sagtens være glade, som faar Lov at tjene Livet og Sandheden, og som vil det, Aanden vil. Men vore Modstandere har Grund til at ængstes, for de bygger paa Uret. Ja, Aanden har mere Magt i sin Lillefinger end Verden i begge sine knyttede Næver."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

GÆSTER I DALUM

Kristofer Bruun fra Norge var i Danmark midt i Treserne. Han siger: „I sin Fremtræden var Kold en Bonde. Men hans Tale, der holdt sig ved Jorden — mer end nogen andens, jeg har hørt — var lige saa fængslende for den højt dannede, som den var forstaaelig for den jævne Mand. Det var, som han, mens han talte, holdt den lyttende Forsamling i sin Haand og førte den gennem rungende Latter og smeltende Graad uden Evne til Modstand, hvorhen han selv lystede."

Gudbrandsdølen *Sigurd Blekastad* var i Dalum i 1869. Han fortalte, da han kom hjem:

Kolds Tale er som Kolumbus's Æg. Straks, naar du hører ham, kan du tro, det er ingen Ting. Sætningerne er jævne og ligefremme, og Billederne kommer af sig selv. Du synes næsten, det er saa ligefrem en Tale, at du selv kunde sige omtrent det samme. Men han vokser — vokser sig ind paa dig — *ind* i *dig*. Det er ikke Tanker længer, det er Syner! Herlige Syner med høj Himmel, du ser. Og du maa tro ham. En klar Vaardag synger imod dig, strømmer igennem dig; og du er under en Magt saa stor og god, at du hverken kan eller vil unddrage dig. Du har aldrig før følt dig saa fri og stærk.

Kold er vanskelig at fortælle om. Du maa selv høre ham. Her kan man sige, som Bruun sagde om „Døberen",

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at „Ordet er Manden". Uden det er han bare en dansk Bonde."

I et Brev til Kold skriver Blekastad:

„Jeg vil altid mindes Deres kærlige Røst og Deres Foredrag, der bragte Lysning og Løftelse ind i mit Hjerte, som aldrig nogen anden Mands Ord har gjort."

I Vinteren 1867—68 kom Svenskeren *Dr. Ålund* til Danmark, sendt af Redaktionen af „Aftonbladet" for at gøre sig bekendt med de danske Højskoler. I sin Beretning om Rejsen skriver han i det nævnte Blad om sit Besøg i Dalum bl. a.:

„Man viste mig ind i et Værelse; og efter at jeg havde ventet en Stund, kom Kold. Jeg havde hørt Tale om Mandens Originalitet, men jeg havde endnu ikke klart forestillet mig, hvad Slags Person jeg skulde faa at se i ham. Foran mig stod nu en midaldrende Mand i en graa Vadmelsdragt med Hue paa Hovedet. Han saa tavs paa mig. Da jeg fremførte mit Ærinde, oplivedes Trækkene, et mildt Smil viste sig, og han rakte mig Haanden og bød mig Velkommen. Vi satte os nu og var straks uden al Indledning midt inde i Sagen." — — „Jeg fik snart Lejlighed til at høre en Prøve paa Kolds Undervisningsmaade. Han havde fortalt mig, hvorledes han først i en anden Egn af Fyn havde begyndt sin Lærervirksomhed blot med et Par Elever for at „hjælpe dem tilrette", og hvorledes Planen til at oprette en almindelig Højskole først lidt efter lidt modnedes hos ham. „Men hvorledes dette gik til og blev udført," føjede han til, „det skal jeg, om De vil, fortælle oppe i Skolen." Og i det Foredrag, han da begyndte, fortalte han for Eleverne — som sad han i en fortrolig Vennekreds — hvorledes en uimodstaaelig Indskydelse, som aldrig lod ham nogen Ro, havde drevet ham til at sætte sin Tanke i Værk. Forgæves havde Forstanden advaret ham for den Gæld, han derved vilde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

komme i; Aanden havde ligefuldt sagt: Du skal; Midlerne vil komme, efterhaanden som de behøves. Og saaledes gik det ogsaa. Han fandt, naar han mindst ventede det, en Ven, som hjalp ham med de fornødne Penge. Alt dette — fortalt paa en simpel Maade, fri for al Opstyltning, med stadige Hentydninger til stedlige Forhold, som var hans Tilhørere bekendte — gik ud paa at indskærpe Tillid og Mod under Bestræbelserne for det højere. Oplysende Eksempler fra Bibelen forekom ogsaa bestandig. Man saa og følte, at det var hans virkelige Overbevisning, at et bestemt Kald var udgaaet umiddelbart til ham, og at denne Overbevisning ogsaa meddelte sig til Lærlingene. At der laa noget overspændt i alt dette, faar saa være; thi det var ikke en Overspændthed af den sygelige Slags, som kun ruger over sit eget Jeg, men noget af den hellige Ild, som findes hos alle kraftige Naturer, der i en eller anden Henseende har ført Verden fremad."

— — „Ved min første Indtræden i Skolen forestillede Kold Eleverne for mig med de Ord: Saadan ser Ansigterne ud her." Et Menneskes Ansigt har al Tid Betydning; men ved en Læreanstalt som denne kommer man uvilkaarlig til først at vende Blikket mod Elevernes Ansigter. Der findes naturligvis forskellige Grader, men i Almindelighed har jeg i de Skoler, jeg har besøgt, fundet et vakt Udtryk med Liv i Øjet. Kold havde særlig Grund til at henlede min Opmærksomhed paa sine Elevers Ansigtstræk. Sjælen havde allerede trykt sin Adel paa mange, og hvor det endnu ikke var gennemført, var en god Begyndelse gjort."

Dr. Ålund fortæller videre, hvad han har faaet at vide om Pigeskolen og Friskolen, og slutter saaledes:

„En Skole som Kolds hviler om ikke udelukkende saa dog for største Delen paa Styrerens Personlighed. Naar han gaar bort, staar den i Fare for at falde sammen i Mangel af en fastere Ordning. Dette kan man ikke nægte

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

er en Fejl, men en Fejl, som mere end opvejes af den levende Aand, som en saadan Personlighed indgiver den." — Dr. Ålund kom hjem, gennemglødet af Begejstring for Folkehøjskolen; og samme Aar aabnedes Østergøtlands Folkehøjskole med ham som Forstander. Men hans Helbred holdt ikke til det strenge Arbejde; han maatte trække sig tilbage, og Skolen blev flyttet til Sunnevad.

I „Illustreret Tidende" skrev *Harald Holm* d. 20. Maj 1870 bl. a. følgende:

„Skolen i Dalum rejste sig som et Slot midt i de frugtbare fynske Marker. Sidste Aar har den været besøgt af 112 Karle og 100 Piger samt en Mængde Skolemænd. Og, hvad der er mere, den er blevet Forbilledet for alle de andre Folkehøjskoler.

Den Gang Grundtvig utrættelig talte og skrev om denne Sag, tænkte han nærmest paa en stor Højskole i Sorø, der uden alle Bihensyn og fri for al Eksamensvæsen og al udvortes Tvang kun skulde arbejde paa at gøre de unge Mænd dygtige til at tage virksom Del i det danske Folkeliv, og som derfor havde dansk Sprog, Historie, Literatur og dansk Lov og Ret som Hovedfag.

Skolen i Rødding optog denne Tanke, og i et toaarigt Kursus gav den en temmelig omfattende Undervisning i disse Fag og desuden i de vigtigste af Landbrugsfagene.

Men først Kold gav Folkehøjskolen den Form, hvori den slog Rod i Folket og virkede til saa stor Velsignelse, at ingen mere kan være blind for det rige Folke- og Menneskeliv, der er udstrømmet fra den og nu rører sig i vort Folk.

Han bortkastede de mange Fag og indskrænkede Skoletiden til et halvt Aar ad Gangen. Og han arbejdede udelukkende paa gennem Foredrag og Samtale at vække de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

unge og faa dem til at dele den Tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke, som fyldte ham selv.

I 1862 skød Højskolen et nyt Skud hos ham. Han begyndte at holde Pigeskole om Sommeren. Og disse Pigeskoler har allerede taget et mægtigt Opsving. De spreder maaske i endnu højere Grad end Karleskolen Liv og Glæde og Kærlighed ud mellem Folket.

Ved Kolds daglige Foredrag var der gerne fremmede tilstede; thi det var en hel Fest for mange en Gang imellem at komme hen at høre Kold. Der var undertiden over hundrede Gæster ved hans Bord foruden dem, der kørte bort straks efter Foredraget.

Af alt dette vil man kunne skønne hans store Indflydelse. Og dertil kommer, at Folk søgte alle Vegne fra til Kold med deres store og smaa Bekymringer. Han havde altid et Raad eller en Trøst at give dem med paa Vejen.

Hans Bestemthed i sine Udtalelser og hans Foragt for al overflødig Snak og tom Høflighed stødte sagtens mange bort; og lidt mistroisk var han maaske imod Købstadfolk, der tidt kom ud blot for at se ham. Men hørte han, at der laa een noget paa Hjerte, da forsvandt straks den ydre Kulde, og han saa mildt paa een med sine klare blaa Øjne, der var fulde af Liv og Venlighed. — I øvrigt var han en lille, spinkel Mand med fine skarpe og kloge Træk. Det var en forunderlig Myndighed, der hvilede over ham. Al pjattet Tale og pjanket Væsen veg bort, hvor han var. Og ved Siden af denne lille Mand i Bondekoften skrumpede saa godt som alle, der kom i Berøring med ham, ind. Hvor han var tilstede, var han altid „Læreren", ikke fordi han trængte sig frem — der var tværtimod tidt en næsten kvindelig Undseelse over ham, naar han skulde træde mere offentlig frem end sædvanlig. Og dog var der en Sikkerhed over ham, som aldrig forlod ham; thi han gik i sit Kald.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

... Den Dannelse, han arbejdede for, var først og fremmest Hjertets Dannelse. Og derfor var det ogsaa hans Grundsætning: „alt indenfra". Han vilde trænge ind til det inderste Sjæleliv for derfra at virke forædlende udad. Og hans Virksomhed gik derfor ogsaa ud paa at faa Folk til at kende sig selv. Men, sagde han, at kende sig selv er ikke at kende alle sine Fejl og Skrøbeligheder, men at kende sin høje Bestemmelse som Menneske. Og saa for Resten sætte alt i Guds Haand. Denne Livsanskuelse, som han havde en ganske særlig Gave til at meddele sine Disciple, er mere end nogen anden i Stand til at bære et lykkeligt, sundt og virksomt Menneskeliv. Og dens Følger i Samfundslivet havde alt saa smaat begyndt at vise sig, medens dens Indflydelse paa Sjælelivet allerede straks gav sig tilkende, naar man besøgte Skolen og saa de unge. Man fik en Fornemmelse af, at de havde lært Aandens frigørende Magt at kende.

Utrættelig arbejdede Kold til det sidste. Han undte sig næsten aldrig Hvile. Den sjette April sov han roligt hen, glad over at skulle gaa derhen, hvor vi ser alt det klarere, som vi her kun ser i et Spejl.

Den tolvte April blev han begravet, og der samledes Mennesker i Tusindvis fra alle Landets Kanter. Den store, gule Egekiste, som var dækket med Kranse, blev baaret over en halv Fjerdingvej fra Skolen til Kirkegaarden.

Saaledes kæmpede han mod Løgn og Skin og Død, idet han gennem den nye Skole viste Vejen til Sandhed, Virkelighed og Liv og vakte Troen paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke."

Frøken *Pio,* nu Fru Pio Olesen i Amerika, skriver i 1911 om Kold:

At virke til Forstaaelse af en Mand som Kold er vanskeligt. Et saa rigt Liv uden Glimmer, levet i Selvfornægtelse for at kunne faa Mennesker i Tale, er saa enestaa-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ende, at det for ret at kunne forstaas maa ses paa nært Hold.

Kold blev brugt i Danmarks Dæmringstid til ligesom at fremstille Lysbilleder for os. Hans Foredrag var som en Billedbog, han med kærlig og forstaaende Haand holdt frem for en Klasse af Børn, der gennem Anskuelsesundervisning skulde lære, at der var noget at leve for i det daglige Arbejde som et Led i Kæden, hvori vi ikke kan undværes.

Kold var ikke selv vakt ved lange, kedsommelige Missionsprædikener, men ved de Ord, der slog ned som Lyn i hans Sjæl: „Gud elsker Menneskene". Det Ord gik gennem hele hans Færd. Det var Drivkraften. Det lærte ham, at skulde han faa Mennesker i Tale, maatte han lægge det til Rette, saa alle kunde faa Gavn deraf. Han kom nænsomt og bankede paa. Han var blufærdig med de store Sandheder. Han vidste, at vi maa først længes efter at leve som Mennesker og føle, hvad menneskelig Kærlighed formaar, før vi kan fatte det guddommelige. Han forligte os med hverandre — sagde, at vi var ikke saa onde, som vi lod, men vi var heller ikke saa gode. Saa vi et smukt Glimt i et Menneskeliv, maatte vi holde fast ved det, naar Mørket kom; for det var Kærligheden, som havde givet sig tilkende. Og disse Glimt kunde maaske gentage sig, saa de til sidst dannede et Lysbillede. Vi kunde ikke vente at komme til at leve mellem fuldkomne Mennesker, men hver maatte søge at udvikle en nyttig Side til fælles bedste.

Ved Lignelser drog han os ind i et Samliv, hvor den ene maa tage Hensyn til den anden; og inden vi vidste af det, følte vi et Ansvar, som ikke tyngede, men som gav os Lyst til at „kæmpe med de bedste". Vi begyndte at forstaa Ordet om den Byrde, som er let. Og saaledes lod han os stave os frem i Menneskelivets ABC — stadig tænkende

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paa, hvorledes han skulde faa os til at føle, at Gud elsker Menneskene med den evige Kærlighed, der vil fylde alt.

Han sagde, at naar vi gik ud at hente Tørv, skulde vi først tage dem, der var revet ned. Vi skulde særlig have Omsorg for det, som var trykket ned af Samfundet, for det havde vi alle været med til og maatte bære vor Del af Ansvaret for. Han lagde os paa Sinde ikke at tage noget fra smaa eller store uden at give dem noget bedre i Stedet. Dette er en Leveregel, som man har godt af bestandig at erindre og følge.

Naar Kold for Enden af det lange Skolebord istemte Sangen: „Udrundne er de gamle Dage", grebes vi af en højtidelig Følelse; vi mærkede, hvor dybt han følte Ansvaret. Hans Tanker var ikke hentede fra Studereværelset, men kom hyppigt, naar han gik og lugede sit Korn eller syslede med andet Arbejde.

Hvorledes kunde han saa let faa Folk til at lytte — Folk, som ellers var vant til at lade Ord gaa ind ad det ene Øre og ud ad det andet? Det var fordi, han gav baade smaa og store Sandheder nye Klæder paa. I Grundtvigs Verdenshistorie havde han fundet Metaller til Udmøntning for jævne Folk. De maatte vide, hvad der var foregaaet i Verden. Lyset skulde tændes ogsaa i Borgstuen. Alle skulde vide, hvor stort et Vidunder Menneskets Levnetsløb var. Der skulde graves og udluftes. Jordbunden var død af gamle Tanker og Talemaader. Den maatte først og fremmest „oplives"; og deri skilte hans Skole sig fra de efterfølgende, der straks begyndte med at oplyse. Naar han gav os et Billede af verdenshistoriske Begivenheder, gjorde han det paa en saa beaandet Maade, at vi modtog et uudsletteligt Indtryk. Det var som en Røst fra det usynlige, men dog det mest virkelige. — —

Man havde fortalt Grundtvig, at Kold ikke var en Kristen. Grundtvig var derfor forundret over, at jeg vilde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tage over paa hans Skole. Jeg svarede, at jeg havde hørt saa modstridende Ting om den Mand, saa han maatte være værd at gæste.

Jeg havde været i Grundtvigs Hus i flere Aar og havde hørt næsten for meget.

Da jeg kom paa Skolebænken hos Kold, var det, som om alt det, jeg havde hørt, fik Liv, og hans Tale fik en enestaaende Virkning paa mit senere Liv; den fik mig til at optage den Kamp, vi alle maa igennem for at kunne udfylde en Plads.

Efter at jeg havde opholdt mig paa Skolen en Tid, skrev jeg et langt Brev til Grundtvig — en Redegørelse for Livet, der levedes paa „Kolds Skole", og det lod de gaa rundt til Gennemlæsning. Det bevirkede en Indbydelse fra Grundtvig til Kold om at være hans Gæst og tale ved Vennemødet d. 11. September 1866. Og det var ved den Lejlighed, han holdt sin bekendte store Tale, en Redegørelse for hele sin Livsførelse. Den havde den Virkning paa Grundtvig, at han snart lo og snart græd. Og Enkedronningen bad om at maatte takke Kold; men hans Hjerte var saa fuldt over for hende, at han ikke kunde udtale sig. Hun havde støttet flere fattige paa hans Skole, og han var ikke vant til Hyldest fra oven.

Efter dette Møde skulde saa de københavnske Grundtvigianere til at være folkelige; men de kendte saa lidt til Bønderne og turde ikke rigtig binde an med dem. Der gik Rygter om, at paa Højskolen spyttede man paa Gulvet, og Mellemmaderne var tykke. Sandheden var, at Kold og hans Søster i bedste Forstand var fine Folk. Der spyttedes ikke paa Gulvet. De havde hvide, rene Gulve og Gardiner samt et Hav af dejlige Blomster. Og de bød paa en Gæstfrihed uden Lige. Daglig kom der Vogne, fulde af fremmede, som vilde høre Foredrag og tale med Kold. De deltog uden Vederlag i vore Maaltider og rejste, styrkede i gode Forsætter, derfra.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kolds hele Væsen virkede saa harmonisk og beroligende, at flere Sindssyge fandt Hvile ved at være der.

Det var Folkets Skole uden Statsunderstøttelse. — —

Kold var med paa alle Spørgsmaal, der var oppe i Tiden; man kunde tale med ham om alt.

Jeg er kun een af de mange, han har haft saa stor en Indflydelse paa. Og disse Minder, jeg har genkaldt, er kun lidt af den Gæld, jeg betaler for de skønneste og lykkeligste Timer i mit Liv." — — —

Endnu en dansk Amerikaner skal faa Ordet:

I „Den danske Pioner", Omaha, Nebraska, har Kand. *J. Sandal* i 1909 skrevet nogle Minder fra Ungdomsaarene. Han fortæller her om Kold og hans Skole bl. a.:

„Faa har som Kold vedkendt sig og i Livet praktiseret Bjørnsons skønne Vers:

„Elsk din Næste, hver Kristensjæl!"

Ingen fattig Elev blev vist bort fra Kolds Skole; og det Paahæng, der paaførtes ham, blev mere og mere vidtrækkende. Man sendte uden videre disse Mennesker til Kold for at de skulde „hjælpes til Rette", naar der var noget i Vejen med dem; syg i Sjæl og Sind, Forknythed — ja, selv uvorne Drenge sendte man ham.

En storslaaet Gæstfrihed udfoldedes paa „Kolds Skole". Han sagde, at han gjorde Regning paa, at daglig tyve Mennesker skulde spise sammen med Eleverne og hans egen Husstand, saa det om Vinteren beløb sig til over to Hundrede daglig. I Sommermaanederne havde han Pigeskole med over hundrede Elever. Og i Ferien — om Høsten — kom en stor Skare af Højskolelærere, Statsskolelærere og Friskolelærere, alle i broderlig Forening.*)

*) Kold sagde altid, at 20 Gæster daglig kendes ikke i saa stor en Husholdning.

Om Elevantallet er det vanskeligt at tale bestemt, da der altid var

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Der stilledes svære Krav til denne Mand; men Aanden svigtede ham ikke, og med Ro og Overlegenhed klarede han altid for os de forskelligste Opgaver og Æmner.

Jeg holdt stærkt paa det videnskabelige; og triumferende oplyste jeg, at jeg kom fra København.

„Saa kan De rigtignok trænge til at blive luftet ud og børstet af," svarede Kold.

Jeg har lidt Kendskab til Abraham Lincoln. Og i meget har jeg fundet Lighed mellem disse to Mænd, navnlig i den rolige og bestemte Maade at svare paa, det altid klare Overblik over Forholdene, og endelig det støtte Lune, som til Svar brugte en lille Anekdote, der altid traf Sømmet paa Hovedet og forklarede mere end en lang, vidtløftig Tale.

Hvad jeg her har nedskrevet, er efter min egen Erindring. Under det tunge Livshverv herovre — under en lang og haard Dags Arbejde og ensomme Nattevagter, hvor kun fremmede Lyde høres, har disse Minder lyst op, givet Styrke og Haab. Om end Aar er tilbagelagt, er Minderne lige friske, lige klare. Og hvad man har kært, vil man gerne meddele til Medmennesker."

Saa er der *en jydsk Bonde,* der fortæller. Han havde været paa Kolds Skole i Dalum 2—3 Timer een Gang i sit Liv. Herom skriver han 13 Aar efter i et Blad:

„Den 22. April 1868 mødtes min Ven Kristoffer og jeg i Odense til Militærtjeneste. Min Ven var Skolelærer, og jeg var Gaardmand. Og nu var vi Soldater, og vi syntes, at det var at spilde Tiden.

---

en Del flere end de opskrevne. Kold bogførte nemlig aldrig andre end dem, der betalte.

De sidste Aar, han levede, maatte han sige Nej til mange, skønt det faldt ham tungt. Skolen kunde da ikke rumme alle. Det var hans Plan at bygge en større Skole Nord for den gamle. Men saa kom Døden; han naaede det ikke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I vor Fritid førte vi lange filosofiske Samtaler; vort Syn paa Livet var selvfølgelig fiks og færdigt.

En Dag sagde Kristoffer: „Gaa med op til Dalum Pigeskole i Morgen. Der er en Pige, jeg kender, som jeg har lovet at besøge."

Vi var enige om, at vi kunde ikke lide Kold. Ingen af os havde set ham, men hans Elever kendte vi mange af, og de forekom os at være nogle uskønne Skikkelser. Vi var ikke Fjender af Højskolen — jeg havde da været Elev baade i Rødding og Askov —; men disse Kolds Elever havde i vore Øjne den Fejl, at de altid slog om sig med store Ord om deres Tanker og Følelser og med Paastande, som de ikke kunde forsvare, fordi de i Grunden ikke havde den sande Ejendomsret til dem. Man havde Indtryk af, at de havde forløftet sig. Man kaldte dem „koldske".

Det var en god halv Mil ud ad Landevejen. Det skulde kun være et kort Besøg, og vi haabede, at Kold ikke vilde lægge Mærke til saadan et Par Soldaterfrakker.

Det gik dog anderledes med dette Besøg, end nogen af os havde tænkt.

Man tog godt imod os. Vi kom ind i Skolestuen, hvor Pigerne holdt Frikvarter. De gik i Klynger med hverandre om Livet og var glade. Os ænsede de ikke ret meget; men de var dog ikke bange for at tage os i Øjesyn. De sang lidt for os, og det lød smukt. Nu kom der Bud fra Kold, om de to Soldater vilde komme ned og hilse paa ham. Han var syg og sad i sin Stue. Det var os meget imod, men vi gik.

Det var et stort Værelse til højre for Indgangsdøren. Midt i Stuen sad Kold i sin Lænestol. Han sad uden Frakke, men det forbavsede mig ikke; jeg havde ofte nok hørt, at han var usædvanlig i sin Klædedragt. Og det kunde vi heller ikke lide.

Han saa sammensunken og lidende ud.

„Det er vel Dem, der er Lærer og har Embede?" sagde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han til min Ven. „Og Dem, der har været Elev paa Rødding?“ — til mig.

„Ja,“ svarede vi. Det var rigtigt nok.

„Hvad synes I saa om Soldaterlivet?“ spurgte han.

„Aa, det ærgerlige er, at Tiden, vi bruger, er ganske spildt,“ svarede Kristoffer.

„Sig ikke det,“ sagde Kold, „eller sig det sent. Jeg vilde ønske, at mine Elever, og ikke mindst dem, jeg holder mest af, alle maatte trække lige i Trøjen fra mig af. Det er min inderlige Overbevisning, at det er det bedste, som kunde times dem.“

Min brave Ven saa i dette Øjeblik umaadelig dum ud. Det var tydeligt, at han ikke længer „var med“. Men Kold vedblev:

„Min Moder sagde ofte til os Børn, naar vi gabede: „Gab ikke saa højt, mit Barn, at dit Hjerte bliver koldt!“ Jeg ved ikke, om min Moder mente noget dermed; det var maaske kun en almindelig Talemaade. Men jeg har ofte tænkt paa den under min Manddomsgerning.

Naar jeg nu i den korte Tid har naaet at faa noget Liv i mine unge Mennesker, saa de rigtig har begyndt at faa de Ting kære, som jeg viser dem, og de saa kommer tilbage til deres gamle Forhold, saa vil de alle profetere: men de fattes Myndigheden. Der skal leves noget længere, inden den kommer. Da kunde jeg ønske at raabe ud til dem: „Gab ikke saa højt, at eders Hjerte bliver koldt!“ Jeg tænker ikke saa meget paa den Skade, de dermed gør den gode Sag, men meget mere paa den Skade, de selv lider derved; thi nogen Usandhed er der i alt dette, og det usande er usundt. Det er den Slags Folk, man har for Skik at kalde „koldske“. Jeg synes, at Benævnelsen er meget træffende. I kender den vel nok begge to?“

Ja, det gjorde vi rigtignok. — Kold fortsatte:

„Kan man nu tænke sig et bedre Raad for saadanne Folk, end at de kom lige fra mig og i Trøjen, saa de fik

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Munden rigtig lukket til i den første Tid og fik Lejlighed til at sunde sig lidt?

I første slesvigske Krig gik jeg med. Jeg følte Kræfterne røre sig i mig og mente, at det var derhen, jeg skulde. Men jeg opdagede snart, at det egentlige Krigshaandværk ikke var mit Kald. I Eksercitsen var jeg en ren „Sven Dufva". Men saa opdagedes det, at jeg besad Kogekunstens Gaver, og paa denne Vis ydede jeg mit Bidrag til Fædrelandets Forsvar og var ikke utilfreds. Men jeg gjorde ogsaa noget andet. Naar Kammeraterne var trætte eller kedede sig, saa var der igen Brug for mig, som ikke var træt og ikke kedede mig. Saa fortalte jeg Historier og, hvad jeg ellers havde, for dem. Og der, mens de trohjertige Bønderkarle sad omkring mig med store, runde Øjne, fødtes Tankerne i mig til min Manddomsgerning. Der fik jeg Forberedelsen. Jeg var dog meget ufærdig til at begynde, skønt jeg havde gaaet meget i Livets Skole, og et underlig bevæget Liv har det været. Jeg maatte til Smyrna i fem Aar og fik da Lyst til at komme hjem igen. Jeg gik saa op gennem Landene og havde Haandvogn med, og den trak jeg selv.

Ad saadanne Veje har jeg hentet min Myndighed, og jeg giver kun af, hvad der er mit eget først."

Dette er kun et Grundrids af, hvad han talte med os om i de Par Timer, vi var hos ham. Jeg har ikke turdet fremstille flere af de Træk og Tanker fra hans tidligere Liv, som han gav os, fordi jeg føler, at jeg ikke magter at fremstille dem til den rigtige Forstaaelse. Jeg vil kun sige, at der iblandt dem var Betragtninger, som i højeste Grad overraskede mig paa samme Tid, som jeg følte det ægte sande deri.

Den Dag opnaaede han at se os to superkloge Fyre sidde lige overfor sig med „store runde Øjne".

Jeg staar nu i min Manddomsalder og har siden den Tid lidt Skade i min Tro paa baade det ene og det andet;

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

men *det* staar levende for mig, at jeg denne Gang stod for en Mand, der talte, som han gjorde, fordi han var kaldet dertil. Og jeg har aldrig, hverken før eller siden, saaledes set et Menneske vokse for mit Øje, som den gamle, lidende, sammensunkne Mand.

Jeg er undertiden gaaet af Vejen for Højskolen; og det kunde jeg gøre, fordi jeg lever et tilbagetrukket, ubemærket Liv og aldrig har kunnet bruges til at løbe med i den store Hale uden for fuldt Alvor at spørge: Er det nu ogsaa fuld Sandhed?

Men trods alt dette ved jeg sikkert, at jeg aldrig vil bryde Staven over Højskolesagen. Det var mit Udbytte af Besøget hos den gamle Højskolemand, at jeg, skønt jeg i denne Sag har faaet Øje for Misbrugene, ikke stirrer mig blind paa dem.

Vi fik saa vore „Femtal" paa Hovedet igen og marcherede af efter Odense. Jeg var forbløffet, men paa samme Tid løftet og frigjort. Og min Ven med hans sunde, gode Natur — det mærkede jeg siden — var heller ikke gaaet Skud forbi.

Kold saa ingen af os siden. Han døde kort Tid efter.

Kammerraad *E. Møller,* Horsens, har fra sin Deltagelse i Lærermøderne hos Kold optegnet følgende Erindringer:

„Jeg vil nu berette lidt om nogle Oplevelser, der fik meget stor Betydning for mig. Herved tænker jeg paa min Skolegang hos den bekendte Christen Kold. Jeg besøgte ham i to Sommerferier, men var der kun 3 Dage hver Gang.

Det er vel nu omtrent 50 Aar siden. Jeg mindes saa tydeligt, at vi var 3 Lærere, der paa den første Tur fulgtes ad til Fods om ad Fredericia, og at vi anden Gang, da der var et Par Bønder med, kom med Dampskib frem og tilbage mellem Horsens og Odense.

Mine Rejseudgifter og Betalingen for Kost og Ophold

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paa Skolen i 3 Dage beløb sig hver Gang til 10 Kroner. Flere Penge havde jeg ikke Raad til at anvende, og det holdt endda haardt nok at skaffe dem tilveje. Men jeg maa rigtignok tilstaa, at jeg aldrig har brugt Penge, der har givet mig et rigere Udbytte.

Opholdet hos Kold fik en mægtig Indvirkning paa min Sindsretning og mit Tankeliv. Saa tidt jeg tænker paa, hvad jeg hørte hos Kold, er det, som jeg endnu sad paa Skolebænken og modtog de samme stærke Indtryk af hans Tale som den Gang.

Der var ingen Elever paa Skolen, mens Sommermøderne holdtes, men den store Skolestue var altid fuld af Tilhørere, naar Kold holdt Foredrag. Desuden flokkedes Folk om ham, hvor han gik og stod, for at tale med ham om, hvad der laa den enkelte paa Hjerte.

Det var ikke en ensartet Kreds, der søgte til ham, men en helt broget Skare: Mænd og Kvinder, Præster og Lærere, Bønder og Købstadfolk, Soldater og Tjenestekarle, unge og gamle*). Hans Ord havde Ærinde til alle og afsatte blivende Spor hos de fleste.

Der sad en Dag en lille Forsamling paa en Græsmark i Nærheden af Skolen og talte om Kolds sidste Foredrag. Han havde fortalt om Hunnerne og Goterne under den store Folkevandring; og han var derefter gaaet over til at paavise, hvorledes de nedbrydende og opbyggende Kræfter er virksomme saa vel i større og mindre Folkesamfund som i de enkelte Menneskers Liv. Da sagde gamle Pastor Melbye, at det var det bedste Foredrag, han nogensinde havde hørt, og Højskoleforstander Trier bekræftede dette for sin Part med den Tilføjelse: „Vi andre vil altid blive smaa ved Siden af Kold. Men Gud ske Lov, at vi Smaafolk dog ogsaa kan bygge noget nyttigt op hver paa sin Vis."

*) Nogle, især Lærerne, indmeldte sig for kortere eller længere Tid; men alle andre kom og gik efter Behag. *M. K.*

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

En Dag fortalte han os om en Samtale, han havde haft med en alvorlig Kvinde, som klagede over, at der var saa lidt Menneskekærlighed i Verden. Medfølelsen med de lidende og Villigheden til at hjælpe de trængende var saa sørgelig ringe. „Kan det da aldrig blive bedre med os?“ spurgte hun. „Jeg har bedt Vorherre om at gøre mig bedre, men jeg synes ikke, det har hjulpet paa mig.“ Dertil svarede Kold, at han forstod saa godt, hvad der var i Vejen med hende. Hun havde mærket, at Kærligheden gør Hjertet godt, og derfor higede hun efter mere uden at forstaa sig paa, hvor meget hun kunde taale. Havde hun bedt om større Kærlighed uden at blive bønhørt, da var det gaaet hende efter Skriftens Ord: „I beder og faar ikke, fordi I beder ilde.“ „Kærligheden bringer os Glæde, naar noget lykkes for den, vi elsker, og naar vi kan hjælpe dem, der trænger; men naar vi saa ofte er Vidner til megen Ondskab og Lidelse uden at kunne hjælpe, medfører Kærligheden Sorg og Smerte. Lad os da nøjes med den Kærlighed, vi har. Gud giver os nok, hvad der er tjenligt, ligesom han i det hele giver os dagligt Brød til Legeme og Sjæl.“

En anden Gang raadede Kold os til at se mildt paa vore Medmennesker. „Det gør vi rettest i og har mest Glæde af,“ sagde han. „Kan vi se paa det gode hos andre og undskylde deres Fejl, som vi for det meste slet ikke kender Aarsagen til, da sparer vi os selv og andre for megen Ærgrelse og aabner os en Mulighed for at faa en gavnlig Indflydelse paa dem. Det skulde særlig Lærere og Opdragere lægge sig paa Sinde.“

Kold var blevet opvakt til at tro paa Guds Kærlighed, og denne Tro vedblev at være den bærende Kraft i hans Liv. Desuden var det blevet ham klart, at vi ikke faar nogen ret Forstand paa Menneskelivet, inden vi kommer til at tænke over dets Forhold til Aandens Verden, hvor dets Grund er lagt, dets Maal bestemt og dets Liv givet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Derfor var hans Forkyndelse saa hjertelig mild og tillige aandelig overbevisende.

Jeg mindes endnu, hvor det gjorde mig inderlig godt, da han talte om, at vi Mennesker trods Fejl og Fald, der nødvendig medfører Lidelse og legemlig Død, dog har vort Liv bevaret i Følge vor Forbindelse med Aandens Verden, hvor Gud lever og holder paa os med Magt og Miskundhed, saa vist som hans Billede i os ikke er helt udslettet.

Om det dybest sunkne Menneskes Oprejsning husker jeg, han sagde lignelsesvis: „Hvor der endnu er en levende Celle bevaret, der er Haab." I sine Foredrag og Samtaler var det stadig Livets aandelige Side, han henledede vor Opmærksomhed paa. Det var da ogsaa derfor, han sagde: „Den aandelige Livsoplysning, som er Hovedfaget her paa Skolen, har jeg selv overtaget; det andet besørger mine Medhjælpere."

Før vi hørte Kold, var vel ingen af os fremmede for, at vi Mennesker er modtagelige for aandelig Paavirkning, og at der i den aandelige Verden lever personlige Væsener, gode og onde, som har Evne og Vilje til at hjælpe eller skade os. Vi havde vel ogsaa mærket visse Tilskyndelser eller Advarsler, som kun kan forklares ved aandelige Magters Indgriben. Men vor Tro derpaa var for det meste kun en Forestilling (Fantasi) eller en Følelse.

„Den nødvendige Forstand kommer altid sidst," som Kold plejede at sige, naar han talte om Ordenen i al Livsudvikling. Kold vilde da hjælpe os til at forstaa, at vort Forhold til Aandernes Verden er en Virkelighed, som vi kan og skal regne med. Han gik nemlig ud fra den Slutning, at naar vi alle havde aandelige (hjertelige) Erfaringer, saa kunde vi vel ogsaa bringes til at indse, at de var lige saa paalidelige som de sanselige. Tænkningens Love og Forholdet mellem Aarsag og Virkning er nemlig ens overalt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Adskillige af Kolds Paastande kunde i Øjeblikket synes helt urimelige; men i Almindelighed slog hans Forklaringer og Eksempler saa godt til, at vi maatte give ham Ret. Jeg var glad ved alt det, jeg fik at høre; mest dog ved, at jeg fik et udvidet Syn paa den aandelige Verdens Storhed og Herlighed.

Kold fik naturligvis mange Spørgsmaal, som han ikke kunde eller vilde besvare.

En Spørger var f. Eks. besværet af, at han ikke vidste, hvor meget han skulde bestille for at kunne trøste sig med, at han havde gjort sin Pligt. „Det kan jeg ikke sige Dem," svarede Kold, „da jeg ikke kan sætte mig i Deres Sted. Men da vi er kommet til at tale om Arbejde, vil jeg bare sige, at De skal udføre Arbejdet saa godt, at De kan have Glæde af at se paa det."

En anden, der spurgte, om Mennesket var født med Aand, svarede han: „Det er os nok at vide, at vi er modtagelige for Aand."

I øvrigt gav Spørgsmaalene ham ofte en velkommen Lejlighed til en eller anden Betragtning.

En Dag kom han saaledes til at tale om Englene og deres Virksomhed. Da hørte jeg, han sagde:

„De gode Engle kan hjælpe Menneskene, fordi de kender forud for os, hvad vi kan blive til, og hvad vi behøver. Paa samme Maade er vi jo sat til at hjælpe Planter og Dyr. For Resten er der sikkert nok Engle over Engle, som der er Himle over Himle."

I det, jeg har meddelt, tør jeg ikke indestaa for, at Kolds Ord er anførte nøjagtigt, da jeg intet har optegnet, men Meningen har jeg ikke taget fejl af. Hvem der hørte ham og med det samme blev overbevist om Sandheden af hans Lærdom, følte vist ingen Trang til at skrive noget op. Hans Maade at tale paa og hans ejendommelige Evne til at klargøre sine Lærdomme kan da heller ingen skriftlig Beretning give et fuldkommen klart Billede af.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det, jeg lærte hos Kold i de seks Dage, jeg var der, har givet mig noget at tænke paa og glæde mig ved, saa længe jeg lever. Hver Gang jeg mindes ham, tænker jeg paa, hvad Jødernes Udsendinge sagde, da de havde hørt Jesus: „Han talte som den, der havde Myndighed, og ikke som de skriftkloge."

Landstingsmand *Jørgen Pedersen,* der ikke var Gæst paa Skolen, men i seks Aar Lærer der, skrev i 1911 i „Højskolebladet" imod Jakob Knudsens Bog „To Slægter": — — „Naar Forfatteren til sidst vil give Indtryk af, at der var noget snævert og lummert over Livet hos Kold, saa er dette i den stærkeste Modstrid med Virkeligheden. Paa Kolds Skole var der netop rummeligt og velsignet frisk.

Kold var af Naturen i det ydre kølig. Han hørte ikke til de Lærere, der hænger deres Elever om Halsen. Men hans Hjerte var fyldt af Kærlighed til Mennesker og Trang til at hjælpe dem. Og hans Redskab var først og fremmest Ordet.

— — Han sagde uforbeholdent, hvad der for ham var Sandhed. Hans Valgsprog var: „Sandheden har guddommelige Kræfter." Men han sagde ikke Sandheden hensynsløst. For ham var det tværtimod en Grundsætning, at „der er ingen Sandhed uden i Kærlighed". Han sagde sine Sandheder af et kærligt Sind og i et kærligt Øjemed.

Nej, den, der vilde tegne et Billede af Kold, som kunde give Eftertiden det rette Begreb om den Mands Storhed og Betydning, han skulde have fremhævet som et Træk, der overstraalede alt andet: Kolds enestaaende Evne til at hjælpe Mennesker til Rette i de store Spørgsmaal som i de rent dagligdags Forhold. Han skulde have vist, hvorledes Grundtonen i al Kolds Tale var Forkyndelsen af Guds Kærlighed til Mennesker og hans faderlige Omsorg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i stort som i smaat for hver enkelt, der i Hengivenhed og Tro, i Tillid og Taalmodighed blot vil lade ham raade.

Ved denne Forkyndelse formaaede han hos sine Elever at fremkalde en Glæde og Tryghedsfølelse, som for mange af dem har haft afgørende Betydning for hele deres Liv.

Og overfor disse Kendsgerninger synes jeg, at enkelte Særheder og Ufuldkommenheder skal have Lov til i Stilhed at synke i Glemsel."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

DEN SIDSTE SKOLEVINTER

Saa stærkt som Kold levede i sit Arbejde, kunde man ikke vente, at han med sit svage Helbred vilde blive nogen gammel Mand, at hans „Lys" skulde brænde ustandseligt. Om Vinteren var der Karleskolen med Tale, Ordskifte, Samliv og Samtale inde og ude, og om Sommeren Pigeskolen paa samme Vis. Og saa alle de fremmede ud og ind Aaret rundt og Lærermøderne i Høst. Ved disse maatte han slaa Slag paa Slag for de nye Skoletanker og ofte samtale til langt ud paa Aftenen.

Dette tog stærkt paa hans Kræfter. Naar han satte sig, faldt Øjnene til, og naar han kom i Seng, kunde han ikke sove. Tankerne arbejdede for stærkt.

Efter Nytaar tog Kræfterne af Dag for Dag. Men paa Skolen vilde han. Han havde saa meget at sige disse Karle — mere og mere, syntes han, eftersom han mærkede, det lakkede mod Enden.

„Dyrk eders Hjerter!" sagde han. „Vil vi være Mennesker i Aand og Sandhed, maa vi staa under Guds Aand med alt, hvad vi ejer. Da først faar vi Livets Herlighed at se, og da bliver vi stærke og uforknytte og kan overvinde Verden."

„Hvis jeg faar Lov at leve," sagde han, „vil jeg tage fat paa Luthers Katekismus og forklare den for eder — ja, ret prøve at vise, hvor god Gud er mod Menneskebørnene."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saaledes talte han hver Dag lige til første Marts, skønt han var meget svag.

En Dag kom den nye Præst fra Dalum, P. A. Holm. Han spurgte, hvorledes det gik, og Kold svarede:

„Jeg arbejder paa at faa dem til at tro."

Sidst i Marts kunde han ikke mere, men maatte gaa til Sengs. Han led ikke, men laa og brændte ud som et Lys.

Da dette spurgtes, kom der mange og besøgte ham. Mærkede han da, at de kom, fordi de elskede hans Arbejde, livedes han op og glædede sig.

Thyge Hansen kom ogsaa. Han saa godt, at det led mod Enden.

„Sig mig, Kold, er De bange for at dø?" spurgte Thyge.

„Ja, det er jeg," svarede Kold. „Men det har hændt mig saa mange Gange i mit Liv, at naar noget tungt har mødt mig, og jeg ikke saa nogen Udvej, saa er Vorherre kommet og har givet mig Kræfter, saa jeg er kommet igennem det. Det vil han ogsaa nok gøre nu, naar jeg skal gaa Døden igennem."

De kom til at tale om Skolen. Da sagde Kold:

„Jeg skulde gøre Børnene i Stand for Pietisterne og hjælpe nogle verdslige Narre til at blive Mennesker, og det har jeg ogsaa arbejdet paa. Men naar jeg kommer op i vort nye Hjem i Himlen, saa skal jeg holde Skole for Alvor. For dette mit Skolearbejde hører nu med til Guds Rige."

Doktor Helweg fra Odense kom hver Dag. Han og Kold var saa gode Venner. En Dag sagde Kold til ham:

„Ved De, hvad Paulus skriver i Romerbrevet, 13. Kapitel?"

„Nej," svarede Dr. Helweg.

„Han skriver: „Bliver ingen noget skyldige uden dette at elske hverandre!"

To Dage før han døde, kom Laurits Hagen fra Kerte-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

minde. Han var Kolds Præst. Kold gik da til Alters sammen med sin Hustru.

For havde Kold næsten været bange for Nadveren. Det var Lysgaaden, som han knap nok turde stirre ind i; det var Himlen paa Jorden, det højeste og største af alt, hvad han kunde tænke sig her. Men heller ikke havde han haft Mod til at være udenfor. Saa var han gaaet til Alters to Gange om Aaret. Dette var da altid de største Højtider for ham. Hver Gang han laa der paa Knæfaldet, kom der en Fred over ham, som drev al Angst og Tvivl paa Flugt. Da glædede han sig i sin fattige Sjæl; da følte han sig rig og stærk. Nu havde han blandet Blod med sin Herre og Frelser.

Men denne sidste Gang var han tryg og glad. Han sagde: „Gud har gjort det godt for mig i alle Ting. I hans Naade alene er der Frelse."

„Ja, alt staar i Guds Faderhaand," svarede Præsten.

„Syng den!" bad Kold. Og da Præsten havde sunget den til Ende, sagde Kold højt og klart „Amen!"

„Det kan være svært nok at have en syg Krop," sagde han, „men værre er det, naar Sjælen er tynget af Tvivl og Vantro. Og det kan komme."

Men det kom ikke. Det saa ud til, at Gud vilde spare Kold for dette. Han laa der saa lys og glad. Han sagde:

„Jeg er glad, fordi jeg snart skal gaa herfra. Naar vi kommer derop, skal alt være klarere; her ser vi det kun som i et Spejl."

Der kom Brev fra Enkedronningen. Hun holdt meget af Kold og hans Skole. Nu sendte hun en Flaske „Rosenborg Rhinskvin" fra 1690, „den næstsidste jeg ejer." Hun skrev til Dr. Helweg:

„Gud give, den maatte kunne benyttes og bidrage til at styrke vor kære Kold, saa han endnu en Stund kan vedblive at virke til stor Velsignelse! Hvis denne Flaske til-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

taler Patienten, ofrer jeg gerne endnu den sidste Flaske. Maa jeg bede Dem hilse Kold paa det hjerteligste og ønske ham en god Bedring. Herren være lovet, at han saa blid og tillidsfuld lægger sin Skæbne i Guds Faderhaand, og at han plejes med øm Kærlighed."

Samme Dag kom der Telegram fra Venner i Vendsyssel. De sendte Kold en sidste Tak for alt, hvad han havde været for dem. Da sagde han glad:

„Mor, det er livligt med Kærligheden i disse Dage!"

„Det var ham, som bar os oppe, og os, som var modløse," siger Hustruen. Børnene vilde han gerne se. Da var den ældste tre, den yngste to Aar.

En Morgen sagde han til sin Kone: „Nu dør jeg roligere, nu jeg har dig og Børnene."

Den Dag sov han hen, stille og blidt, som et Lys gaar ud.

„Som Sol gaar ned bag Lunden
i Havet lyseblaat,
i Sommeraftenstunden,
mens Fugle kvidre smaat;
saa gaar den Sjæl til Hvile
i Færd med sødt at smile,
som føler, i sit Ord
hos os Vorherre bo'r."

Kold døde Kl. 2 om Eftermiddagen den sjette April 1870. Da var han lidt over fire og halvtreds Aar gammel.

Kolds yngste Datter skriver:

„Fa'r var i sine sidste Leveaar meget svag. Lægen fandt ingen Sygdomsaarsag; hans Kræfter var opbrugte.

Min Moder og Dr. Helweg var i Værelset, da han døde. Det var den mildeste Død, Dr. Helweg havde set. Han havde ikke ventet den endnu. Moder fik aldrig Lov at betale ham; han havde lært saa meget under Faders Sygdom, sagde han.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fa'r bar endnu i Døden alle sine Omgivelser oppe; hans stærke Vilje betog dem alle. Doktoren troede mere paa ham end paa sig selv.

Fa'r holdt meget af Dr. Helweg; de forstod hinanden. De kendte begge to Menneskene fra Livet og Virkeligheden."

*

*

Kl. Berntsen skriver:

„Budskabet om Kolds Død kaldte Taaren frem paa mangen Kind. Man havde ønsket og haabet, at han endnu længere skulde have levet og virket iblandt os. Det var ikke at undres over, at henved 2000 Mænd og Kvinder fra Landets forskellige Egne samledes den 12. April for at følge hans Støv til Graven.

Efter at vi havde sunget: „Udrundne er de gamle Dage", som Kold gerne sang med sine Elever hver Morgen, førend han holdt Foredrag, blev Kisten baaret ud i det fri, for at alle de tilstedeværende kunde høre de Ord, der blev talt."

Talerne var Valgmenighedspræst *L. C. Hagen,* Kerteminde, Pastor *Kofoed,* Sdr. Næraa, Folkethingsmand *Jens Jørgensen,* Bjerregaard, Præsten Dr. *L. N. Helweg,* Odense, Højskoleforstanderne *L. B. Povlsen,* Vejstrup og *C. Appel,* Rødding, Friskolelærer *Klaus Berntsen,* Højby samt Kand. *Jacobsen,* København.

Kisten blev derefter baaret til Dalum Kirkegaard, der ligger en Fjerdingvej fra Skolen i en overordentlig smuk Egn, omgiven af Bakker, Skov og Eng.

Ved Graven talte Stedets Præst *P. A. Holm.* Pastor *Hagen* udførte Jordpaakastelsen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hvad der blev talt, er efter Talernes egne Opskrifter gengivet i Kl. Berntsens lille Bog: „Blade i Mindekransen over Højskoleforstander Christen Kold.“

Kolds Støv hviler med Issen mod Alteret og Ansigtet mod hans Skole.

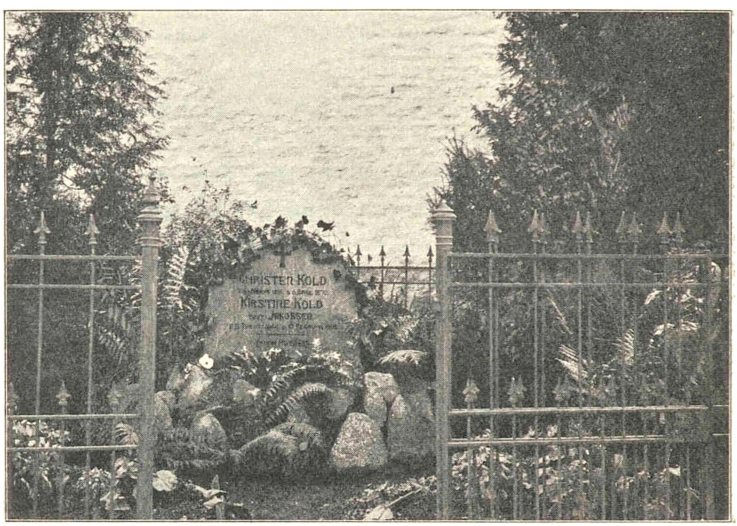

Christen Kolds Gravsted.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

KOLDS SKOLE FRA 1870 TIL 1886.

Nu var Kolds Skole standset — Moderskolen for Friskoler og Folkehøjskoler — den første af sit Slags i Danmark og i alle Lande. Høvdingen var falden.

Kold havde sagt: „Gud alene ved, hvem der kan fortsætte her; jeg ved ingen. Havde min Søster været en Mand, saa havde jeg vidst det, for hun lærte mig at holde Skole for Piger."

Saa var der Stilhed en Maaned. Da samledes Vennerne til et stort Møde paa Skolen den 14. Maj 1870.

Det første Spørgsmaal var: „Skal Kolds Skole standse?" Og dernæst :„Hvem skal skrive Kolds Levned, saa hans Liv kan lyse sandt og klart for dem, der kommer efter os."

Her var de enige om at hjælpes ad. Ingen enkelt Mand, syntes de, kunde magte det.

Grundtvig havde sendt Hilsen til Mødet.

„Jeg har hørt," sagde han, „at den store Skolebygning skal sælges til Bortflytning*); men det er en Skam for denne Slægt og et daarligt Varsel, om Kolds Skole skal gaa istaa. Og da jeg mener, at Kvinder skal undervises af Kvinder, er jeg særlig tiltalt af den Tanke, at Dalum Højskole bliver Pigeskole baade Sommer og Vinter, og at Kolds Søster, Fru Marie Lebæk, bliver Bærer af Skolen. Lærer Lebæk kender jeg ikke, men Kolds Søster kender

*) Dette havde Kold sagt. Men Gaarden i Dalum — den Plet af Jord, han havde elsket, hvor hans Skole havde faaet sin endelige Form — den skulde ikke komme i fremmede Hænder. Der skulde hans Hustru og Børn blive boende og holde en Bestyrer. *(Fru Kold).*

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeg, efter hvad Kold selv har sagt om hende. Og efter dette er hun duelig til Gerningen. Kold var baade Friskolens og Pigeskolens Fader, men hans Søster havde sin store Del deri."

De talte længe frem og tilbage om denne Sag.

Der skulde skaffes Penge. Skolegaarden skulde købes.

Pengene blev skaffet tilveje ved frivillige Laan og Gaver; man kunde ikke tænke sig, at Gerningen her skulde standse.

Skolen blev da solgt saa billigt som muligt. 15,000 Rdlr. blev der betalt for Bygningerne, en udmærket Besætning og 42 Tdr. Land drænet Agerjord.

Kolds Enke skulde blive boende der husfrit, og Lebæk og hans Hustru overtog Skolen.

I 16 Aar styrede de Pigeskolen i Dalum.

Ingen Steder slog Hjerterne saa varmt som her, og ingen Steder gik Samtalen saa frit. Kolds Skole var fremdeles Kongsgaarden for Friskolefolket. Her lyste og levede hans Aand endnu.

Her er lidt af et Brev fra en gammel dansk Ven:

„Det var det personlige Forhold først og sidst, som prægede Livet paa Dalum ogsaa efter Kolds Død. Hundrede smaa Træk viser, i hvilket Forhold Kold og hans Søster stod til deres Elever. Det var de unges dybeste Tanker og Trang, de kom frem med og fik klarede. Kold greb ind i deres dybeste Sjæleliv og hjalp dem der — forløste dem religiøst — og ligesaa hans Søster Marie efter mindre Maalestok. De henvendte sig til hende om Raad og Bistand i vanskelige Tilfælde, saa længe baade hun og de levede. Hun havde en udmærket Medhjælp i Antoinette Løngreen*), hvis Navn er uløseligt knyttet til

*) A. L.s Fader var Smedemester i Odense. Hun havde i flere Aar været hos Kammerherre Sehested Juul paa Ravnholt — til sidst som »Oldfrue«. Hun kom derfra, fordi hun sluttede sig til *Birkedal*. Herskabet vilde gøre alt for at beholde hende, f. Eks. bygge en lille Villa til hende; men hun maatte ikke høre til Menigheden i Ryslinge. *M. K.*

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

de lyse og gode Minder fra den Tid. At Skolen i en Række af Aar kunde føres frem i Kolds Spor, skyldtes ogsaa for en stor Del den store og trofaste Vennekreds, der blev ved at samles der baade til Hverdags og især til de store Møder tredie Paaskedag og Mikkelsdag, der var sande Højtidsdage. Vi var Venner, Hjertens Venner, alle, som kom der, selv om vi aldrig havde set hverandre før — —.

Naar jeg nu — 30 Aar efter — træffer nogle af de Mennesker, saa er det, som om vi aldrig havde været skilte."

Næsten et kvart Aarhundrede stod Chr. Kold og hans Søster Marie i dette Arbejde paa Dalum Højskole. Han begyndte der 1862, og hun flyttede derfra 1886.

Da gik Kolds Skole over til Landbrugsskole.

Ti Aar efter, den fjerde Februar 1896, døde Søsteren, „en af Danmarks ældste Kvinder", Pigehøjskolens Moder. Hun var født den 23. September 1828. Hun ligger begravet ved Siden af Kold paa Dalum Kirkegaard.

Uden for Skolen ved Landevejen staar en enkel Bauta til Minde om „Kolds Skole".

Paa Stenen staar:

Her virkede Skolemanden Christen Kold
fra 1862 til 1870.
Og Mindet som Guds Miskundhed forplanter sig i tusind Led.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

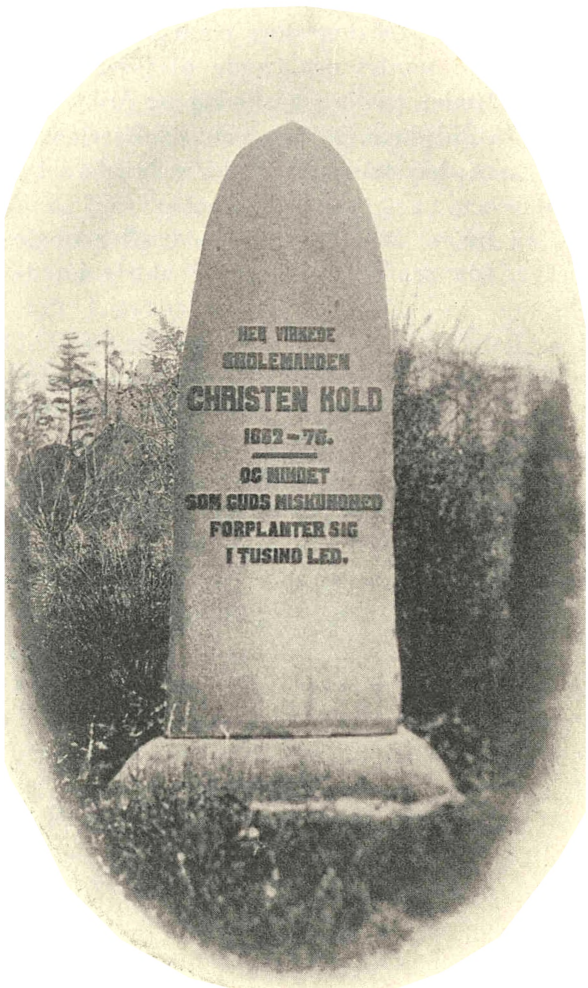

Mindestenen for Christen Kold i Dalum.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

MINDESTUNDER

„Mindet lader som ingen Ting,
er dog et lønligt Kildespring."
Grundtvig.

Sommeren 1880 var Forfatteren hos Thyge Hansen paa Fyn for at lære dansk Landbrug. Om Dagene arbejdede vi haardt; men om Aftenen samledes vi i Stuen eller Haven, og Thyge fortalte os da sine Erindringer fra de unge Dage — helst om Kold og Birkedal. Birkedal var den Gang halvfjerds Aar og helt graa; men Kirken i Ryslinge var lige fuld. Vi kørte derhen hver Søndag.

En Dag kom Kolds Enke med sine Døtre i Besøg hos Thyge; den ene var tolv, den anden ti Aar.

Jeg havde megen Glæde af at tale og lege med dem; de var livlige og kvikke. Og Norge stod i stor Glans for dem.

Enken levede i Mindet; hun var af dem, som ikke glemmer. Her vil jeg nævne en Samtale.

Vi sad i Haven en Aften, og hun havde fortalt os om Livet paa Dalum. Da siger Thyge:

„For mig var Kold baade Fa'r og Bro'r. Aa, som han kendte mig, bedre end jeg kendte mig selv! En Gang kom han her, netop som det var saa tungt for mig. Jeg havde vovet mig for langt ud: vi stredes om Birkedal. Han var blevet afsat, men vi vilde beholde ham som Præst. Jeg fortrød ikke, hvad jeg havde gjort, for det var rigtigt; men Loven var blevet overtraadt, og jeg kom til at tvivle og blev bange for Følgerne. Da kom Kold, som han var kaldet.

„Tror du, at du magter at bære dette alene?" siger han. „Nej, det gør du ikke. Din Sag er at lyde og gøre det,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Aanden vil. Og det har du gjort. — Vær nu trøstig og glad, at du fulgte din Samvittighed! Der er nok, som ikke gør det.

Nu tager du en Dag ad Gangen og øver dig i at stole paa, at Gud sørger for alt, hvad der skal komme. Du har tjent hans Sag; han har brugt din Hjælp til det, som han vilde have frem.

Vi taler om, at vi bærer en Sag, men det er en Talemaade. Er det en god Sag, saa bærer den os. At tjene en Sag, det er at lade sig bruge af den Aand, som staar bagved og vil have Sagen frem. Men er Sagen ond, da drager den os med sig ned, for der er nok af onde Aander.

De Mennesker, der mener om sig selv, at de er ufejlbare, kan Aanden ikke bruge. Han vil have Tjenere — ikke Herrer."

Saaledes talte Kold med mig og bragte mig paa Fode igen," sagde Thyge.

Jeg spurgte Fru Kold, om Grundtvig aldrig havde besøgt Dalum.

„Nej, han naaede det ikke," svarede hun. „Der var ofte Tale om det; der var ingen, vi hellere vilde have til Gæst.

Det sidste Aar, Kold levede, var det afgjort, at han skulde komme. Han havde sendt Bud; og alt var gjort i Stand til at modtage ham. Men saa blev Kold syg; og det blev ikke til noget. — Men efter at baade Kold og Grundtvig var gaaet bort, havde vi Besøg af Fru Grundtvig. Hun gav et stort Billede til Skolen. Det forestillede Ydun, der kommer hjem til Valhal med Ungdomsæblerne, og Brage byder hende Velkommen. Denne Gave glædede os alle; for Grundtvig havde sagt, at Kolds Arbejde havde vakt Liv i Danmark ligesom Yduns Æbler i Valhal."

Nu fortalte hun om Kolds sidste Dage; hun var saa fuld af Minder.

*

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det er over tredive Aar siden den Nat, jeg sad ved Kolds Grav. Det var en dejlig lys Foraarsnat — jeg glemmer den aldrig.

Nu var jeg færdig i Danmark og skulde hjem til et Arbejde i Norge. Jeg var fuld af Tak mod alle, men mest mod Kold og hans velsignede Skoler.

Jeg havde været en „farende Svend" og havde gæstet Danmark i to Aar; og jeg havde mødt et Folk saa godt, som jeg bare kan drømme det i mine bedste Stunder. Jeg var blevet venligt modtaget af alle; og nu stod jeg her ved Kolds Grav, ham, jeg havde mødt alle Steder — paa Sjælland, i Jylland og paa Fyn — og aldrig blev færdig med, endda han saa saa ligefrem ud. — Nu var jeg mindre færdig med ham end nogensinde.

Jeg havde været oppe paa Skolen hos hans Søster og højtideligholdt Dagen. Hun havde fulgt mig omkring og vist og sagt mig saa meget. — „Der stod han og talte til Ungdommen den sidste Dag, han holdt Skole," sagde hun, „og her i Armstolen sad han bagefter og hvilede sig. Der ser De nogle af hans kæreste Bøger. Og her ved denne Bordende sad han den første Gang, han bad Gud velsigne Huset og Arbejdet her."

Saa kom vi ud. „Og her paa denne Plet stod han og sagde: „Nu føler jeg Jorden brænde under mine Fødder." Da byggede han Skolen."

Ja, han var Manden.

Endelig stod jeg dernede paa Kirkegaarden i Dalum, ensom ved hans Grav. Og nu var det snart Midnat.

Bange? Aa nej, ikke paa en dansk Kirkegaard, der næsten er som en Have. Og her — sammen med en Ven som Kold!

Jeg har nok aldrig følt mig saa tryg.

Men — hvad var det? Var det hans rene, stærke Aand, som kom mig nær den Gang og hviskede i Stilheden og sagde:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Gaa den Vej, som jeg brød! Den er trang, men den er bygget af Herren, og den fører til Liv og evig Helsen for de nordiske Folk."

Saa drømte jeg om, at Guds Rige skulde komme med et nyt Samfund — en nyfødt Slægt af forløste Menneskebørn, som ingen højere Visdom vidste end den, at de bare vilde tjene hverandre ... Saa vaagnede jeg. Solen luede paa Skyerne i Østen, og Lærken sang. Det var Morgen.

Da løftede jeg Hænderne til en Lovsang.

Nu vilde jeg hjem og gøre Christen Kold kendt — tegne hans Grundtanker med Ild ind i Børn og Ungdom.

Salige Stunder — der højt oppe, naar du er ung, naar Aanden møder dig; da føler du dig som Menneske. Da faar du Mod til at leve og gøre Løfter!

Men du er tøjret til dit Stamtræ; du kommer ikke længere, end Tøjret rækker. Her i Dalen skal du arbejde.

Der skulde gaa tredive Aar, mens jeg maatte stave paa disse Grundtanker — snuble og stave, før jeg naaede frem til en stakkels Bog.

Og nu bagefter spotter Bogen dig! For Kolds Grundtanker kræver mere — mere end en Bog. De kræver Liv — rødt Hjerteblod. De siger med Lykurg, da han havde skrevet sine Love: „Det vigtigste staar tilbage!"

Den, som bare var ung for anden Gang og havde Erfaringerne med sig! Aldrig har Kolds Grundtanker lyst saaledes for mig som nu, da jeg er færdig og ikke magter mere.

Til sidst kommer et lille Mindebillede — skrevet af Højskoleforstander Elbæk — fra Sommeren 1901.

„Det var Højskolelærernes tre-Dages Møde paa Ryslinge Højskole.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den første Dags Formiddagsmøde var forbi. I Grupper og Klynger vandrede Folk omkring, stiftende nye Bekendtskaber eller opfriskende gamle. Tanker brødes, Meninger udvekslédes, Domme fældtes — Liv og Bevægelse overalt. Man mærkede, at det var interesserede Mennesker, man færdedes iblandt.

Jeg havde faaet en aldrende Mand under Armen. Vi vandrede ud af Byen for at opsøge det Hus, hvor Chr. Kold for halvtreds Aar siden begyndte sin Skole.

Efter et Kvarters Gang stod vi ved Huset. Det bærer i det ydre endnu samme Præg som i Kolds Dage. Gennem to velplejede Tjørnehække kommer man ind i Gaarden, som afgrænses af Vinkelbygningens to Længer.

Vi stod nu i en pæn, hyggelig Stue, hvor Værten fortalte os, at her havde Kold haft sin Skolestue.

Det siger sig selv, at jeg prøvede at forestille mig Tiden ved November 1851, da Kold gik i Spænding og ventede de første Elever.

Da vi forlod Huset, mødte vi Kolds Enke og Morten Eskesen, der kom i samme Ærinde som vi, for at se Kolds første Skole.

— Saa sad vi om Eftermiddagen placerede ved lange Kaffeborde i en smuk Sal. Her skulde alle Mødets Deltagere præsentere sig for hverandre. Det gik til paa den Maade, at man rejste sig op og nævnede sit Navn samt den Skole, hvor man hørte hjemme. Naar en af de bekendte Højskolemænd rejste sig og afleverede Navn og Adresse, hilstes han med Munterhed og Klapsalver. Da Udsendingen fra det franske Undervisningsministerium rejste sig og paa godt Dansk sagde: „Paul Passy, Frankrig", blev der endeløs Jubel.

Langt om længe kom Turen til Fru Kold. Hun rejste sig og sagde under dyb Stilhed: „Christen Kolds Enke!" — Hendes Stemme blev usikker, inden hun fik Ordene

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mindestenen for Christen Kold i Ryslinge.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

udtalt. — Hun satte sig hurtigt ned og førte Haanden over Øjnene.

Der var en underlig, højtidelig Alvor i den Klapsalve, hun blev hilst med. Danmarks Højskolelærere ærede vort Lands mærkeligste Skolemands Minde gennem denne Hilsen til hans Enke.

Efter tre Dages Samvær var vi samlede til Afskedsfest i Skolens Gymnastikhus. Og Foreningens Formand, Alfred Povlsen, foreslog i sin Afskedstale at optage Fru Kold som Foreningens første og eneste Æresmedlem.

Stille og bramfri tog hun mod denne Hyldest. Man saa paa hende, at hun følte, at Takken og Æren gjaldt ham, der havde været hendes Husbond i fire korte Aar, og hvis Navn saa ofte var blevet nævnt under dette Møde. Men det kan nok hænde, at der kom Moderstolthed i hendes Blik, da Datteren gik hen og stillede sig ved hendes Side; thi i hendes Ansigt var der baade smukke og ejendommelige Træk, der mindede om Faderen."

* * *

Lad os endnu nævne to Mindestene, som Danmark har rejst for Kold. Paa Stenen i *Ryslinge* er en syvarmet Lysestage. Og der staar skrevet:

For Kristen Kold.
Den fri Folkeskoles trofaste Foregangsmand.
Stenen bevare hans Navn. Folket hans Gerning.

Den anden Sten er i *Dalby* paa Hindsholm. Paa den staar:

Kristen Kold — 1852 til 1862.
I Mindet om dit Skolevirke her satte Friskolens Venner denne Sten.

Kolds Elev, Folketingsmand *Kl. Berntsen,* talte ved Afsløringen af begge Mindestene.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mindestenen for Christen Kold paa Hindsholm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

FORSKELLIGE UDTALELSER

Af et Brev fra Danmark 1911: „Førsteminister Kl. Berntsen har nu holdt Foredrag hele Landet over om Kold. Og han har talt med en Hjertevarme saa gribende, at jeg kun har hørt Bj. Bjørnson tale paa den Maade."

I „Højskolebladet" samme Aar: „Ved Grundlovsfesten i Skibelund — — talte Kl. Berntsen livligt og fængslende om Chr. Kold som Folkehøjskolens Fader og Folkelighedens Banebryder.

Henimod Slutningen af sin Tale udtalte han sin Glæde over at se, at baade i det faglige, det økonomiske og det politiske Liv var det Kolds Elever, der stod i Spidsen, og over at kunne regne sig selv blandt disse."

Tyskeren Dr. *A. Hollmann* skriver i sin Bog om den folkelige Udvikling i Danmark bl. a.:

„Kold lagde Grundstenen til den aandelige Vækkelse af den danske Bonde. Ved hans mægtige Indflydelse fik Folkehøjskolen for alle Tider fast Fod blandt den danske Landbefolkning. — — Det skyldes Kolds Forbillede, naar Folkehøjskolen lægger Hovedvægten paa Vækkelse og Oplivelse af Personlighedslivet, medens Kundskabsmeddelelsen sættes i anden Række.

Ogsaa Skolens ydre Fremtræden som en Skole for Folkets store Mængde kan føres tilbage til Kold. Det samme kan ogsaa Folkehøjskolens stærke, kristelige Præg, og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det er efter hans Forbillede, det er blevet Regel, at Eleverne er Lærernes Husfæller, spiser ved samme Bord og lever i hjemlig Omgang med hverandre.

De nulevende kan kun maale Kolds Betydning paa den levende Overlevering, som han har efterladt Danmarks Landbefolkning. Han har ikke efterladt sig noget skriftligt, der giver et blivende Udtryk for hans Tanker.

Han var en Gerningens og det levende Ords Mand; hans Ord maatte vel forgaa; men den Sæd, han havde udsaaet, skulde spire tusindfold.

Kold minder i mere end een Henseende om den store græske Vismand, der sagde om sig selv, at han gjorde Jordemodertjeneste for at bringe Sandheden til Verden. Han var sokratisk i sin jævne Levevis, i sin sædelig-religiøse Vurdering af Livet og ogsaa i sin Metode. Han besad i fuldt Maal Gaven til at vække det gode og ædle hos et Menneske og at begejstre sine Tilhørere for alt højt og skønt og at give dem Forestilling om et rent, ædelt Menneskeværd.

Hans Personlighed har haft en bestemmende Indflydelse paa mange af hans Elever og paa senere Lærere ved Folkehøjskolen, og han har for alle Tider givet Folkehøjskolen dens etiske Præg."

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

EFTERSKRIFT 1916

Denne Bog blev skrevet fra 1895 til 1912 for Ungdommen og Lærerne i Norge. Nu skal den faa dansk Dragt paa og gaa til Højskolernes Hjemland. Da bliver det nødvendigt — ja Pligt for mig — at medsende en Efterskrift til Højskolefolk i Danmark.

Jeg spørger: Hvordan hænger det sammen, at saa stor en Del af Danmarks Højskoler synes at have opgivet Christen Kold — disse Skolers Grundlægger og bedste Kraft — og at ville overgive hans Navn til Forglemmelse?

Eller saaledes: Har Danmark og Norge Raad til at miste denne Mand? Er den Udvikling af Folkehøjskolen et Fremskridt?

Jeg vil forsøge at svare. I den norske Udgave holdt jeg baade Spørgsmaal og Svar tilbage. Nu derimod vilde det ikke være ærligt, om jeg gjorde det.

I 1870 skrev Harald Holm et Stykke i „Illustreret Tidende", hvori det hedder: „ De nuværende Højskoler er efter Kolds Mønster." — Mon det egentlig nu i vor Tid er stort andet end Formen, med Karleskole om Vinteren og Pigeskole om Sommeren og Eleverne boende paa Skolen, der er tilbage af det „Koldske" paa Højskolerne?

Allerede hos Høvdinge som L. Schrøder og J. Nørregaard kunde jeg mærke en vis Tilbageholdenhed, naar

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Talen var om Chr. Kold. De nævnte ham ikke gerne, aldrig med Begejstring og aldrig offentligt — det, jeg kan mindes. Et Ord af Grundtvig kunde sætte dem i Glød; men Kold hørte jeg dem ikke citere, skønt han — syntes jeg — ofte havde sagt Ordene klarere og bedre.

Helt anderledes var dette mellem Friskolelærere og Smaafolk. De forstod ham med Hjertet og Instinktet — ikke alene med Hoved og Forstand, som en intelligent Overklasse altid er fristet til. Hos dem mødte jeg denne næsten kritikløse Kærlighed — denne udelte Glæde, som takkede Gud for Kold og hans Skoler.

De takkede ogsaa for Grundtvig; men det var mest for Salmerne, de sang, og den lyse, frejdige Kristentro, han havde hjulpet dem til.

Kun hos meget faa af Overklassen fandt jeg Forstaaelse af og Kærlighed til Kold. Af dem blev han opfattet som „Særlingen" — den haarde, ensidige Mand med de ubøjelige, overdrevne Krav — ikke i Retning af Kundskab og Viden, men i Retning af at „være Menneske". Kold var Levendegørelsen af sin Sag. Af Præster og Lærere krævede han mest — der spændte han Buen højest. — Hvad krævede han da af dem? Han vilde, at de skulde „tjene" — bare dette ene! Han fordrede mest af dem, som havde tiltraadt Tjenesten hos ham, der ofrede sig selv for at give Verden Liv.

Præster og Lærere kommer heller ikke uden om dette Krav! At være oplyst og dannet og at høre til en Overklasse fritager ikke. Det gør bare Kravet stærkere — efter Kolds Syn.

I at tjene gik han foran og viste Vej. De mange, som saa og hørte ham — ogsaa Præster og Lærere — kan vidne. De tvivlede ikke et Øjeblik paa, at han havde Ret — ogsaa her. De kendte i deres Inderste den Stemme, som sagde dem, at nu — denne Gang — var det Alvor og ikke Snak. Her stod en hel Mand bag sine Ord; her

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

flammede Kraften til at føre Livet paa disse Vilkaar. Han gav dem Troen i Hænde.

Ligesom Hans Nielsen Hauge i Norge var Kold det geniale Udbrud af sit Folks begyndende *Selvliv*. I og med ham rejser Folkets Aandsliv sig til selvstændigt Syn og Liv.

Han var et „Jeg", som det danske Folks Selvopholdelsesdrift frembragte — en Udløsning af Urkraften.

Han var Inkarnationen af det danske Folks Instinktliv — dets Harme og Suk, dets Haab mod en lysere Fremtid. Dermed var han naturlig den danske Bonde nærmere end nogen anden — og uforstaaelig for Herrerne af Overklassen. Og som den selvskabte Rydningsmand — den første stærke Bevidsthed i og for Folket, maatte han blive et „Enten—eller" for alle dem, som ikke evnede at se det folkelig rodægte. Teologerne burde have forstaaet ham bedre, end de gjorde, især de, der havde loddet noget af Dybden i Grundtvigs Tale. Men næppe nogen gjorde det helt. De fulgte ham bare halvvejs og saa paa ham som „Fænomen".

Kun de djærveste og stærkeste som Grundtvig, Trier, Birkedal — og nogle enkelte flere kunde følge ham til en Grænse længere ude, højere oppe.

De store havde deres Klasseopfattelse af Kold, og den blev staaende, fæstnede sig til Dogme, og er nu gaaet i Arv til Efterkommerne — desværre ogsaa til Præster og Højskolefolk, der har taget deres Standpunkt efter Grundtvigs Skrifter. Disse Efterkommere er nu blevet Embedsmænd ude i Folket og er tillige for en stor Del blevet Kolds Arvtagere i den Skole, han skabte, i Folkehøjskolen.

Det brede, jævne Folk — beskedent og spagt — synes endnu ikke at eje Kræfter til at kunne overtage sin egen aandelige Selvudfoldelse efter sin store Førers Anvisning.

Kold lagde Grundvolden, som den danske Ungdoms-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skole staar paa — og maa staa paa, saafremt den vil løse sin Opgave og bære sine egenartede Frugter.

Gid det ikke maa gaa med Christen Kold i Danmark som med vort gamle Arvesølv i Norge! Vi lod det narre fra os. Nu har vi faaet Øjnene op, men for sent. Vi kan ikke løse det ind igen — disse herlige Søljer og Brudekroner. Kun ganske ubetydelige Ting til flerdobbelte Priser.

En underlig Skæbne for „Nordens største Skolemand" — men ingen uventet. Nej, baade to og tre Slægtled vil nok gaa, før den „sene Retfærds Tid" kommer for Mænd af Kolds Art. De lever paa Feltfod, ikke alene i Samtiden, men længe efter. Det vilde være sørgeligt, om der skulde en Engelskmand, en Tysker eller maaske en Russer til at sætte Skomagersønnen fra Thisted i det rette Lys for Danskerne! —

Vi Mennesker ejer to Slags Gaader: Livets de lyse og Dødens de mørke. At Danmarks Højskolebevægelse skulde svinge uden om Kold, forlade ham uden at være naaet frem til ham, er *en af de mørke.*

Vi maa prøve at se dette psykologisk, om vi vil forstaa det.

Det første religiøst-nationale Tilløb af et Folks Selvliv kan mislykkes og gør det ofte, fordi Folket mangler Kraft til at holde fast paa det vundne.

Lad os se lidt nærmere paa Kolds Krav til Lærere og Præster — de naar forøvrigt til os alle. De er nemlig saa voldsomme i deres Højde og Bredde, at skal vi tage dem alvorligt, d. v. s. *leve dem,* maa de komme til at forandre vort Liv. Og de er absolutte; de taaler ingen Ændring, knap nok Beskæring. Bare det lille Ord at „tjene", med Kolds Udlægning, „at det ikke alene er den eller den „Sag", der skal tjenes, men først og fremmest de og de „Mennesker, der trænger til at hjælpes" — hvor det vilde revolutionere,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skabe Varme, Liv og Vækst i Højskolen, saa fremt det var levende Grundlov for Lederne!

Og bare det lille Ord, han gav nogle Lærere, som kom til ham og bad om Raad: „Plej de sjældne Blomster, som hedder Selvfornægtelse og Opofrelse!“ Og et Par Sætninger som disse: „Alt indenfra“, eller: „Vil du leve sandt, saa lev enkelt og jævnt!“ — Vi forstaar, at dette griber dybt. Ikke fordi Formen er saa og saa klassisk — det er den jo ogsaa — men fordi Ordene er levende, røde Draaber, rundet af Kolds eget Liv.

Man finder Lighedspunkter hos Tolstoi. Men jeg maa tilbage til „det nye Testamente“ for at finde noget, som overgaar. — Der er Kilden.

Der maa komme en ny Bølge af mere levende og stærkere Kristendom, saafremt Kolds Gerning skal fortsættes. *For Kold troede fuldt og fast, at Guds Vilje kunde og skulde gøres mellem Mennesker.* Her gik han foran.

Mange har ment, at Kold kunde ikke tages alvorligt; han var for puritansk, for bondsk i Mad, Drikke, Klæder og Husskik. Det tør vi dog vanskeligt dømme om. Hvad Skade gør nu det, om en enkelt Ildsjæl en og anden Gang gaar lidt for langt? Her spørges bare om een Ting: „Er Retningen fejl, folkelig set?“

For Nutidens kundskabsdyrkende og nydelseskrævende Dannelse med dens stærke Sans for ydre Realiteter og med tilsvarende Mangel paa indre Dybde og Alvor i Følelsen er og bliver Kold „Særlingen“ med de umulige Krav.

Og de bredere Folkelag er nok heller ikke i Danmark naaet frem til at se med egne, selvstændige Øjne paa dette Omraade, men hopper efter, hvor Dannelsen gaar foran og viser Vej. Det skal villigt indrømmes — ogsaa til Folkehøjskolerne, at her er stride Strømme at vade i og store Fristelser at modstaa for den, der vil hejse Kolds Fane over sin Skole. Hans Krav er nærgaaende og brydsomme — mest for dem, der vil rask frem og højt op i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Verden; men det skal og maa de være, hvis de skal holde os paa vor rette Plads i Livet. Og de ejer den kostbare Perles rene Glans — deri ligger Styrken.

Ungdommen maa ligefrem vækkes til at elske disse Krav; paa anden Maade gaar det ikke. Den maa se og føle, at dette er den sande Lykkes Krav, den ranke Væksts Krav, Guds Riges Krav, og at den er skabt til at tage dem op. Da gaar det!

Verdensstrømmen gaar imod nu som før; men er det Grund nok til at slippe Kravene? Nej, og atter nej! Vanskelighederne er sat her i Verden, for at de skal overvindes, og vi er sat til at gøre det — ikke til at give tabt. „Skikker eder ikke lige med Verden!" raaber et Apostelord til os.

Strømvender og Livgiver, det skal Folkehøjskolen være efter sin Fødsel — efter sit Ophav — nu som før. Paa denne Maade skal denne Skoleart følge med Tiden. Det var paa den Maade, at Kold fulgte med.

Vil vi se Sandheden i Øjnene, saa gives der bare een Magt, som kan hjælpe Højskolerne at klare disse Tidens Strømme, og det er en stærkere — det vil sige: en mere opofrende Kristendom.

NOGLE ORD OM KOLDS OG GRUNDTVIGS SKOLETANKER

Det vil en Gang komme for en Dag at Kolds Skoletanker var hans egne, som han gennem sin tunge Livsgang havde tilkæmpet sig Klarhed over.

Kolds Skole var ikke et Udslag eller en Frugt af „Grundtvigs Skoletanker". Havde den været det, saa

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

havde Kold selv vidst det. Ingen er mere sanddru eller klartseende end Kold, naar han nævner de Ord og Begivenheder, som har haft en afgørende Betydning for hans Liv og Gerning.

Martin Kristensen, Gjedved, skriver:

„Kold var ikke „Grundtvigianer", hverken i ældre eller nyere Forstaaelse af dette Navn. Han var en saa ejendommelig udpræget og af Gud udrustet Personlighed, at et Partinavn aldeles ikke kan anvendes paa ham."

Kold siger selv: „De, der satte de dybeste Spor paa min Vej, var foruden min Moder, P. Larsen Skræppenborg og Søren Kierkegaard."

Kold og Grundtvig var selvstændige Aander — dybt enige om Menneskelivets høje Bestemmelse. Men da Grundtvigs Venner i København vilde gøre noget for den danske Bondes Oplysning og i den Hensigt foreslog Kold at rejse omkring og holde Foredrag, svarede han som bekendt: „Nej, jeg ved allerede, hvad jeg vil gøre; jeg vil holde Skole." (Se Vennemødetalen bag i Bogen).

Grundtvigs Skoletanke var „Højskolen i Sorø": „En dansk Højskole, aaben for hele Landets Ungdom, hvor de opvakte Hoveder af alle Stænder, som har Hjerte for, hvad der er ægte dansk, kan faa Kundskab derom og ledes til Forstand derpaa."

Og Kand. C. J. Brandt skrev om Marielyst Højskole i Anledning af, at Fru Grundtvig ønskede Kold til Forstander: „Naar Talen er om at rejse en Talerstol for Grundtvig, mens han er oven Mulde, og en Bavta for ham, naar hans Støv hviler derunder, hvad skal vi da med saadant et Lillehus, der ikke kan ses til Næstved, mindre synes ved Nordkap. Vist er det, at jeg ikke havde rejst mig fra min Stol for at stryge en Svovlstik af til at koge det Fedteri sammen, og at vi gør Grundtvigs Navn og os selv latterlige i hele Nordens Øjne derved. — — Jeg under sandelig Bønderne alt godt og navnlig Oplysning; vil hel-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ler ikke udelukke dem af Grundtvigs Højskole; men nu bygger jo Alverden Bondehøjskoler, og vi satte ikke Grundtvigs Navn i Pant paa, at det lod sig gøre, hvad enhver Amager kan gøre."*)

Grundtvigs Skoletanker angik den lærde Skole, „den sorte Skole"; det var den, han vilde have reformeret til „Højskolen i Sorø". Derfra stammer Navnet „Højskole", og derfra denne Begrebsforvirring, at det var Grundtvigs Tanker, Kold udførte.

Norges bedste, nulevende Kender af Grundtvig og hans Skrifter, cand. theol. A. M. St. Arctander, nævner dette Punkt i et Tilsvar til Højskoleforstander Begtrup i „Højskolebladet" 1911, hvor han siger: „Der er ellers noget af en Frase i Begtrups Ord; for han ved saa vel, at Grundtvigs Højskole endnu ikke har været til. De danske Højskoler, som er, er jo efter Kolds Mønster, som Grundtvig vistnok har godkendt som Forløbere og Banebrydere for, men slet ikke som Afløsere af sin højere Skole."

„Oplivelsen" — Personlighedens Vækkelse — er Kolds Skoletanke. Dette at „oplive" er noget ganske individuelt for ham. Den Maade at holde Skole paa var saa helt et Udtryk for Kolds Ejendommelighed; derfor var hans Skole den første af sin Slags.

Han havde levet mellem Almuen og tænkt og følt med den. Og han kom til at opleve den Genfødelse, det blev for ham, at erfare, at „Gud elsker Mennesker", og at der i det danske Folk kunde opvækkes en Hjertets Storhed og Kraft, hvorom han — trods sin Seminaristeksamen — intet havde anet.

Disse to Oplevelser førte ham ind i hans Livsarbejde og bevirkede, at for ham maatte Oplysning og Kundskab altid komme i anden Række. Han erklærede om sin Skole, at den egentlig ingen Skole var; han vilde hellere nævne

*) H. Rosendal: Grundtvigs Højskole 1856—1906 (Kolding 1906).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den et Bedested, hvor de, der tog ind, blev styrkede til at fortsætte Livsrejsen. „Min Skole," siger han videre, „er ingen høj Skole; den er meget lav og simpel, men den er sand. Den gør det, den skal; thi den begynder med at vække Liv — senere Oplysning. Saadanne Skoler er de bedste for Ungdommen nu og langt ind i Fremtiden.

Det kan gerne være, at vi en Gang skal bygge dem højere med Granskning af mange nye Ting, som vedkommer Folk og Samfund. Men lad os først faa Øjnene op og se ind i os selv."

Det, som var det karakteristiske og livsbestemmende — med eet Ord det „Koldske" — det kan paa en udmærket Maade udtrykkes i følgende lille Citat:

„Det er i os Mennesker, at det guddommelige og Livets Kræfter mødes. Det er der, den afgørende Kamp mellem Aand og Materie — mellem Guden og Dyret finder Sted. Og det er paa Resultatet af denne Kamp, at Verdens Fremskridt beror.

Det udødelige menneskelige Væsen — Sjælen — er den ansvarlige Stridsmand. Ved sine højere Evner maa Mennesket bekæmpe de lavere Kræfter. Hvis han forsømmer denne Kamp, vil han til sidst blive et Bytte for sine Lidenskaber og sit Begær. Slaven vil blive Herre — Mennesket Slave.

Vær stærk, O, Menneske — der er et guddommeligt Liv i dig!"

Og Kold fik Hundreder af Mennesker til at optage denne Kamp. — — —

Her staar vi nu ved Enden af mit Svar, som bliver:

Det hænger daarligt sammen, naar saa mange af Danmarks Højskoler nu om Dage synes at kunne undvære Christen Kold og hans Hjælp.

Jeg har søgt at paavise, hvorledes og hvorfor, og er kommet derhen, at denne Udvikling ikke kan kaldes Fremskridt. Og jeg mener, at Kolds Navn skal og bør løftes op

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Lys jævnsides med Grundtvigs. De var begge Reformatorer i Tiden hver paa sit Omraade.

Vi har ikke Raad — særligt ikke nu — til at undvære Kold.

Men Adjektiverne kan vi nok undvære. At knytte disse Skoler adjektivisk til en af disse Mænd hjælper os ingen Ting — det er endog farligt. For slige blinkende Adjektiver er forfærdelige; de kræver Indhold, og de er tveæggede. Faar de ikke, hvad de kræver, kan de vende det skarpe til — *og give os Død for Liv.*

AUSTLID.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kolds Tale ved Vennemødet i København den 11te September 1866.*)

Ved „Det kirkelige Vennemøde i København 11te September 1866" sluttede Biskop Grundtvig sin Tale med følgende Ord: — „jeg har derfor bedet Kold, den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand i Fyn, være saa god at fortælle os, hvorledes han kom ind paa sin frugtbare Løbebane, og hvorledes han betragter Skolesagen i det Hele, baade Børneskolen og Skolen for de Voksne, og jeg vil da kun føje en Begæring til, som jeg ellers aldrig gør til nogen Taler, den nemlig, at han ikke vil fatte sig for kort; thi denne Mand har tiet saalænge, at han vistnok har en god Del at sige os, og vi har, tror jeg, ogsaa gode Stunder at høre."

Derefter talte Kold saaledes:

„Nu har De allesammen hørt, at jeg skal til at tale, og De har ogsaa hørt, at jeg har faaet det Emne opgivet, som jeg skal tale om. Det er en Tekst, som jeg grumme gerne vil tale om, men om jeg kan det, er en hel anden Sag, thi vel er jeg ikke saa bange for Menneskene her, men jeg kunde være bange for Stedet, thi jeg er ikke *hjemme*. Dersom jeg var hjemme og havde Lov til at dele dette Emne i 8 Afsnit og holde 8 Taler om det i 8 Dage, saa vilde jeg ikke være bange, men dels fordi jeg ikke er hjemme og dels fordi jeg skal sige Alting nu i dette Øjeblik, saa er det, jeg er bange for, at det skal gaa med mig, som der siges om de smaa Hunde, at de er hjemme stærke, og ude er de ikke til stort, men naar jeg *skal* prøve paa at tale, saa skal jeg, og dersom det viser sig, at jeg ikke kan, saa maa De derfor ikke tro, at jeg ikke kan det hjemme.

Det første Spørgsmaal, hvorledes jeg er kommen til folkelig Oplysning, kan jeg egenlig ikke besvare, da jeg ikke har løbet om ved lærde Skoler, og langt mindre gaaet en igennem, som Grundtvig sagde. At jeg er bleven Folkeoplyser, er ogsaa en

*) Optrykt efter Klaus Berntsen: Blade i Mindekransen om Højskoleforstander Christen Kold, Odense 1913.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sær Ting i vore Dage, men den Tid, der nu er, har heller aldrig været før, saa det er ikke saa sært, at der sker ny Ting i ny Tider. Hvorledes det da er gaaet til, at jeg er bleven en Folkeoplyser, kan jeg grumme nemt besvare dermed, at jeg er *født dertil,* men dette er jo dog ikke nok, det skulde jo ogsaa kaldes frem og udvikles hos mig, og det var det, jeg vilde fortælle, hvorledes det kom sig, at det blev kaldt frem hos mig. At jeg er født med det, har jeg Gud at takke for, maaske ogsaa min Moder, thi hun var den første, der begyndte at fremkalde det hos mig. De maa derfor undskylde, at jeg begynder saa langt borte med min Moder, men der er saa mange uøvede Talere, der begynder med Adam og Eva, og De maa derfor skønne paa, at jeg har sparet Dem en lang Vej.

Jeg kan sige om min Moder, at hun var en aparte, en sær En; ingen af dem, der omgikkes hende, forstod hende, og jeg ved ikke, om hun forstod dem, men hun forstod dog temmelig godt, hvorledes de skulde hjælpes, naar de fejlede noget. Forøvrigt tror jeg, at hun brød sig ikke om Mennesker, undtagen netop i den Retning at hjælpe dem, naar de fejlede noget. Hun søgte ikke Omgang med nogen, og jeg ved ikke, at hun har elsket noget andet Menneske end Pastor Agerbek; ham holdt hun saa meget af, at det var en hel ualmindelig Kærlighed. Hun græd, slog i Bordet og skændte paa alle andre Præster og Oplysere, naar hun kom i Tanker om Agerbek; som han var, skulde de andre være. Hun var den første, der begyndte at fremkalde en folkelig Oplysning hos mig, at gøre mig til folkelig Oplyser, og det gjorde hun, uden at hun vidste det, thi hun var ikke nær saa klog som jeg, og jeg er ikke nær klog nok. Min Moder var overordentlig dygtig baade til aandelig og legemlig Gerning; hun havde uafladelig travlt med at arbejde, og hun var nødt dertil, thi mine Forældre var fra Begyndelsen af fattige Folk, men arbejdede sig efterhaanden op til at blive, hvad man kalder velhavende. Naar vi Børn skulde lege, og vi ikke havde noget at lege med, saa laante hun os sit Fingerbøl, og saa lavede vi Oste af Sand, og det blev vi ved med, saalænge til det ikke længere var morsomt. Saa var der en og anden, og det var ofte mig, der var saa skarnagtig at ville more sig med at slaa de andres Oste om, og saa skete det ofte, at min Moder gav mig et Ørefigen og sagde: Du er en grim Dreng, men det var ogsaa mange Gange Tilfældet, — og det var det, som hjalp til at fremkalde min Udvikling, — at hun sagde: Kom Børn, lad mig fortælle

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jer en Historie, og naar hun saa havde fortalt den, saa kom der Liv og Munterhed igen, saa kunde vi igen begynde paa den opbyggende Virksomhed med at lave Oste og forglemme den nedrivende. Jeg forstod dengang ikke, hvorledes det kunde have en saadan Virkning, at vi havde faaet en Historie at høre om store og lille Peer, eller hvem det nu var; min Moder havde en ni, ti Historier, og dem fortalte hun saa ofte, at vi kunde dem udenad, saa at vi kunde rette hende, naar hun sagde et Ord fejl, men vist er det, at naar vi havde hørt Historien, kom der altid en saadan Livlighed tilstede igen, at vi kunde begynde at lege. Derved gik det siden op for mig, hvad Virkning noget saadant kunde have paa Børn, og derved kom jeg til at tænke paa, at det, jeg egentlig skulde komme til, for at blive Folkeoplyser, det var, at jeg først skulde lære at kende *Ordets Magt* til at tale til Hjertet og gøre Menneskene skikkelige, glade, fri og lykkelige; vi skulde ikke have Lyst til at rive ned og gøre Fortræd, men Lyst og Kærlighed til at bygge op. Jeg skulde først lære at kende Ordets Magt til dette Brug, og dernæst skulde jeg erfare hos mig selv, om ogsaa jeg kunde det Slags Ord, som kunde gøre den Virkning. Saasnart jeg var kommen dertil, kunde jeg straks begynde at oplyse, og saa vilde Tiden vise, hvor oplyst jeg selv og de andre kunde blive.

Senere hørte jeg selv Pastor *Agerbek* i Skolen, og jeg blev saa glad ved at høre ham, at jeg, da jeg kom hjem, sagde til min Moder: maa jeg ikke gaa op at besøge Præsten? Nej, sagde hun, det er ikke værd, hvad vil du ham? Jo, jeg vil derop, sagde jeg; nej, det kan ikke gaa an, sagde hun. Ja, men jeg gaar dog saa ofte op til Provsten, svarede jeg. Ja, det er en anden Sag, sagde min Moder; thi Provst Karstensen har jeg tjent i 10 Aar, men til Agerbek maa du ikke gaa op. Ja, Moder, sagde jeg, jeg tror, at jeg gaar derop alligevel. Hvad vil du da sige til ham, spurgte hun? Jeg vil sige, at jeg vil tale med Præsten. Da jeg gik hen til ham, var det akkurat med samme Følelse som den, hvormed jeg kom herop idag. Da jeg kom ind i Gangen, saa jeg saa mange Døre, jeg vidste ikke, hvilken jeg skulde banke paa, og saa frygtede jeg for, at jeg skulde banke paa den fejle. Da jeg imidlertid var kommen ind i Præstens Forstue, turde jeg ikke gaa ud igen, thi saa vilde man tro, at det var en Tyv; jeg bankede paa, og saa var det saa heldigt, at Agerbek selv lukkede op. Han sparede mig for den Ulejlighed at begynde en

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Samtale, thi han begyndte selv at tale med mig, og det skal man altid gøre, naarsomhelst Børn kommer til en, thi det var forskrækkeligt, hvor den Tanke pinte mig, at jeg skulde begynde. „Jeg har set dig i Skolen," sagde Agerbek, og derpaa gjorde han mig nogle Spørgsmaal, som jeg besvarede ham, blandt andet hvorledes min Moder havde det. Saa forærede han mig fire Bøger, hvoraf den ene hed Den fromme Landsbypige, som jeg læste med stor Fornøjelse. Jeg var saa glad over mit Besøg hos Agerbek, og er glad derved endnu den Dag i Dag; han fortalte rigtignok ikke Æventyr, men han sagde alligevel noget, som mit Hjerte blev glad ved, og det var just ikke Tilfældet med det, man til daglig Brug hørte i Skolen.

Saaledes gik min Barndomstid hen; der var en halv Snes gamle Koner og Mænd i min Fødeby, Thisted, hvoraf et Par fortalte Spøgelsehistorier, en anden fortalte forskrækkelig lange Æventyr, og min gamle Faster fortalte Legender. Det var for mig, som om Solen skinnede meget klarere i disse Huse end i andre, det forekom mig, som om Kaffen, jeg fik der, var meget bedre, end den jeg fik andetsteds. Jeg syntes, at der var saa varmt og hyggeligt i de Huse, hvor disse Historier blev fortalt, medens der derimod i de andre var saa sort og koldt.

Jeg var lidt over tretten Aar, da min Moder formaaede gamle Amtsprovst Karstensen til, at han skulde skaffe mig en Plads som Lærer. I mit ellevte Aar var jeg bestemt til at være Skomager ligesom mine Fædre, men min Fader fandt, at mine Fingre sad saa daarligt paa mig, og at jeg havde saa daarligt Anlæg, at han blev helt vred og fortrædelig derover. Han sagde: „Da jeg var elleve Aar, kunde jeg sy Tobaksdaaser og Tegnebøger ligesaa smukt som nu." Han kunde ikke huske, hvorledes han selv var, da han var Barn, men det vil jeg bede Dem om at huske paa, thi ellers kommer De til at gøre baade Dem selv og Deres Børn megen Uret. Jeg havde som Barn den Skik, at naar jeg skulde knappe min Vest op, saa tog jeg og rev den rask op, men derover blev min Fader vred og fortrædelig og sagde: „Du bliver til ingenting i Verden; naar jeg gaar forbi et Gadehjørne, hvor det blæser, saa nænner jeg ikke engang at knappe min Frakke, for ikke at spolere Knaphullerne." Jeg tænker ofte paa, at dersom han havde vidst, at naar jeg blev ligesaa gammel som han var, dengang han ikke knappede sin Frakke for at skaane Knaphullerne, vilde jeg gøre akkurat det selvsamme, saa kunde han have

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sparet sin Fortrædelighed. Det var forskrækkeligt for mig bestandig at høre, at jeg skulde blive saadan et sølle Skrog. Jeg gik til min Moder og sagde: „Er det dog sandt, at jeg bliver saa sølle, jeg synes dog, at jeg er den dygtigste i Skolen;“ hun svarede mig: „Du er god nok, min Dreng,“ men det var en daarlig Trøst. Da jeg havde været i Skomagerlære $1^1/_2$ Dag, kom min Moder om Eftermiddagen Kl. 3, tog mig stiltiende ved Haanden og trak mig op af Bænken, som jeg sad paa, og sagde blot disse Ord: „Kom du, min Dreng, du skal ikke være Skomager.“ Fra den Tid af var der ikke Tale om andet, end at jeg skulde være Skolemester, skønt Degnene var de foragteligste Folk, min Moder vidste af at sige. Jeg maatte bestandig høre: „Du duer ikke til andet, derfor skal du være det. Det er det bedste, uduelige Mennesker kan komme til, thi naar Degnene bliver gamle, saa bliver der slaaet Melgrød op paa Væggene med Søm, saa at de kan gaa og slikke den af.“

Derpaa talte min Moder med Provst Karstensen, om han vilde lede mig ind paa denne Løbebane, og han førte mig da ud til en Skole en halv Mil fra min Fødeby. Jeg skulde katekisere over det Sted af Balles Lærebog, der lyder: „Erfaringen viser, at Menneskene er ikke saa gode, som de burde være,“ og hvorledes jeg fik det forklaret eller fordunklet, skal jeg ikke kunne sige, men saameget er vist, at den gamle Amtsprovst fandt det overordentlig godt, og dermed var Hensigten opnaaet. Bønderne saa paa mig og sagde: „Ja, det er jo en Købstadsdreng;“ der var allerede dengang en lille Smule Misnøje mellem Købstad og Land. De troede, at jeg vilde sige: „Det er nogle Bønder fra Landet,“ og derfor var de allerede vrede paa mig, skønt der var ingen Mennesker, som min Moder syntes bedre om, næst efter Agerbek, end den Del af vore Kunder, der var Bønder fra Landet, og det var ogsaa Tilfældet med mig, men det kunde ikke hjælpe. Hvad der endnu var værre, det var, at en Del af Børnene var meget større end jeg; jeg har altid været lille af Vækst og er det endnu. Det gøs i mig ved at tænke paa, at jeg skulde være deres Lærer, men saa faldt det mig ind, at jeg skulde holde en Tale, og det var den første, jeg har holdt. Jeg sagde da baade til Børnene og Forældrene og alle de tilstedeværende: „I er meget større end jeg, og skal det komme an paa at slaas, saa kan I banke mig, men jeg har ikke til Hensigt at ville slaa Eder, og derfor haaber jeg ogsaa, at I ikke vil

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

slaa mig, men snart vil I erfare, at jeg er klogere end I" — det var ogsaa sandt — „men hvis I er kloge, saa søger I at lære noget af mig." Dette fandt Bønderne var et Ord i rette Tid, og baade deres og Børnenes Ansigter opklaredes.

Saa holdt jeg Skole for dem, og der forefaldt blandt andet en lille mærkelig Begivenhed, som jeg i Korthed vil fortælle, fordi den er saa køn. Der blev sagt mig, at jeg ikke maatte spille Kegler med Børnene, for saa tabte jeg min Respekt, men Naturen gik over Optugtelsen, og en Middagsstund gik jeg ned paa Gaden til Børnene for at spille Kegler. Der boede ligeoverfor en skikkelig Mand, i hvis Hus jeg ogsaa syntes, at Solen skinnede klarere end andre Steder, thi dengang kunde jeg dog endnu kende Forskel derpaa. Han saa mig fra sin Port og kom ned til mig, og jeg tænkte da ved mig selv: nu skal jeg staa til Skrifte. Jeg syntes ikke, det var saa rart for en Skolemester at blive taget i Skole for en saadan Barnagtighed, og smed derfor straks Keglerne fra mig, men da han kom ned, sagde han blot: „Kristen Kold, vil du ikke følge med mig hjem," hvilket jeg ogsaa gjorde men han sagde ingenting undervejs. Da vi kom ind i Stuen, satte han sig ved Bordenden og mig ved den øverste Skammelende. Saa! tænkte jeg, nu kommer det, men han sagde endnu intet til mig, han bad blot sin Kone om at skænke en Kop Kaffe til ham og en til mig. Jeg begyndte at blive let om Hjertet og tænkte, at jeg ingen Skænd skulde have, men da Kaffen var skænket, sagde han til mig: „Du skal ikke spille Kegler med Skolebørnene, men du maa komme op i min Gaard i Middagsstunden, saa skal min Søn, som er konfirmeret, spille med dig." Jeg blev saa forunderlig glad, at jeg svarede ham: „det gøres saamænd ikke behov, thi jeg kan godt lade være at spille Kegler, naar det skal være." „Nej, saamænd kan du ikke, min Dreng," sagde han, „det var ogsaa Synd at forlange af dig, og tror du, at jeg vil tage noget fra dig uden at give dig noget bedre istedet, tror du, at jeg vil tage Keglespillet med Børnene fra dig, uden at give dig min Søn at spille med!" Se, hvilken Kærlighed, og jeg havde nær sagt Forstand, den Mand var i Besiddelse af.

Senere blev jeg Huslærer paa en Herregaard. Om Aftenen sad jeg i Folkestuen og lærte Tjenestefolkene Holbergs Komedier, den ene skulde være Pernille, den anden det og den tredje det. Jeg lærte enhver især de Ord, de skulde sige, og det var uhyre morsomt, enten vedkommende sagde det rigtigt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

eller fejl. Endvidere læste jeg Holbergs Peder Paars, og fordi jeg er en Jyde, kunde jeg fornøje mig ved den satiriske Poesi, thi den har hjemme hos mine Landsmænd, hos Thyboerne.

Saaledes gik det, til jeg blev 18 Aar, da kom jeg paa Seminariet i *Snedsted,* hvor Pastor *Brammer* var Forstander. Da jeg kom til Optagelseseksamen, spurgte han mig, om jeg kendte de messianske Spaadomme, dertil svarede jeg: „Spaadomme ved jeg nok hvad er, men messiansk ved jeg ikke hvad er." Dette syntes han nu var noget forskrækkeligt. Saa sagde han, „det er Spaadommene om Messias;" „ja," svarede jeg, „saa kender jeg nok nogle af dem." Jeg tog tre af de første, men saa vidste jeg ikke flere. Derpaa spurgte han mig: „har du læst noget i Biblen?" „Ja," svarede jeg, „jeg har engang læst noget i den for min Moder, da jeg var lille; men det var gerne Historierne om Judit og Holofernes." Det var jo heller ikke til Maade. „Men hvad har du da læst?" spurgte han. Jeg har læst Holbergs Peder Paars," og det Svar gjorde det ikke bedre, saa det tegnede ikke til, at jeg kom ind, men *Algreen* sagde: „vi vil optage ham alligevel, for det er en aparte Fyr," og jeg slap da ind paa Seminariet og kom til at sidde allernederst, jeg tænkte, det er egentlig Uret, thi du er ligesaa klog som alle de andre.

Imidlertid var jeg grulig forknyt i de første to Maaneder, saa forknyt, at min Fader fandt det nødvendigt at købe et Ur til 12 Rd. til mig for at oplive mit Mod. Det var imidlertid noget andet, der skulde oplive mig, og De kan aldrig tænke Dem, hvad det var, det var *Peder Larsen Skræppenborg.* Jeg kunde ikke forstaa, hvad det var Lærerne sagde, jeg hørte og hørte, men vidste ikke, hvad det var, de talte om. Jeg var meget forknyt, thi naar man er i Skole og ikke kan forstaa, hvad der bliver sagt, saa er man aabenbart i Knibe. En Dag holdt Brammer en Præken og opkastede det Spørgsmaal til de Tilstedeværende: er du en Kristen, og hvilken Bestemmelse han gav eller ikke, skal jeg lade være usagt, men jeg sagde til mig selv: Du er det da ikke, og naar jeg nu var en daarlig Seminaristelev og heller ingen Kristen, saa kan De nok skønne, at Udsigterne var mørke. Men en Dag gjorde Peder Larsen Skræppenborg mig opmærksom paa, at Vorherre elsker Menneskene, og det var forskrækkeligt, at jeg ikke havde faaet det at vide al den Tid, jeg havde været til. Hvad enten jeg imidlertid havde overhørt det før eller ikke, saa er det vist,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at det var noget nyt for mig, og da jeg hørte det, for det igennem mig med en Overbevisningens og Følelsens Kraft, at Gud elskede Menneskene, at han ogsaa elskede mig, og at han kun levede for at gøre Menneskene og ogsaa mig lykkelige, og at det aldrig kunde fejle, at det vilde ske, naar han havde taget sig det Stykke Arbejde for. Tidligere troede jeg, at Gud var en Politimester, en streng Skolemester, som passede paa, naar vi gjorde ondt, for at han kunde give os et godt Ørefigen, men nu gik det op for mig, at Gud elskede Menneskene, og saa fornam jeg, at jeg ogsaa elskede Menneskene, det var vel i en ringere Grad, men jeg elskede dog mig selv, og glædede mig ved at Gud elskede mig.

Jeg har aldrig kendt Mage til det Liv, den Lyst, Kraft og Drift, der da opstod hos mig, jeg var saa glad, at jeg ikke vidste, paa hvilket Ben jeg skulde staa over den Opdagelse, jeg havde gjort. Jeg gik ud i Byen til mine gode Venner og fortalte dem denne mageløse Nyhed; jeg vidste næppe, hvad jeg sagde, men det fik jeg dog sagt, at Gud elskede mig og os alle, skønt vi var Syndere. Paa nogle Steder hvor jeg kom, hørte man paa mig med Ro, paa andre Steder sagde de: „det stakkels Menneske! han har mistet Forstanden.“ Imidlertid hjalp *Algreen* mig saameget tilrette, at han sagde, at jeg havde ikke mistet Forstanden, men at det var de andre, der ikke var kommen til Forstand. Alligevel gjorde det et forunderligt Indtryk paa mig, at alle andre Mennesker, der ellers kendte mig, sagde, at jeg havde mistet min Forstand, og jeg blev derfor saa glad, da jeg læste, hvad man kalder Apostlenes Gerninger, og saa, at det var gaaet dem omtrent ligesom mig, og da gik det op for mig, at jeg var en Kristen, eftersom jeg havde det ligesom de. Derved fik jeg en Følelse af Ordets Magt til at gøre Hjerterne glade, og det var paa anden Omgang, thi første Gang havde min Moder bibragt mig denne Følelse, og snart erfarede jeg, at Gud havde givet mine Ord den Kraft, eller lagt mig de Ord i Munden, at ogsaa jeg kunde gøre det, og saa besluttede jeg fra den Stund af, at jeg skulde befatte mig med det, ikke forlade Seminariet, men gaa det igennem, men dog gøre det til min egentlige Opgave i Verden at gøre Hjerterne glade med det Budskab, at Gud elskede os ved sin Søn Jesus Kristus, uagtet vi var Syndere. Fra den Dag af kunde jeg forstaa, hvad de sagde paa Seminariet, og jeg kunde huske og gøre Rede derfor; jeg læste ikke ret meget, men hørte blot efter. Om Julen kom vi til Salling, og jeg var saa heldig

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at træffe Mennesker, som var glade ved det samme; vi sang og talte, bad Bønner og sang igen, men Hovedsagen var den, at jeg havde fornummet Ordets Indflydelse paa mig.

Nogen Tid efter fik jeg Ingemanns historiske Romaner ihænde, og saa læste jeg uafladelig i 2 Nætter og 3 Dage, Valdemar Sejr og Erik Menveds Barndom, og jeg var, ligesom om jeg var henrykt over at se, at det danske Folk havde været saa stort og saa lykkeligt, og at der havde været saa skønt i Danmark, og nu var her dog saa sølle. Jeg tænkte ved mig selv, det kan gerne være, at du ogsaa er i Besiddelse af den Slags Ord, der behøves til at fremme dette, men det kom jeg dog ikke til før adskillige Aar efter. Jeg var just ikke saa meget pietistisk, jeg havde ikke forstaaet stort andet, end at Gud elskede os.

Saa blev jeg forflyttet derfra, som vel var, thi ellers havde jeg talt og sunget mig tom, og saa kom jeg til Sønderjylland for at være Huslærer hos den rige Knud Knudsen i Forballum. De Folk, jeg der traf paa, var kristelige nok, de var ikke saa uvidende som Thyboerne, de var vidende, men der var intet Liv i dem. Men hvorledes det var eller ikke, saa faldt det mig ikke ind at skaffe Liv i dem i denne Retning. Derimod følte jeg, at de ikke var danske, og saa tænkte jeg, at nu skal du tage fat paa det. Jeg gav mig til at læse Ingemanns Romaner for dem, dem havde jeg selv faaet godt af, og det mente jeg ogsaa, de andre skulde, og det lykkedes fortræffeligt. Saa gjorde jeg Bekendtskab med „Valdemar den Store og hans Mænd", og der staar deri: hvad Danmark var, skal det atter blive, endnu er Fædrenes Aand ilive! Jeg syntes ikke, jeg kunde have Ro, førend vi fik begyndt paa at faa Danmark til at blive, hvad det engang havde været. Der var en Mand ovre fra et andet Sogn, for hvem jeg læste noget af „Valdemar den Store og hans Mænd", og jeg vilde have, at han skulde hjælpe mig til at sætte det i Værk, thi det skulde jo gøres, men han svarede mig: „jeg forstaar ikke, hvad det er, du læser." „Det er forskrækkeligt," sagde jeg, „saa skal De idetmindste lære at forstaa det, jeg vil komme til Dem to Aftener om Ugen, og vi vil da sammenkalde de unge Mænd og se, om vi kunde faa dem til at forstaa det." Dengang havde man allerede „Danske Samfund" i København, og vi fik „Danske Samfund"s Sange sendt til os, og dem sang vi; det var i Kristian den Ottendes Tid. Det varede heller ikke længe, førend de unge Mennesker blev beaandede, og hvis man besøger den Egn, vil man finde tydelige Spor af den Virksomhed, som dengang blev udøvet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I den Tid var det, at det gik op for mig, hvorledes man skulde holde Skole for Børn for at naa det Maal at faa dem saaledes oplivede og give dem en saadan Lyst, Drift og Kraft, at man kunde faa dem til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke, og til at arbejde derfor saa godt, som man efter fattig Lejlighed kunde. Da jeg var Huslærer, skulde jeg selv sørge for, at Børnene lærte deres Udenadslektier, og naar det var sket, gik vi ud for at lege, vi fiskede, sejlede, kørte i Kilker og morede os, men Udenadslæsningen tog altid saa grumme lang Tid. Blandt Børnene var der især en lille Pige, som jeg holdt meget af, men hun var tungnem; de andre Børn blev snart færdige med deres Lektier, men de syntes ikke, at de vilde gaa ud og lege, førend de kunde faa hende med. Hun læste og græd, læste igen og græd, og saaledes havde jeg ogsaa gjort, da jeg var hjemme hos min Moder, men saa sagde hun til mig: „nu skal du ikke læse længer, for ellers tygger du det i dig igen," og det samme sagde jeg til lille Maren. Saa tænkte jeg: mon det dog ogsaa virkelig er Guds Vilje, at Børn skal pines med en saadan Udenadslæsning? jeg kan ikke forstaa det, da han dog elsker Menneskene, mon da dette at lære en Bog udenad kan føre til at elske ham? Nej, syntes mig, det kan det ikke. Ja, men hvad Nytte er det da til? Det er, for at de skal kunne blive konfirmerte. Men, tænkte jeg, kunde vi ikke indrette det saaledes, at de blev konfirmerede paa en anden Maade, det er dog en forskrækkelig Maade, man nu bærer sig ad paa. Det var dette, som jeg brød mig allermest med, men nu er det jo saaledes, at naar vi er i den største Nød og spørger Aanden for ramme Alvor, saa svarer han os, og han sagde da ogsaa til mig: Du kan jo fortælle Børnene det, som de skal lære udenad; du kan jo fortælle dem det, som du fortæller Æventyr! Aldrig saasnart var dette gaaet op for mig, før der kom en saadan Lyst og Drift hos mig, at jeg ikke havde Tid til at vente, jeg syntes det var en uendelig lang Tid, først om Aftenen og saa hele Natten indtil næste Dags Morgen, da jeg kunde begynde at prøve det, og jeg vilde have givet meget til, at der ingen Nat havde været, saa vi straks kunde have prøvet det. Jeg syntes, at dersom det kunde lade sig gøre, saa havde vi vundet Verdens Guld og grønne Skove, og jeg havde nær sprunget ud paa Gaden, ligesom Arkimedes gjorde, og raabt: nu har jeg fundet det, men det gjorde jeg ikke, thi jeg var en Jyde og ingen Græker. Om Morgenen begyndte jeg straks at fortælle Børnene et Stykke af Bibelhistorien, og det vilde de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gerne høre, men Spørgsmaalet var nu, om de kunde huske det, naar de skulde til Konfirmation og Eksamen. Saa blev jeg ved en 14 Dages Tid at fortælle dem noget af Bibelhistorien, det var netop Historien om Josef, den, fandt jeg, var den bedste at begynde med. Derpaa prøvede jeg, om Børnene kunde huske det, og til min store Forundring kunde de fortælle det ordret, som jeg havde fortalt for dem, thi det er en sær Egenskab hos Børn, at de fortæller o r d r e t, men naar man lærer at kende Børn, kan man nok forstaa hvorfor. Vi andre kan ikke fortælle ordret, thi vi optager det, vi høre, i vort Hjerte, gør det lidt om efter vort eget Hjerte, og saa leverer vi det fra os; men naar Børn optager noget, saa giver de det fra sig, akkurat som de har faaet det. Jeg tænkte altsaa, nu har vi fundet det, nu skulde vi have alle danske Børn underviste paa den Maade, det er det bedste Middel til at faa Danmark til at blive, hvad det tidligere var. Nu sagde Folk, det er da et forskrækkeligt Hovmod at tænke saaledes, men det sagde de, fordi de vidste ikke, hvad Hovmod var, og de vidste heller ikke, hvad dette var.

Nu gik det fortræffeligt med Skolen. Der var en lille Dreng — han er da til endnu — en lille udmærket Fyr, som jeg traf, da han havde hørt Historien om Abraham, staaende i en lille Have ved et Træ; han saa opad og sagde: „hør, lille Abraham, du skal ikke være bange for at gaa hen at offre din Søn, Vor Herre giver dig ham med hjem igen, det ved jeg, thi jeg har læst videre." Da han var kommen hjem fra Skolen, havde han nemlig taget sin Bog og læst videre og faaet det at vide, hvormed han vilde trøste Abraham. Nu vilde jeg for alt i Verden gerne have oprettet en fri Børneskole af den Slags, men det kunde jeg ikke, thi alle Love og Forordninger var derimod. Jeg kom ikke engang til at spørge mig for hos Provsten og Biskoppen, thi naar Loven var derimod, saa kunde det jo ikke nytte. Jeg maatte i en saadan Friskole ikke have mindre end seks og ikke flere end atten Børn, og jeg kunde da ikke tænke, at de faa Familier, som var der, kunde føre det igennem. Saa søgte jeg et Degnekald, men da var det allerede dagedes, at jeg havde opfundet en ny Maade at lære Børnene Balles Lærebog paa, og Provsten skulde være tilstede ved Eksamen, fordi det var rygtedes, at vi havde opfundet noget nyt derovre. Han katekiserede med Børnene frem og tilbage, op og ned, og de svarede meget godt, men da han var færdig dermed, siger han til den største af Pigerne: „kan du nu læse mig det tredje

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Stykke i fjerde Kapitel?“ „Ja,“ siger hun, „i hvilken Bog?“ thi det havde jo Provsten glemt at sige. „I Balles Lærebog,“ svarede Provsten; „ja, men den lærer vi ikke her,“ siger hun, „det har vi ophørt med.“ „Hvad,“ siger han til mig, „lærer de ikke Balles Lærebog?“ „Nej, Børnene lærer den ikke saa ganske udenad, men de er ikke ubekendte med den, det har jo Provsten erfaret, thi ellers kunde de umuligt have svaret saa godt. som de har gjort, men jeg synes, det er Synd at lade Børnene lære den helt udenad, det er altfor besværligt og ingen Nytte til.“ „Jeg spørger ikke, om det er til Nytte eller ikke,“ svarede Provsten, „men jeg spørger kun, om De vil lade Børnene lære Bogen udenad paa Rams: *vil* De eller vil De *ikke*?“ „Ja,“ siger jeg, „da jeg hører, det er overladt til mig, saa svarer jeg naturligvis , at jeg ikke vil det.“ „Godt,“ siger han til Præsten, „skriv i Protokollen, hvad der her er sagt.“ Saa blev det indført i Protokollen, at jeg ikke vilde bruge denne Fremgangsmaade, og vi gik hjem som fattig Per Eriksen.

Nogen Tid efter kom der en Skrivelse fra Biskoppen i Ribe Stift, gamle Tage Müller, med Forespørgsel om, hvilken Undervisningsmaade, der da blev brugt, der skulde gives en Forklaring derom. Dertil svarede jeg, at jeg fortalte Bibelhistorien i Stedet for, men Balles Lærebog læste jeg med dem indenad, og saa sammenlignede vi den med Bibelhistorien, og søgte at forklare os Lærebogen ved Hjælp af bibelske Historier, som de havde lært igennem Fortælling. Jeg skrev fire Punkter, men jeg kan ikke huske mere end det ene, der lød saaledes: thi dersom danske Børn skulle blive ved at lære Balles Lærebog udenad paa Rams, saa komme de aabenbart til at ligne den Slægt af Israels Børn, om hvilke Herren sagde, at de var uduelige til at indgaa i Kanaans Land; altsaa langt mindre blev der noget af Danmarks Lykke, som Ingemann havde skrevet i „Valdemar den Store og hans Mænd“. Derpaa blev jeg kaldt til Biskoppen. og han sagde til mig: „Ja, De er et begavet og haabefuldt ungt Menneske, og jeg vil saa gerne tro, at De kunde undervise Børn, ja, jeg er vis derpaa, uden at lære dem Balles Lærebog udenad paa Rams, men hvordan skal det saa gaa med alle de andre Skolemestre!“ Dertil svarede jeg: „hvad kommer de mig ved?“ „Jo,“ sagde han, „for det skal være ens.“ „Det er dog ogsaa forskrækkeligt,“ sagde jeg, „at det skal gøres gældende; altsaa hvis der er 99 Skomagere i en By, som laver daarlige Støvler, saa skal den ene, der kan gøre gode Støvler, ogsaa gøre daarlige, for at Arbejdet kan blive ens.“ Saa trak han

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paa Skuldrene, den gamle skikkelige Mand; thi hans Hjerte var paa min Side, men hans Forstand paa Verdens Side, og han sagde: „Herregud! Loven er jo over os alle.“ „Ja, men saa maa De se at faa en saadan tosset Lov forandret.“ Han lovede da paany at gøre Indstilling til det gamle Kancelli og se, om der ikke kunde gives en Smule Tilladelse til en Smule Frihed, idetmindste saalænge jeg var i en tjenende Stilling, og der kom da ogsaa en Skrivelse fra Kancelliet, hvori det, som det altid gjorde, firede og halede. Det hed deri, at vel skulde Balles Lærebog læres udenad, men Udenadslæsningen af Lærebogen maatte dog ikke staa den højere Religionsundervisning ivejen, og da jeg fik den Skrivelse, syntes jeg, at nu var vi frelste, thi det var jo netop en højere Religionsundervisning, som jeg gav mig af med. Da nu Provsten kom og spurgte mig, om jeg havde set, at Lærebogen skulde læres udenad, svarede jeg, at jeg netop havde set, at den ikke skulde læres udenad, thi det var netop den højere Religionsundervisning, som jeg vilde, og Udenadslæsningen af Bogen maatte ikke staa den ivejen.

Dermed blev der ikke talt videre om den Sag, jeg fortsatte min Undervisning i den Tid, jeg var der, men da jeg skulde til at søge Embede, fik jeg Afslag allevegne; naar jeg ikke vilde forpligte mig til at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad paa Rams, saa maatte jeg ikke blive kaldet, men dertil svarede jeg: „det vil jeg ikke, og det gør jeg ikke. „Ja,“ sagde Biskop Tage Müller, „det gør mig virkelig ondt for Dem!“ „Ja, saa faar jeg tærske, som mine Fædre har gjort, men maaske jeg ogsaa kan komme til at holde Skole, jeg kan vel nok hjælpe mig igennem uden Embede.“ „Ja, dersom De kunde det,“ sagde Biskoppen, „saa var det jo det allerbedste.“

Nu kunde jeg ikke komme an nord for Kongeaaen, thi der skulde Balles Lærebog læres udenad paa Rams, og jeg søgte derfor sønden for Kongeaaen, hvor man ikke havde Balles Lærebog. Provst *Reehof* i Aabenraa, som i mange Henseender var en skikkelig Mand, men i meget var, som han ikke burde være, eksaminerede mig og spurgte, om jeg ikke var en Hernhut, en Kristiansfeldter, men dette Spørgsmaal klarede jeg godt, thi mine Religionskundskaber var i den bedste Orden efter hans Smag. Jeg havde forklaret ham nogle Steder af Skriften, han havde prøvet mig, og jeg tænkte da, nu opnaar jeg det, jeg søger, men derefter spurgte han mig, hvad jeg saa mere vilde lære Børnene, og dertil svarede jeg: „Jeg vil fortælle Danmarks Historie for dem, og læse Ingemanns Romaner

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

for dem, det er noget, de kan have godt af," men saa var Hundrede og Et ude. „Det kan ikke gaa an," sagde han, „vi har ingen Folkeaand her." Aa jo," sagde jeg, „det har man dog vist, der er da i alt Fald et Folkehjerte, og naar vi begynder at slaa det an, saa kommer det nok." „Nej," sagde han, „det maa ikke læres, vi er ikke danske, Gudbevares." Da blev jeg virkelig saare nedslaaet og sagde med grædende Taarer: „Det er da ogsaa forskrækkeligt, jeg har hidtil kunnet komme igennem Verden næsten uantastet med alle mine Lyder og Udyder, og de var mange, men jeg skal netop stoppes paa Grund af de to eneste Ting, der er værd at nævnes hos mig, nemlig Kærlighed til Gud og til mit Fædreland." Det var som Provsten sank i Knæ, men saa sagde jeg aldrig et Ord mere og gik, og han sagde heller aldrig et Ord.

Derpaa besluttede jeg at komme bort herfra og gemme mig et Sted, enten i Amerikas Skove eller et andet Sted, indtil jeg skulde dø, thi her i Verden syntes jeg ikke, at jeg kunde være; naar jeg ikke kunde faa Lov til det eneste, jeg kunde, saa kunde jeg ikke være til. Saa traf det sig netop paa samme Tid, at Pastor Hass vilde rejse til Smyrna og søgte sig en Tjener, og jeg tænkte da, at jeg kunde gøre en Smule Nytte ved at rejse med ham. I fem Aar var jeg i Smyrna og tænkte bestandig paa de danske Børn, der læser udenad, især naar jeg kom forbi den tyrkiske Skole, thi der lærer Børn akkurat paa selvsamme Maade som her. Skolemesteren fremsagde to Sætninger af en Bøn, og dem skulde alle Børnene gentage i Munden paa hverandre, saa for mig, der ikke forstod Tyrkisk, var det akkurat den samme Brummen som i en Landsbyskole hos os, naar Børnene læser over. Jeg tænkte aldrig paa at komme hjem igen, men jeg lærte at elske mit Fædreland ganske anderledes der, end jeg kunde have kommet til det herhjemme, thi jeg savnede det saa skrækkeligt. Naar der kom en dansk Skipper, og jeg saa det danske Flag i Havnen, var jeg som nyfødt, jeg græd som et Barn og skyndte mig ombord, og naar det saa var en Holstener, der foer under det danske Flag, vendte jeg noget slukøret tilbage, men var det enten et dansk, norsk eller tilnød svensk Skib, saa glædede jeg mig, dog allermest over de danske. Men hvorledes det nu end gik, da jeg havde været der i fem Aar, skulde jeg hjem, og kom ogsaa hjem. Man kommer altid der, hvor man skal. Jeg kom hjem i 1847, dog med den Tanke at rejse bort til Amerika. Men saa kom Krigen i Foraaret 1848, og jeg tænkte da, du skal dog gøre

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dig selv den Fornøjelse at være med og se, hvad Krig er for noget, jeg havde læst og hørt saameget om den, men aldrig set den i Nærheden. Jeg syntes, at jeg havde alle de Følelser, der skulde til for at være en dygtig Krigsmand, og dem havde jeg faaet af Ingemanns Romaner, men da det kom til Stykket, manglede jeg den Fingernemhed, som min Fader havde bebrejdet mig, og jeg kunde ikke lære Geværgrebene, men kom altid en lille Smule bagefter. Med det samme kom Friheden i 1848—49, og det gaar jo saaledes i Verden, beslægtede kender hinanden paa Røsten, paa Følelsen. Jeg fornam, at nu var min Tid kommen, skønt jeg slet ikke kunde tænke, hvad jeg egentlig skulde; imidlertid rejste jeg ikke til Amerika, men blev hjemme. Jeg blev da Huslærer hos Præsten i Sønderfelding og skulde undervise hans Søn. Der fik jeg fat paa Grundtvigs Verdenshistorie i tre Dele, og det var mærkværdig, hvilket Indtryk det gjorde paa mig at se, at Gud saaledes planmæssig gennem Tiderne førte Menneskeslægten fra den ene Sandheds Erkendelse til den anden, og den sikre Forvisning slog mig, der saa ofte udtales i denne Bog, at Menneskeslægten skal ende med en Triumf over Død, Mørke, Kedsommelighed, Træthed,Tomhed og Øde. Det var noget ganske nyt for mig, men saasnart jeg havde læst det, slog det mig straks, at saaledes er det, og ikke anderledes, og saa syntes jeg, at det var noget, Folk skulde have at vide. Der var allerede dengang en hel Del opvakte Folk, og man havde ogsaa dengang begyndt at blive noget danske. „Danske Samfund"s Sange blev sungne over hele Landet, men naturligvis ikke af alle Mennesker. Der var kommen en hel Del Liv og Begejstring fra 1848, som efterlod sig en Del Spor, og da gik det egentlig først op for mig, hvorledes Aanden virker i det store. Tidligere havde jeg kun vidst, hvorledes Aanden virkede gennem Ordet, dels paa mig og dels fra mig til min Næste, i det enkelte, men dengang fornam jeg, at alle Folk var bleven beaandede, og da var det egentlig, at jeg først gjorde Bekendtskab med den danske Aand. Saa fik jeg ogsaa et tydeligere Begreb om, hvad det var, jeg egentlig vilde frembringe, nemlig: at Følelsen og Begejstringen fra 1848 og den Opvækkelse, som da fandt Sted, skulde vedblive og slaas fast. Jeg vilde igennem *Skolen* ved Ordet virke til, at alle danske Folk kunde blive varig begejstrede. I den Tid, da jeg læste Grundtvigs Verdenshistorie, fattede jeg den Plan, at jeg vilde være Folkeoplyser gennem Skolen; jeg syntes, at det ikke kunde forslaa at rejse omkring og holde en Tale

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hist og en anden her, jeg syntes, at det maatte samles til en Helhed, thi ellers var jeg bange, at Indtrykket skulde forsvinde. Jeg var dengang ikke Taler, hvad jeg heller ikke nu er, men jeg havde prøvet, navnlig i Sønderjylland, at Begejstringen kunde vækkes hos Folk, naar de læste Ingemanns historiske Romaner. Det forekom mig imidlertid, at Folk ogsaa skulde læse Grundtvigs Verdenshistorie, og det syntes jeg, at de ikke kunde komme til, uden at de fik den i Skolen; men jeg havde set Rødding Højskole, som man sagde havde kostet 48,000 Rd., og jeg havde ikke mere end 500 Rd., som jeg havde fortjent i Smyrna ved at være Bogbinder, da jeg syntes, at jeg skulde gøre noget godt med Hænderne i dette Land, hvor jeg ikke kunde gøre det med Munden. Da jeg havde været hos Pastor Hass saalænge, til han kunde bruge Tjenestetyende af Landets Indvaanere, saa var det ikke nødvendigt, at jeg blev længer hos ham. Han fik sig da en Tjenestepige, og hun kunde jo meget bedre udføre Arbejdet end jeg; thi om ogsaa hans Kone sagde, at hun aldrig havde faaet sine Tallerkener bedre vaskede end i den Tid, da jeg var Tjener hos dem, saa opnaaede jeg dog ikke at faa nogen rigtig Øvelse deri, det gik langsomt, men det blev godt gjort. Som sagt, da jeg kom hjem, var min Kapital 500 Rd., men der var langt til 48,000 Rd., som Rødding Højskole havde kostet. Ganske vist behøvede jeg ikke at have en saa storartet Skole, men jeg syntes dog, der skulde lidt til, jeg skulde dog have et Hus, der kunde rumme i det mindste 14—15 Mennesker, og saa haabede jeg, at de opvakte Folk, som jeg kendte, skulde være saa skikkelige at sende mig deres Børn til en Prøve, for at vi kunde komme i Gang og faa bekendtgjort for Folk, hvad det var, vi egentlig vilde udrette, nemlig at faa vakt baade den kristne Aand og den danske Aand, og faa Folk til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke.

Da jeg nu altsaa ikke havde tilstrækkelige Midler til at begynde min Virksomhed, skrev jeg til *Birkedal* i Ryslinge, om jeg ikke maatte komme til ham i et Aar og være Huslærer, og tage 3—4 Bønderkarle i Huset, for at prøve, om det var muligt at beaande dem, thi hvis det ikke var muligt, saa kunde det jo ikke hjælpe noget. Hvorfor det netop skulde være paa Fyn, det vidste jeg ikke dengang, jeg tror, det skyldes Poul Rasmussen i Sanderum, men nu ser jeg, at det var bedst at begynde med Fynboerne, fordi de er nemmest at komme afsted med. Det er en mærkværdig indre Forbindelse, som Aanden

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

danner mellem de Mennesker, som er dens Redskaber, og som den holder af; Aanden forstaar at lede alt, indtil det sker, som den vil. Vi ved i Grunden ikke af, hvor det er, vi skal hen, men vi kommer dog den Vej, som Gud vil. Jeg fik da 2 Jyder og 2 Fynboer at begynde med, og det lykkedes efter mit Skøn ganske godt, i alt Fald saa godt, at jeg syntes, vi kunde fortsætte. Der var paa samme Tid et Hus ledigt i Ryslinge paa 4 Tdr. Land med en gammel ussel Bygning, som slet ikke var brugelig, og det skulde koste 1400 Rd., jeg syntes, at jeg vilde give 1000 Rd. derfor, men da jeg ikke kunde faa det for den Pris, lod jeg det drive over. Jeg tænkte, det bliver ikke til noget med Skolen, det er altfor besværligt, du kan blive hos Birkedal et Aar, og se hvorledes du kommer hjem, men saa kom der et skrapt Bud efter mig, at nu skulde jeg til at faa begyndt.

Der havde nemlig været en Del saakaldte Grundtvigianere samlede i København for at raadslaa om, hvad der skulde gøres for at faa oplyst den danske Bondestand, saa at den kunde benytte den borgerlige Frihed, der var bleven givet, og Aanden havde vel dengang ogsaa sine Fingre med i Spillet, thi da man var blevet enig om, at der skulde gøres noget, og der blev spurgt, hvilken Mand de vel skulde tage til at udføre denne Virksomhed, svarede Ludvig Kristian *Müller:* jeg ved ingen anden end Kold, og de fandt alle, at det ogsaa var den rette Mand. Det var højst mærkværdig, thi jeg var ikke meget skikket dertil dengang, nu er jeg meget bedre skikket dertil, skønt jeg ikke er nær fuldkommen endnu. De skrev mig saa til, at jeg skulde komme over til dem og raadslaa med dem om, hvad der kunde gøres for Folkeoplysningen; de mente, at jeg kunde rejse omkring i Jylland og virke paa de unge Skolelærere der, for at der kunde blive indført en bedre Undervisning, men jeg svarede, at jeg vidste allerede, hvad jeg vilde gøre, jeg vilde oprette en saakaldet højere Bondeskole, hvortil de svarede mig, at i saa Fald kunde jeg gøre Regning paa deres Understøttelse. Det var en mærkværlig Dag for mig, da jeg fik denne Skrivelse. Imidlertid gik der over et Aar hen, hvori jeg ingen Understøttelse havde nødig, thi jeg skulde først gøre mine Forberedelser; jeg skulde være hos Birkedal et Aar for at prøve, hvorvidt de fire Elever, jeg havde, kunde blive beaandede, og om jeg i det hele taget kunde beaande Ungdommen i den Alder, i hvilken jeg nu tænkte paa at undervise dem. Da dette Aar var hengaaet, var jeg bleven svag

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Troen; det er underligt nok, det er jeg altid blevet, lige kort førend jeg skulde til at begynde en Virksomhed, og det bliver jeg ogsaa, naar jeg skal op og tale. Jeg bad Vor Herre, at han dog ikke vilde føre mig ind i noget, som jeg mulig ikke kunde føre igennem, men saa kom der et bestemt Bud, at nu eller aldrig skulde det være. Jeg kunde ikke faa Sind til at sige ja til, at det aldrig skulde ske, og altsaa maatte jeg sige: saa skal det være nu.

Det Hus, jeg før omtalte, var imidlertid blevet solgt og atter blevet ledigt. Jeg gik op til Manden, som havde det at sælge, og spurgte om han vilde vente i 8 Dage, medens jeg rejste til København, thi jeg turde ikke købe det, førend jeg havde faaet at vide, om jeg kunde faa nogen Understøttelse derovre, og han lovede mig da at vente 8 Dage. Derpaa marscherede jeg den næste Dags Morgen afsted til *København* og gik hele Vejen. Da jeg kom til Byen, gik jeg op til Algreen, som dengang var paa Regentsen, jeg boede hos ham og laa om Natten paa hans Sofa. Det var imidlertid kun en daarlig Trøst, jeg fik af ham, thi han svarede mig: hvor vil du hen, Grundtvigianerne er ikke den Slags Folk, der husker iaar, hvad de besluttede ifjor, de har ganske andre Ideer nu, og det bliver vist ikke til noget, men jeg skal følge med dig til *Grundtvig!* Da vi kom op til ham, stod han og røg sin Pibe og lagde sin Arm paa Kakkelovnen. „Det er Kold fra Fyn," sagde Algreen. „Aa," sagde Grundtvig, „er det det!" og vi ragede da straks uklar. Jeg vilde have mine Fyre i Skole, naar de var nylig konfirmerede, i en Alder af 14, 15, 16 Aar, men Grundtvig sagde: „Det duer ikke, før de bliver 18 Aar." Jeg kan godt huske, at jeg sagde: „Grundtvig kan ikke vide, hvorledes Bønderne er derhjemme, thi naar de er 18 Aar, har de allerede begyndt at lege Kæreste, ryge Tobak, gøre Pibe- og Urhandeler, og saa kan vi ikke faa dem beaandede." „Jo," sagde Grundtvig, „det kan vi nok." „Nej," sagde jeg, „som jeg har opfattet Forholdet, er min Mening den eneste rigtige." Jeg har altid været vis i min Sag, ogsaa naar jeg tog fejl. Imidlertid sørgede Vor Herre for, at vi fik Folk baade over og under 18 Aar at undervise, og jeg gjorde da straks den Erfaring, at dem, der var 18 Aar og derover, kunde vi udrette noget med, medens vi intet kunde udrette med dem, der var under 18 Aar. Striden mellem Grundtvig og mig blev dog bilagt, men paa den Maade, at Grundtvig gav efter, og ellers var der heller ikke bleven noget af det hele, thi jeg havde ikke givet efter. Derpaa rykkede

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeg frem med mit Ærinde, nemlig at jeg nu skulde have den Understøttelse, der var lovet mig. „Ja," sagde Algreen, „hvad skal vi gøre derved, hvordan skal det gaa, thi Grundtvig ved selv, at der ingenting er i Kassen." „Jo," sagde Grundtvig, „det kommer nok." Derpaa spurgte han mig, hvor megen Understøttelse, jeg da mente, at jeg skulde have. „Jeg har selv 500 Rd.," sagde jeg, „naar jeg faar 600 Rd. til — men det skal være til Gave, thi jeg tør ikke love at betale dem tilbage — saa har jeg 1100 Rd., og dermed skal jeg komme ud af det." „Ja," svarede Grundtvig, „600 Rd. og 500 Rd. er 1100 Rd., men hvad vil De kunne gøre med dem?" „Ja, naar det ikke kan gøres med lidt," svarede jeg, „saa kan det heller ikke gøres med meget, men det kan ikke gøres med slet intet." Derpaa sagde Grundtvig til mig: „Gaa hjem og sæt en Begæring op til skikkelige Folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette Foretagende, og bring den op til mig, saa skal jeg underskrive den først, og saa skal vi se, hvad mit Navn kan batte!" Jeg kan huske det, som om det var sket igaar. Da vi kom udenfor, greb Algreen mig i Frakken og sagde: „Du er en Lykkens Yndling, nu er din Sag vunden, naar Grundtvig tager sig saaledes af den, saa er den sikker." De 600 Rd. blev ogsaa samlede, Grundtvig gav selv 50 Rd., Fru Tofte 100 Rd. og vor gode Ven gamle Gøricke, som jeg talte med igaar, 50 Rd.

Derpaa begyndte jeg min Højskole ude paa Ryslinge Mark, men jeg havde imidlertid kun bestemt Løfte paa en eneste Elev, det var Kristen Larsens Søn i Dalby, det var sikkert, at han kom den 1ste November, og endnu de allersidste Dage i Oktober vidste jeg ikke sikkert, om der kom andre end han. Vel havde jeg faaet Løfte om adskillige Elever, men Folk mente, at det var noget sært noget, og at det jo var bekosteligt, skønt jeg kun forlangte 6 Rd. om Maaneden for Kost, Logis og Undervisning, og lovede Folk at gøre Underværker for deres Børn, de skulde blive saa livlige, saa vakre og driftige, at de aldrig havde set Mage dertil, men dog syntes de, at det var en grov Hoben Penge. Folk spurgte, hvad deres Børn saa kunde blive til, naar de havde været paa Skolen, om de saa kunde blive Degne, eller om de kunde blive fri for Kongens Tjeneste, dette var nemlig før Tilfældet, naar man gav sig i Landhusholdningsselskabets Tjeneste, og saa troede man ogsaa, at en saadan Begunstigelse var bleven mig tildel. Der var imidlertid, mærkeligt nok, for mange mange Aar tilbage paa de forskellige Steder sørget for at faa det første Sæt i Sko-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

len. Der var en Søster til Poul Rasmussen i Sanderum, der var død for flere Aar siden, og hun var bleven vakt lige i de sidste Dage, hun levede. Paa sin Dødsseng sagde hun til sin Mand: „Havde jeg vidst det, jeg nu ved, saa skulde mit Liv være anvendt ganske anderledes end det er, men pas dog paa vore Børn, at de faar deres Liv anvendt, du ved nok, i hvilken Retning jeg mener." „Ja," sagde han, „det skal jeg nok," men han vidste ikke rigtig Besked om Retningen. Imidlertid vilde han dog holde sit Løfte og sende sin Søn i Skolen, og netop fordi han ingen Besked vidste, netop derfor gjorde han Skolen mest Tjeneste ved at sende sin Søn derhen, thi Manden var ingen Særling, han var som Folk i Almindelighed, og naar han kunde sende sin Søn i Skolen, saa kunde flere andre gøre det. Overalt fandt jeg, at Vor Herre havde været der og ryddet Pladsen og gjort Forberedelser, men det er jo altid svært at bestemme sig, naar man skal gøre noget godt. Det er forunderlig nok, naar man skal gøre Narrestreger, saa kan man let gøre det, men skal man gøre noget godt, saa er man saa forsigtig. Imidlertid bestemte Folk sig dog, og den 1ste November kom de med 15 Elever kørende med deres Stadsheste og Vogne og saa saa glade og lykkelige ud. De var glade, fordi de havde overvundet det og var kommen afsted, og jeg var saa glad, jeg har vist aldrig i mit Liv været saa glad, skønt jeg har været meget, meget glad. Saa begyndte vi med Ingemanns Romaner, thi vi skulde begynde der, hvor vi sidst slap; det havde vi erfaret, det vidste vi, og det, vi endnu ikke kendte, kunde vi ikke begynde med. Af Grundtvigs Verdenshistorie oplæste jeg nogle enkelte Stykker hist og her og søgte at paapege lidt af Sammenhængen mellem Oldtiden, Middelalderen og Nutiden, men Eleverne syntes ikke at kunne fatte det, hvilket derimod var Tilfældet med Ingemanns historiske Romaner. Maalet blev imidlertid naaet, og der er endnu ingen af dem, der har tabt den Beaandelse, som de fik den Gang, men den er kendelig endnu alle Vegne, enten hvor der skal vælges til Rigsdagen eller foretages noget, som skal sigte til at gøre Danmark til det store, som det tidligere var, og de har mange Gange styrket dem, som har været haardt betrængte i Kampen i saadanne Retninger. Naar man spurgte mig om, hvilken Metode jeg brugte, saaledes som Provsten gjorde, da han i sin Tid skulde undersøge den, saa sagde jeg, at vi havde egentlig ingen Metode, og naar der blev spurgt mig om Planen, saa svarede jeg, vi har ingen Plan. „Men hvad vil I da med

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en Skole?" sagde Monrad. „Da jeg var 18 Aar," svarede jeg, „lærte jeg at elske Gud og min Næste, og det var jeg saa glad ved, at jeg dengang besluttede at anvende min Tid og mine Kræfter til at hjælpe min Næste tilrette med det samme, og det er egentlig det, Skolen vil lære Folk: at elske Gud, sin Næste og sit Fædreland." „Aa ja," sagde Monrad, „det er jo et meget hæderligt Formaal."

Siden den Tid er det gaaet meget frem for mig; nu har vi bygget en Højskole som et Slot, Bygningen tilligemed Jorden har kostet 25,000 Rd., og hvad mere er, den kan i Grunden godt svare sin egen Regning. Vi havde i Vinter 70 voksne Karle i Skolen, og i Sommer 50 voksne Bønderpiger, og i Høsten 50 Skolemænd, som allesammen var kommen for at oplyses og oplives. Siden jeg er kommen ind paa dette, vil jeg slutte med den Bemærkning, at Oplysning har jeg næppe saa godt Greb paa, som jeg har paa Oplivelse. Jeg opliver først, og saa oplyser jeg bagefter, eller i alt Fald opliver og oplyser jeg paa engang, og det tror jeg er rigtigt, thi Oplivelse er det, som man trænger til. Altsaa er det at oplive langt mere min Opgave ved Skolen end at oplyse, men saa oplyser vi en Smule, efterhaanden som vi bliver oplivet. Naar man nu vil spørge mig, hvorledes jeg kunde komme til at oplive først og oplyse sidst, eller i hvert Fald oplyse og oplive paa en Gang, altsaa hvorledes jeg, der ikke er blandt Profeterne, fordi jeg ikke har gaaet nogen egentlig Skole igennem, kunde blive Folkeoplyser, saa svarer jeg, det kommer deraf, at jeg, da jeg begyndte at ville oplyse, befandt mig imellem Folk, som ingen Oplysning kunde tage imod, førend de blev oplivede, det var simple Folk, som saa at sige ikke kendte til Oplysning, men som først skulde oplives. Dersom jeg havde truffet paa Folk som Studenterne i København, paa Folk, der kunde lade sig oplyse uden først at blive oplivede, saa havde jeg maaske ogsaa givet mig til at oplyse uden at oplive, thi det er paa en Maade det nemmeste, men ligeoverfor de Folk, jeg traf paa, var jeg som sagt nødt til at bruge en anden Fremgangsmaade. Jeg tror ogsaa, at jo mere man lærer det danske Folk at kende, desto mere vil man erfare, at de baade i og udenfor København ikke rigtig kan blive oplyste, uden at de først bliver oplivede, eller i alt Fald, at det maa følges ad, at der oplyses og oplives til en og samme Tid.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

INDHOLD

Side

KLAUS BERNTSEN, Forord 5
MARIE KOLD PEDERSEN, Forord 7

I

I Danmark. 1880 11
I Barndomshjemmet 17
»Skolemester« i sit 14de Aar 20
Huslærer 22
Paa Seminariet 25
Mellem Vakte paa Mors 28
I Sønderjylland 32
Et Aar i Hovedstaden 37
Paa Udenlandsrejse 40
Hjem til Danmark 45
Soldat og Huslærer 47
Ryslinge-Præsten 50
I Præstegaarden 52
Gerningen vokser op til Folkehøjskole 59
Den første Skolevinter 61
En Bonde 65
Tiggerfærd til Hovedstaden 67
Paa Hindsholm 69
Den store Dag 73
Kolds Skole i Dalum 79
Højskolen for Piger 84
Friskolen 88
Kampen for Børnene 101

Paa Vagt 109
Bondehøvdingen 123
Ungdomsvennen 135
Taleren-Læreren 145

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Side
Mellem Aandsfrænder og Venner 156
Ny Vækst 167
Livssyn og Tro 171
Mellem Hjælpeløse 184
Gæster i Dalum 194
Den sidste Skolevinter 215
Kolds Skole fra 1870 til 1886 221
Mindestunder 225
Forskellige Udtalelser 233
Efterskrift 1916 235
Nogle Ord om Kolds og Grundtvigs Skoletanker 240
Kolds Tale ved Vennemødet i Kbhn. den 11te September 1866 ... 245

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Djærv — frisk — levende“

Om den norske Udgave af

ANDREAS AUSTLID'S Bog om CHRISTEN KOLD

skriver:

Digteren Kristofer Janson:

„Denne bog behandler en mand, der er en af de originaleste fremtoninger Danmark har frembragt, og et emne der er lige levende idag som dengang . . . De mangfoldige smaatræk gjør bogen underholdende som en roman. Sproget falder let og klart, og den er gjennembævet af forfatterens begejstring og kjærlighed til sit emne.“

Biskop Dr. Chr. A. Bang:

„Det er en mere end almindelig læseværdig bog vi her har for os. Emnet er af spændende interesse. En lærerpersonlighed af Guds naade.

Men er emnet godt, saa er skildringen svarende dertil. Den er en folkelærers skjønne saga om en folkelærer, og derfor virker den saa overbevisende som kun faa bøger. Den er baaren af gudsfrygt og vidner om den tro som flytter bjerge, saa at læseren hele tiden ledsager forfatteren med tak.“

„Norsk skoletidende“:

„En sterk bog om en rydningsmand som saaede god sæd i folkeageren . . . der er faa bøger saa godt skikket til at vække og begeistre for folkeoplysningens hellige sag som denne.“

Eivind Berggrav Jensen i „For Kirke og Kultur“:

„. . . en slaaende rigdom af de fineste, enkleste, ligefrem henrivende menneskelige iagttagelser og lærdomme, forstaaelig for enhver, berigende for alle. Jeg har set en flok ungdomme sidde en kveld efter trættende dagværk, halvsovende i begyndelsen, mer og mer vaagen efterhaanden, og høre paa oplæsning af Austlids bog, tilsidst opspilede af intens henrykkelse og med „mer! mer!“ paa læberne. Her er høitlæsning af aller ædleste slags. — — En anmelder har ansvar for hvad han anbefaler til kjøb og endnu mere til højtlæsning, og netop med dette ansvar for øie udtaler jeg dette.“

H. G. Olrik i „Aarhus Stiftstidende“:

„Der er i denne bog meget nyt, som tidligere Kold-biografer ikke har kendt . . . Ligesom Kold selv var aandsmenneske, saadan er ogsaa denne skildring af hans liv og daad blevet en slags aandshistorie. Den er et levende bevis for denne stærke og ædle, først og fremmest sande kristelige aands store magt og styrke, der endnu over 40 aar efter dens talerørs bortgang kan ildne og vække nye aandskræfter . . . Dette er en levende bog.“

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK